ରୁଷିଆ ଚିଠି

କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍

ରୁଷିଆ ଚିଠି

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ଅନୁବାଦକ

ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ

କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍

ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୬୫

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାନ୍ତ

କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ପ୍ରେସ,

ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ମସ୍କୋ—

ଶେଷକୁ ଋଷିଆରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲି । ଏଠି ଯାହା ଦେଖୁଛି ଖାଲି ଯାଦୁଘର ମନେ ହେଉଛି । ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶଠାରୁ ଏଠି ନିଆରା—ଏକାବେଳେକେ ମୂଳରୁ ପ୍ରଭେଦ । ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ସକଳ ମଣିଷକୁ ଏମାନେ ସମାନ କରି ଜାଗ୍ରତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ମଣିଷର ସଭ୍ୟତାରେ ଚିରକାଳ ଗୋଟାଏ ଅଖ୍ୟାତ ଶ୍ରେଣୀ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ, ସେହିମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ବାହନ; ମଣିଷ ହେବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଫୁରସତ ନାହିଁ, ଦେଶ-ସମ୍ପଦର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟରେ ସେମାନେ ପାଳିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ କମ୍ ଖାଇ କମ୍ ପିନ୍ଧି, କମ୍ ଶିଖି ସେମାନେ ବାକି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସେବା ଖଟନ୍ତି; ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଅସମ୍ମାନ ପାଆନ୍ତି । ରାତି ଦିନ ସେମାନେ ରୋଗରେ ମରନ୍ତି,—ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି ସଂସାରରେ ଯାହା କିଛି ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ରହିଛି, ସେ ସବୁଥିରୁ ସେମାନେ ବଞ୍ଚିତ । ସେମାନେ

ସଭ୍ୟତାର ଦୀପରୁଖା ପରି; ମୁଣ୍ଡରେ ଦୀପଟି ମୁଣ୍ଡାଇ କେବଳ ଖୋଡ଼ା ଠିଆ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ଉପରେ ସମସ୍ତେ ଆଲୁଅ ପାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଦେଇ କେବଳ ତେଲ ଗଡ଼ି ପଡ଼େ ।

ଅନେକ ଥର ମୁଁ ଏଇମାନଙ୍କ କଥା ଭାବିଛି; ମନେ ହୋଇଛି, ଯାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦଳେ ତଳେ ପଡ଼ି ରହି ନ ଥିଲେ ଉପରେ ପୁଣି ଦଳେ ରହିବେ କିପରି ? ଉପରେ ତ ପୁଣି ଦଳେ ଲୋକ ରହିବେ ! ଉପରେ କେହି ନ ରହିଲେ କେବଳ ନିକଟ ସୀମା ବାହାରେ ଆଉ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ, କେବଳ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ତ ମଣିଷ ମଣିଷହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏକାନ୍ତ ଜୀବିକାର ସୀମା ଡେଇଁଲେ ଯାଇ ମଣିଷର ସଭ୍ୟତା । କେବଳ ଅବକାଶର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଭ୍ୟତାର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ଆସିଛି । ତେଣୁ ସଭ୍ୟତାର ଗୋଟାଏ ଅଂଶରେ ଅବକାଶ ରକ୍ଷା କରିବାକୁହିଁ ହେବ । ଏହିସବୁ ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ମନକୁ ମନ ଭାବୁଥିଲି, ଯେଉଁ ସବୁ ମଣିଷ କେବଳ ଅବସ୍ଥାର ଗତିରୁ ନୁହେଁ, ଶରୀର-ମନର ଗତିରୁ ତଳ ପାହ୍ୟାରେ କାମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଓ କେବଳ ସେହି କାମର ଯୋଗ୍ୟ, ଯଥାସମ୍ଭବ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସୁଖସୁବିଧା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ ।

କିନ୍ତୁ ମୁଷ୍କିଲ ହେଉଛି, ଦୟା ଦେଖାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ଜିନିଷ କେହି କେବେ କରିପାରି ନାହିଁ । ବାହାରେ ଥାଇ ଉପକାର କରିବାକୁ ଗଲେ ପଦେ ପଦେ କେବଳ ତା'ର ବିକାରହିଁ ଘଟେ । ଆଗ ସମାନ ହୋଇ ପାରିଲେ ତେବେ ଯାଇ ଯଥାର୍ଥ ସହାୟତା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଯାହାହେଉ, ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଭଲ କରି କିଛି ଭାବି ପାରି ନାହିଁ; ଅଥଚ, ଅଧିକାଂଶ ମଣିଷକୁ ଆପଣା

ତଳେ ଅମଣିଷ କରି ରଖିଲେ ଯାଇ ଯେ ସମୁଚ୍ଚ ସଭ୍ୟତା ବଜାୟ ରହିବ, ଏ କଥାଟା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମାନିନେଲେ ମନେ ମନେ ବଡ଼ ଧିକ୍କାର ଆସେ ।

ଭାବି ଦେଖ, ନିରନ୍ନ ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ନ ଯାଇ ଇଂଲଣ୍ଡ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଚିରଦିନ ପୋଷଣ କରିବା ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏହାହିଁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ମନୋଭାବ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଅତି ବଡ଼ ହୋଇ ମାନବସମାଜର ବଡ଼ ବଡ଼ କାମ କରୁଛି; ଅତଏବ ଏଥିଲାଗି ଗୋଟିଏ ଜାତିକୁ ସବୁ ଦିନ ପାଇଁ ଦାସ ପରାଧୀନ କରି ରଖିଲେ କି ଦୋଷ ଅଛି ? ଏ ଜାତି ଯଦି ପେଟପୂରା ଖାଇବାକୁ ନ ପାଏ, ଯେତିକି ଦରକାର ସେତିକି ପିନ୍ଧିବାକୁ ନ ପାଏ, ସେଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କଣ ? ତଥାପି ଦୟାକରି ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାର କିଛି ଉନ୍ନତି କରାଯାଇପାରେ, ବେଳେ ବେଳେ ଏକଥା ହୁଏତ ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶହେ ବରଷ ବିତିଗଲା, ଆମେ ନା ପାଇଲୁ ଶିକ୍ଷା, ନା ପାଇଲୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ନା ପାଇଲୁ ସମ୍ପଦ !

ସବୁ ସମାଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏଇ କଥା । ଯେଉଁ ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ନ ପାରିଲା, ସେ ତାହାର କି ଉପକାର କରିବ ? ଯେମିତି ଆପଣା ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଟିକିଏ ଆଞ୍ଚ ଲାଗିବ, ସେମିତି ସମାଜରେ ମରାମରି ହଣାହଣି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଏକା-ବେଳକେ ମୂଳରୁ ଏଇ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ତା'ର ଶେଷଫଳ କଣ ହେବ, ସେକଥା ବିଚାର କରିବାର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆପାତତଃ ଯାହା ସବୁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି, ସେ ସବୁ ଦେଖି ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଉଛି । ଆମର ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ରାସ୍ତା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା ।

ସମାଜର ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ଆଜଯାଏ ଶିକ୍ଷାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ,—ଭାରତବର୍ଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଏଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛି । ଏ ଦେଶରେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଯେ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ୟମରେ ସମାଜର ସବୁ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁଛି, ତାହା ଦେଖିଲେ ଖାଲି ଅବାକ୍ ଲାଗୁଛି । କେବଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ନୁହେଁ; ତା'ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ତାର ପ୍ରବଳତାରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣ ନିହିତ । ଜଣେ ହେଲେ କେହି ଯେପରି ନିଃସହାୟ ନିଷ୍କର୍ମା ହୋଇ ବସି ନ ରହେ, ସେଥିଲାଗି ଏଠି କି ପ୍ରଚୁର ଆୟୋଜନ ଓ ବିପୁଳ ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି ? କେବଳ ଶ୍ୱେତ-ରୁଷିଆ ଲାଗି ନୁହେଁ, ମଧ୍ୟ-ଏସିଆର ଅର୍ଦ୍ଧ-ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବି ଏମାନେ ବନ୍ୟାବେଗରେ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର କରି ଚାଲିଛନ୍ତି—ବିଜ୍ଞାନର ଶେଷ ସୁବିଧାଟି ମଧ୍ୟ ଯେପରି ସେମାନେ କାମରେ ଲଗାଇ ପାରିବେ, ଏଥିଲାଗି ଚେଷ୍ଟାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଏଠି ଥିଏଟରରେ ଭଲ ଭଲ ଅପେରା ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ନାଟକ ଅଭିନୟ ହେଲେ ଭାରି ଭିଡ଼ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ସେହି ଦେଖଣାହାରିମାନେ ହେଉଛନ୍ତି କୃଷକ ଓ ଶ୍ରମିକ ଦଳ । କେଉଁଠି ହେଲେ ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅପମାନ ହେଉ ନାହିଁ । ଯୁଆ ଭିତରେ ଏମାନଙ୍କର ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଦେଖିସାରିଛି, ଏମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ-ଜାଗରଣ ଓ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଆନନ୍ଦ ମୁଁ ସବୁଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ଆମଦେଶ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ କଥା ତ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଇଂଲଣ୍ଡର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କଲେ ମଧ୍ୟ ଏଠି ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ଆମେ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଯାହା କରିବାକୁ ବସିଛୁ, ଏମାନେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟଭାବେ ସମସ୍ତ ଦେଶ-ବ୍ୟାପି ତାହାହିଁ କରୁଛନ୍ତି । ଆମର କର୍ମୀମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି କିଛିଦିନ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ପାରିଲେ ଖୁବ୍ ଉପକାର ହୁଅନ୍ତା । ପ୍ରତିଦିନ ମୁଁ ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ଏ ଦେଶର ତୁଳନାକରି ଭାବୁଛି,

କଣ ହୋଇଛୁ ଆଉ କଣ ହୋଇ ପାର ଥାନ୍ତା ! ମୋର ଅମେରିକାନ୍ ସଙ୍ଗୀ ହ୍ୟାରି ଟିମ୍ବରସ ଏଠିକାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଧାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟତା ଦେଖିଲେ ପ୍ରକୃତରେ ଚମକ ଲାଗେ । କୋଉଠି ଯାଇ ପଡ଼ିଛୁ ଆମର ରୋଗତପ୍ତ ଅଭୁକ୍ତ ହତଭାଗ୍ୟ ନିରୁପାୟ ଭାରତବର୍ଷ । କେତେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଠିକ୍ ଭାରତବର୍ଷ ଭଳି ଅବସ୍ଥା ଥିଲା, ଏହି ଅଳ୍ପଦିନରେ ସବୁ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଆମେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଡ଼ତାର ପଙ୍କ ଭିତରେ ବେକଯାଏ ବୁଡ଼ି ପଡ଼ି ରହିଛୁ ।

ଏ ଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ଯେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହୁ ନାହିଁ । ସେହି ଦୋଷ ସକାଶେ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଏମାନଙ୍କୁ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ସେ ଦୋଷଟା ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷାବିଧି ଦ୍ୱାରା ଏମାନେ ଗୋଟାଏ ଛାଞ୍ଚ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଛାଞ୍ଚ-ଢଳେଇ ମଣିଷପଣିଆ ବେଶୀ ଦିନ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସଜୀବ ମନର ତତ୍ତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ଯଦି ବିଦ୍ୟାର ତତ୍ତ୍ୱ ମେଳ ନ ଖାଇ ପାରିଲା, ତେବେ ହୁଏତ ଦିନେ ଏ ଛାଞ୍ଚ ଭାଙ୍ଗି ଚୂରମାର ହୋଇଯିବ, ବା ମଣିଷର ମନ ଏକାବେଳକେ ଅଚଳ ହୋଇ ମରିଯିବ ବା କଳର କଣ୍ଢେଇ ପରି ହୋଇଯିବ ।

ଏ ଦେଶର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦଳ ଦଳ କରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାମ ବାଣ୍ଟି ଦିଆହୋଇଛି । ସେମାନଙ୍କର ଆବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଯାଇ ଗୋଟାଏ ଦଳକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦଳକୁ ଭଣ୍ଡାର, ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରକାର ତଦାରଖର ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ, କେବଳ ଉପରେ ଜଣେ ପରିଦର୍ଶକ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ମୁଁ ଚିରଦିନ ଏହି

ସବୁ ନିୟମ ଚଳାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ । ଖାଲି ନିୟମ ଗଢ଼ାହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି କାମ ହୋଇ ନାହିଁ । ତାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ହେଉଛି, ସ୍ୱଭାବତଃ ପାଠ ବିଭାଗର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟହେଉଛି ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିବା, ଆଉ ସବୁ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ହେଲେ ଭଲ, ନ ହେଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଆପଣା ଦାୟିତ୍ୱର ଅତିରିକ୍ତ ଅଧିକା କାମ କରିବାକୁ ଆମର ଅଳସ ମନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ତାହା ଛଡ଼ା ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଆମେ ପୋଥିମୁଖସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ନିୟମାବଳୀ କରି ଥୋଇଦେଲେ କୌଣସି ଲାଭ ନାହିଁ; ନିୟମ କରିବା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ଆନ୍ତରିକ ନୁହେଁ, ତାହାର ଅବହେଳା ହେବ ହିଁ ହେବ । ଗ୍ରାମର କାମ ଓ ଶିକ୍ଷାବିଧି ବିଷୟରେ ଆଜି ଯାଏ ମୁଁ ଯାହା ସବୁ ଭାବିଛି, ଏଠି ତା'ଠାରୁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ କିଛି ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ଶକ୍ତି, ଅଛି ଉଦ୍ୟମ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୁଦ୍ଧି । ମୁଁ ଭାବୁଛି, ଶରୀରର ବଳ ଉପରେ ଅନେକ କିଛି ନିର୍ଭର କରେ । ମେଲେରିଆରେ କଙ୍କାଳ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିବା ଅପରିପୁଷ୍ଟ ଦେହ ନେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣବେଗରେ କାମ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ଏଠି ଶୀତ ଦେଶରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ହାଡ଼ ବେଶୀ ଟାଣ ବୋଲି ସବୁ କାମ ଖୁବ୍ ଜୋରସରରେ ଆଗେଇଯାଏ । କେବଳ ମୁଣ୍ଡ ଗଣି ଆମ ଦେଶର କର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ; କାରଣ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପୂରା ଜଣେ ମଣିଷର ସମାନ ନୁହନ୍ତି । ଇତି ।

୨୦ । ୯ ।୧୯୩୦

—୨—

ସ୍ଥାନ, ଋଷିଆ । ଦୃଶ୍ୟ, ମସ୍କୋ ସହରର ଉପକଣ୍ଠରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାସାଦ ଭବନ । ଝରକା ବାଟେ ଅନାଇଲେ ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତୃତ ଅରଣ୍ୟ ଭୂମି ଦେଖାଯାଉଛି । ଖାଲି ସବୁଜ ରଙ୍ଗରେ ଢେଉ ଖେଳୁଛି—ଘନ, ଫିକା, ବାଇଗଣୀ ମିଶା, ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ପରଖି ଦିଅ—ଗୁଡ଼ିଆଡ଼େ ଖାଲି ସେଇ ସବୁଜ ରଙ୍ଗ । ଅରଣ୍ୟ ସେପାଖେ ଅନେକ ଦୂରରେ ଗାଆଁର କେତେ ଧାଡ଼ି କୁଡ଼ିଆଘର । ପ୍ରାୟ ଦଶଟା ବାଜିବ, ଆକାଶରେ ମାଳ ମାଳ ହୋଇ ମେଘ ଜମିଛି, ବୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବର ସମାରୋହ ଲାଗିଛି । ସିଧା ସରଳ ପପ୍ଲାର ଗଛ ଗୁଡ଼ାକ ପବନରେ ଦୋହଲି ଯାଉଛି ।

ମସ୍କୋ ସହରରେ କେତୋଟି ଦିନ ଯେଉଁ ହୋଟେଲରେ ଥିଲି, ତା'ର ନାମ ହେଉଛି ଗ୍ରାଣ୍ଡ ହୋଟେଲ । ବଡ଼ଘର, କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଦରିଦ୍ର । ସତେ ଅବା ଧନୀ ପୁଅ ଦେଉଳିଆ ହୋଇ-ଯାଇଛି । ବାପ ଅମଳର ସାଜସଜ୍ଜା ବିକାଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି, ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଛି, ଆଉ ମରାମତି ହୋଇନାହିଁ, ଧୋବାଘର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିବାରୁ ମଇଳା ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଛି । ସାରା ସହରଟା ସବୁଠିଁ ଠିକ୍ ଏହି ଅବସ୍ଥା—ଅତି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପଛରୁ ମଧ୍ୟ ନବାବୀ ଅମଳର ଚେହେରା ଦେଖାଯାଉଛି । ସତେ ଯେପରି ଛିଣ୍ଡା ଜାମାରେ ସୁନା ବୋତାମ ଲଗାହୋଇଛି, ଢାକାର ରେଶମୀ ଧୋତି ଉପରେ ରଫୁ ପଡ଼ିଚି । ଆହାର ବ୍ୟବହାରରେ ଏପରି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ନିର୍ଦ୍ଧନତା ୟୁରୋପର ଆଉ କେଉଁଠି ଦେଖି ନାହିଁ । ତା'ର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ଅନ୍ୟସବୁ ଜାଗାରେ ଧନୀ ଦରିଦ୍ରର ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି, ତେଣୁ ଧନର

ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ରୂପଟା ଅତି ବଡ଼ ହୋଇ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଉଛି, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସେଠାରେ ପର୍ଦ୍ଦା ପଛରେ ନେପଥ୍ୟରେ ପଡ଼ିରହିଛି । ସେହି ପରଦା ପଛଟା ସବୁ ଅସନା, ଅଲ୍‌ଗିବାଲ୍‌ଗି, ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର । ସେଠି ଖାଲି ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଦୁଷ୍କର୍ମଜନିତ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର । କିନ୍ତୁ ପର୍ଦ୍ଦା ବାହାରେ ଥାଇ ଆମେ ଯେଉଁଠି ବସା ବାନ୍ଧି ରହୁ, ସେଠିକାର୍ ଝରକାବାଟେ ଦେଖିଲେ ସବୁ ସୁଭଦ୍ର, ଶୋଭନ ଓ ସୁପରିପୁଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଯଦି ଏହି ସମୃଦ୍ଧି ସବୁରି ଘରେ ସମାନ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତା'ହେଲେ ଯାଇ ଜଣାପଡ଼ନ୍ତା, ଦେଶର ଧନ ଏପରି କିଛି ବେଶୀ ନୁହେଁ, ଯେଉଁଥିରୁ କି ଦେଶଗୋଟାକର ପେଟ ପୂରିବ ଓ ପିନ୍ଧି ଲୁଚି ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆରେ ସେ ଭେଦ ନାହିଁ ବୋଲି ଏଠି ଧନର ଚେହେରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ । ଏଠାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କୁତ୍ସିତ ନୁହେଁ, ଅକିଞ୍ଚନ ମାତ୍ର । ଦେଶସାରା ଏପରି ଅଧନ ଅନ୍ୟତ୍ର କେଉଁଠି ଦେଖି ନାହିଁ ବୋଲି ଆଗ ଏଇ ଗୋଟାକ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଅନ୍ୟଦେଶରେ ଆମେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଜନସାଧାରଣ ବୋଲି କହୁ, ଏ ଦେଶରେ କେବଳ ସେହିମାନେ ହିଁ ଅଛନ୍ତି ।

ମସ୍କୋ ସହରର ରାସ୍ତାରେ କେତେ ଲୋକ ଯାଉଚନ୍ତି ଆସୁଚନ୍ତି, କେହି ଫିଟ୍‌ଫାଟ ନୁହନ୍ତି । ଅବକାଶଭୋଗୀ ଶ୍ରେଣୀ ଯେ ଏ ଦେଶରେ ନାହାନ୍ତି, ସେ କଥା ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ଜଣାପଡ଼େ । ସମସ୍ତେ କାମ କରି ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ, କେଉଁଠି ହେଲେ ବାବୁ ଗିରିର ପାଲିଶ୍ ନାହିଁ । ଥରେ ଡାକ୍ତର ପେଟ୍ରୋଭ୍ ବୋଲି ଜଣଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ଏଠାକାର ଜଣେ ସମ୍ମାନୀ ଲୋକ, ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ । ଆଗ କାଳର ଜଣେ ବଡ଼ ଲୋକର ଘରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଅଫିସ ବସିଛି । ମାତ୍ର ଘର ଭିତରେ ଆସବାବ ପତ୍ର ଖୁବ୍ ସାମାନ୍ୟ, ପରିପାଟୀର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ । ଘର ଭିତର

ଗାଲିଗ୍ସ୍ ପଡ଼ି ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ କଣକୁ ସାଧାରଣ ଖଣ୍ଡେ ଟେବୁଲ ପଡ଼ିଛି । ପିତୃ ବିୟୋଗ ପରେ ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରୀ ଖଟୁ ନ ଥିବା ଅଶୌଚ ଦଶାପରି ଘରେ କୌଣସି ଶଯ୍ୟାସନ ନାହିଁ, ବାହାର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସାମାଜିକତା ରକ୍ଷାକରିବା ଲାଗି ଯେପରି କୌଣସି ଶୋଚନା ନାହିଁ । ବସାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛି, ତାହା ଗ୍ରାଣ୍ଡ ହୋଟେଲ ନାମଧାରୀ ପାନ୍ଥ ବାସର ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି କାହା ମନରେ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ନାହିଁ, କାରଣ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି ଦଶା ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଛି ।

ପିଲାଦିନର କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ କାଳର ଜୀବନଯାତ୍ରା ଓ ତା'ର ଆୟୋଜନ ଏବର ତୁଳନାରେ କେତେ କମ୍, କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ଆମ କାହା ମନରେ କୌଣସି ସଙ୍କୋଚ ନ ଥିଲା । ତାହାର କାରଣ ହେଉଛି, ସେ ଯୁଗର ସଂସାରଯାତ୍ରାର ଆଦର୍ଶରେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭାବ ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ମୋଟା ମୋଟି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଚାଲିଚଳନ ଥିଲା; ତଫାତ୍ ଯାହା ଥିଲା ତାହା କେବଳ ଗାନ ବାଜଣା ପଢ଼ାଶୁଣା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ । ତାହାଛଡ଼ା କୌଳିକରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର ଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଷା ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଓ ଆଚାର ବିଚାରଗତ ବିଶେଷତ୍ୱମାନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆହାରବିହାର ଓ ସବୁପ୍ରକାରର ଯାହା କିଛି ଉପକରଣ ଥିଲା, ତାହା ଦେଖିଥିଲେ ଏ ଯୁଗର ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ବି ହସ ମାଡ଼ୁଥାନ୍ତା !

ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶରୁ ଆମଦେଶକୁ ଏଇ ଧନଗତ ବଡ଼ାଇ ଆସିଛି । ସେ ଯୁଗରେ ଆମଦେଶର ଅଫିସବିହାରୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ-ମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯେମିତି ଟଙ୍କା ଆମଦାନୀ ହେବା ସୁରୁ ହେଲା, ସେମିତି ସେମାନେ ବିଲାତୀ ବାବୁଗିରିର ଚଳଣି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ ।

ଆସବାବ ପତ୍ର ଦେଖି ଭଦ୍ରଲୋକ ମାପିବାର କାଇଦା ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଥିଲାଗି ଆମ ଦେଶରେ ଆଜି କୁଳଶୀଳ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବିଦ୍ୟା ସବୁ ପଛରେ ପଡ଼ି ଧନର ବିଶିଷ୍ଟତାହିଁ ଏତେ ପ୍ରଧାନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏହି ବିଶିଷ୍ଟତାର ଗୌରବ ହେଉଛି ମଣିଷର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅଗୌରବ । ଏଇଟା ଯେପରି ଆମର ମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇ ନ ଯାଏ, ସେଥିଲାଗି ଅତି ସାବଧାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏହି ଧନଗରିମାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିରୋଭାବ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ମୋ ଆଖିରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ପଡ଼ିଛି । କେବଳ ଏହି କାରଣରୁ ଏ ଦେଶ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତିରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରିଛି । ଚଷାଭୂଷା ସମସ୍ତେ ଅସମ୍ମାନର ବୋଝରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ମଥାରେ ଠିଆ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି, ଏହି କଥାଟା ମୋତେ ଯେତିକି ବିସ୍ମିତ କରିଛି, ସେତିକି ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ବ୍ୟବହାର ଏଠାରେ କି ସହଜ ହୋଇଯାଇଛି ! ଅନେକ କଥା କହିବାକୁ ଅଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ସବୁ କହିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି । କିନ୍ତୁ ଆପାତତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇ ଝରକାପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଲମ୍ବା ଚୌକିଟି ଉପରେ ବସିବି, ଗୋଡ଼ ଉପରକୁ ଗୋଟିଏ କମ୍ବଳ ଟାଣିନେବି, ତା'ପରେ ଆଖି ଯଦି ବୁଜି ହୋଇଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ, ତେବେ ଜୋର କରି ତାକୁ ଖୋଲି ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ନାହିଁ । ଇତି ।

୧୯-୯-୧୯୩୦

— · —

ମସ୍କୋ

ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ତୁମ ଦୁହିଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଦେଇଥିଲି । ତୁମ ଦୁହିଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ନୀରବତାରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ଯେ । ମୋର ସେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପତ୍ର କୈବଲ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ଭାରତବର୍ଷର ଡାକଘରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏହିପରି 'ମହତୀ ବିନଷ୍ଟି ହୁଏ ବୋଲି ମୋର ଆଶଙ୍କା । ସେଥିଲାଗି ଆଜିକାଲି ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ସେତେ ଉତ୍ସାହ ଆସେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ତୁମମାନଙ୍କ ଆଡ଼ୁ କିଛି ଖବର ନ ପାଇଲେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଚୁପ୍ ରହିଯାଏ । ନିଃଶବ୍ଦ ରାତିର ପ୍ରହର ଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଦୀର୍ଘ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ, ସେହିପରି ନିସ୍ତିଠି କାଳଟା କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଲମ୍ବା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ମଝେ ମଝେ ମନେ ହୁଏ, ଯେପରି ଲୋକାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଢେଙ୍କି ଆଞ୍ଜି ବି ବଦଳି ଗଲାଣି, ଘଣ୍ଟାଗୁଡ଼ାକ ବି ଲମ୍ବା ତାଳରେ ବାଜୁଛି । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରହରଣ ପରି ଦେଶକୁ ଫେରିବା ସମୟ ଆଡ଼କୁ ମନ ଯେତିକ ଧାଉଁଛି, ତାହା ଯେପରି ସେହି ବେଗରେ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଛି । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁଦିନ ଫେରିବି, ସେଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବି; ଆଜି ଦିନଟି ପରି ସେଦିନଟି ମଧ୍ୟ ଦିନେ ନିକଟକୁ ଆସିବ, ଏହି କଥା ଭାବି କେବଳ ଆପଣାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଉଛି ।

ତା' ହେଉ ପଛକେ, ଅପାତତଃ ରୁଷିଆ ଦେଶକୁ ଆସିଛି— , ନ ହେଲେ ଏ ଜନ୍ମର ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମାପ୍ତ ରହିଯାଇ ଥାଆନ୍ତା । ଏଠାରେ ଏମାନେ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବ କାଣ୍ଡ କରିଛନ୍ତି, ତା'ର ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାପୂର୍ବରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମନେ ହୁଏ, ଏମାନଙ୍କର ସାହସ କି ଅସମ୍ଭବ ! ସନାତନ ବୋଲି ପଦାର୍ଥଟା ହଜାର ଅଙ୍କୁଶ

ମାର ମଣିଷର ମନ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାକୁ ଭେଦ ରହିଛି; ତାର କେତେ ଅଡ଼େ କେତେ କୋଠି, କେତେ ଦୁଆରେ କେତେ ପହରା, କେତେ ଯୁଗରୁ କେତେ ଟିକସ ଆଦାୟ କରି ତା'ର ତହବିଲ ପର୍ବତ ପ୍ରମାଣ ହୋଇ ରହିଛି । ଏ ଦେଶରେ ଏମାନେ ସେହି ସନାତନ ମୂଳରେ ନିର୍ମୂଳ କରି କୁରହାଡ଼ୀ ବସାଇଛନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ ଆଉ କୌଣସି ସଂଶୟ ବା ଭୟ ଭାବନା ନାହିଁ । ସନାତନର ଆସନ ଏକାବେଳେକେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରି ଦେଇ ନୂତନର ଆସନ ତିଆରି କରା ହୋଇଛି । ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶ ବିଜ୍ଞାନର ଯାଦୁବଳରେ ନାନା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରୁଛି; ଦେଖିଲେ ମନେ ମନେ ମୁଁ ତା'ର ପ୍ରଶଂସା କରେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବ୍ୟାପାର ଚାଲିଛି, ତାକୁ ଦେଖି ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଖାଲି ଯଦି ଗୋଟାଏ ଭାଙ୍ଗିଚୁରି ପକାଇବାର କାଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେଥିରେ ବେଶୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନ ଥାନ୍ତା, କାରଣ ଭାଙ୍ଗିଚୁରି ସାବାଡ଼ କରିଦେବା ଲାଗି ଏମାନଙ୍କର ଅନେକ ବଳ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ବହୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏମାନେ ଏକ ନୂଆ ଜଗତ ଗଢ଼ିବା ଲାଗି ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ଲାଗିଛନ୍ତି । କୋଉଥିରେ ହେଲେ ଭଲେ ବିଳମ୍ବ ସହୁ ନାହାନ୍ତି; କାରଣ ଜଗତସାରା ସମସ୍ତେ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳ, ସମସ୍ତେ ବିରୋଧୀ । ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ ନିଜକୁ ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ି ଠିଆ ହେବାକୁ ହିଁ ହେବ, ଆଖି ଆଗରେ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେବ, ଏମାନେ ଯାହା ଚାହୁଁଛନ୍ତି, ସେଇଟା ଭୁଲ ବା ଫାଙ୍କି କିଛି ନୁହେଁ । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଶ ପନ୍ଦରଟା ବର୍ଷ ଜିତିବି ବୋଲି ପଣ କରିଛି । ଅନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଏମାନଙ୍କର ଅର୍ଥବଳ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଳ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ।

ରୁଷିଆରେ ଏହି ବିପ୍ଳବଟା ଘଟିବ ବୋଲି ଅନେକ ବର୍ଷ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲି । ଏହାର ଆୟୋଜନ ବହୁ ଦିନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଖ୍ୟାତ ଅଖ୍ୟାତ କେତେ ଲୋକ ଏଥିଲାଗି ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ବିପ୍ଳବର କାରଣଟା ପୃଥିବୀରେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଏହା ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ଉଠେ । ଶରୀରସାକ ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହୋଇ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ବଳ ଜାଗାରେ ବଥ ଉଠି ଲାଲ ହୋଇ ଉଠେ । ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ଧନ ଓ ସକଳ କ୍ଷମତାର ମାଲିକ ଥିଲେ, ଦେଶର ନିର୍ଦ୍ଧନ ଓ ଅକ୍ଷମ ଜନସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଏକାନ୍ତ ଅସାମ୍ୟ ଅବଶେଷରେ ପ୍ରଳୟର ସୃଷ୍ଟି କରି ସେହି ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ସାଧନର ଚେଷ୍ଟା କରିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଏହି ଅସାମ୍ୟର ତାଡ଼ନାରେ ଦିନେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଅସାମ୍ୟର ଅପମାନ ଓ ଦୁଃଖ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ବୋଲି ସେ ଦେଶର ପୀଡ଼ିତ ଲୋକେ ସେଦିନ ବୁଝିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେହି ବିପ୍ଳବରେ ସାମ୍ୟ, ସୌଭ୍ରାତ୍ର ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ବାଣୀ ଦେଶର ସୀମା ଡେଇଁ ସବୁଆଡ଼େ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ରୁଷିଆର ଏହି ବିପ୍ଳବ ବାଣୀ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ । ପୃଥିବୀମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତତଃ ଏହି ଗୋଟାଏ ଦେଶର ଲୋକେ ଆପଣା ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥର ବାହାରକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ମଣିଷ ଜାତିର ସ୍ୱାର୍ଥ କଥା ଭାବୁଛନ୍ତି । ଏ ବାଣୀ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହେବ କି ନାହିଁ, ସେକଥା କେହି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଜାତିର ସମସ୍ୟା ଯେ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ସମସ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ଏହା ହିଁ

ଏ ଯୁଗର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କଥା । ଏହି କଥାକୁ ସତ୍ୟ ମାନିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଶ୍ୱ ଇତିହାସର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ପରଦା ଏହି ଯୁଗରେ ହିଁ ଉଠିଛି, ଆଜିଯାଏ ସତେ ଅବା ପର୍ଦ୍ଦା ପଛରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ବିଭକ୍ତଭାବେ ତା'ର ରିହର୍ସାଲ୍ ଚାଲିଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଚାରିପାଖରେ ବାଡ଼ ବସିଥିଲା । ବାହାରର ଯାତାୟାତ ଯେ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ସଂସାରର ଯେଉଁ ରୂପ ଆଜିଯାଏ ଦେଖିଛୁ, ଆଜି ତାହା ଦେଖୁ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଦେଖୁଥିଲି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଛ, ଆଜି ଦେଖୁଛୁ ଅରଣ୍ୟ । ମାନବସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ଆଜି ଭାରସାମଞ୍ଜସ୍ୟର ଅଭାବ ଘଟିଥାଏ, ତେବେ ତାହା ଆଜି ପୃଥିବୀର ଏକପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ପ୍ରକଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏପରି ବିରାଟ ରୂପରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଦୌ ଛୋଟ କଥା ନୁହେଁ ।

ଟୋକିଓରେ ଥରେ କୋରିଆର ଜଣେ ଯୁବକଙ୍କୁ ତା'ର ଦୁଃଖ କଣ ବୋଲି ପଚାରିଥିଲି । ସେ କହିଥିଲେ, ଆମ ଉପରେ ମହାଜନର ରାଜତ୍ୱ, ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ଲଭର ବାହନ । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ତୁମେମାନେ ତ ଦୁର୍ବଳ; ଏ ବୋଝ କିପରି ତୁମେମାନେ ଆପଣା ହାତରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ପାରିବ ? ସେ କହିଥିଲେ, ନିରୁପାୟର ଦଳ ଆଜି ପୃଥିବୀର ସବୁଆଡ଼େ; ଦୁଃଖ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକଯୁକ୍ତ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଧନୀ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକେ ଆପଣା ଲୁହା ସିନ୍ଦୁକ ଓ ସିଂହାସନକୁ ଆବୋରି ଚିରଦିନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରହିଥିବେ, ସେମାନେ କଦାପି ଏକାଠି ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କୋରିଆର ବଳ ହେଉଛି ତା'ର ଦୁଃଖର ବଳ ।

ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ରଙ୍ଗଭୂମି ଉପରେ ଆଜ ଦୁଃଖୀ ଆପଣାକୁ ବିରାଟ କରି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲାଣି, ଏହାହିଁ ଅତି ବଡ଼ କଥା । ଏହା ଆଗରୁ କେବଳ ଆପଣାକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଦେଖିଛି ବୋଲି ଆପଣାର ଶକ୍ତିରୂପ ସେ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସେ କେବଳ ସବୁ ସହ୍ୟ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରୁପାୟ ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍ୱର୍ଗର କଳ୍ପନା କରିପାରିଲାଣି, ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ପୀଡ଼ିତର ପୀଡ଼ା ଓ ଅପମାନିତର ଅପମାନ ଦୂର ହୋଇଯିବ । ଏହି କାରଣରୁ ଜଗତବ୍ୟାପୀ ସବୁଠାରେ ଦୁଃଖୀମାନେ ଜାଗି ଉଠିଲେଣି ।

ଯିଏ ଶକ୍ତିମାନେ, ସେ ଉଦ୍ଧତ । ଦୁଃଖୀ ଭିତରେ ଆଜ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିର ପ୍ରେରଣା ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ତାକୁ ଅସ୍ଥିର କଲାଣି, ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ବଳଶାଳୀମାନେ ଭାଙ୍ଗିଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଦୁଃଖୀର ଦୂତକୁ ସେମାନେ ଘରେ ସ୍ଥାନ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଭୟ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା; ତାହା ହେଉଛି ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ,—କିନ୍ତୁ ଏହାକୁହିଁ ସେମାନେ ଚିରକାଳ ଅବଜ୍ଞା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଆପଣାର ଲାଭ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ସେହି ଦୁଃଖକୁ ଏମାନେ ବଢ଼ାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି, ହତଭାଗ୍ୟ ଚାଷୀକୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କବଳରେ ଚପି ଧରି ଶତକଡ଼ା ଦୁଇଶହ ତିନିଶହ କରି ମୁନାଫା ଖାଇବାକୁ ଏମାନେ ତିଳେ ହେଲେ ଭୟ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେହି ମୁନାଫାକୁ ଏମାନେ ଶକ୍ତି ବୋଲି ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ସମାଜରେ ଯେ କୌଣସି କଥା ଅତିଶୟ ହୋଇଗଲେ ସମାଜର ବିପଦ ଆସେ, ସେ ବିପଦକୁ ଆଉ ବାହାରର ଅଟକଳା ଦେଇ କେହି ଅଟକାଇ ରଖିପାରେ ନାହିଁ । ଅତିଶୟ ଶକ୍ତି ଅତିଶୟ ଅଶକ୍ତି ଆଗରେ

କଦାପି ଚିରକାଳ ଆପଣାକୁ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ଗତି କରିପାରେ ନାହିଁ । ଆପଣା ଶକ୍ତି ମଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଏହି ଅସାମ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଭୟ କରୁଥାନ୍ତା, କାରଣ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ମାନେ ବିଶ୍ୱବିଧିର ବିରୋଧୀ ।

ମସ୍କୋରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଲ୍‌ସେଭିକମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ନ ଥିଲା । କ୍ରମାଗତ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଓଲଟା କଥାମାନ ଶୁଣି ଆସିଛି । ମନେ ମନେ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଖିଆଲ ରହି ଯାଇଥିଲା । କାରଣ ମୂଳତଃ ସେମାନଙ୍କର ସାଧନା ଥିଲା ଜବରଦସ୍ତିର ସାଧନା । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିଲି ୟୁରୋପରେ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିରୋଧ କ୍ରମେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସୁଛି । ମୁଁ ରୁଷିଆ ଯାଉଛି ଶୁଣି ଅନେକ ଲୋକ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛନ୍ତି । ଏପରିକି ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନେକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିଛି । ଏମାନେ ଯେ ଗୋଟାଏ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏ କଥା ଅନେକ କହୁଛନ୍ତି ।

ଆହୁରି ଅନେକ ଲୋକ ଭୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଭୟର ବିଷୟ ହେଉଛି ଆରାମର ଅଭାବ । ସେମାନେ କହିଛନ୍ତି ଖାଇବା ପିଇବା ପ୍ରଭୃତି ସବୁ କଥା ଏଠାରେ ଏପରି ସାଧାରଣ ଧରଣର ଯେ ମୁଁ ତାହା ସହି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋତେ ଏମାନେ ଅଧିକାଂଶ କଥା ବାଛିନେଇ ଚୁନିନେଇ ଦେଖାଇବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅନେକ କହିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ମାନୁଛି, ଏ ବୟସରେ ଏପରି ଶରୀର ନେଇ ରୁଷିଆକୁ ବୁଲି ଆସିବା ଏକ ଦୁଃସାହସିକତା । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି ପୃଥିବୀର ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଉଛି,

ସେଠାରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ମଧ୍ଯ ନ ଆସିବାଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅମାର୍ଜନୀୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ତା'ଛଡ଼ା କୋରିୟା ଦେଶର ସେହି ଯୁବକଟିର କଥା ମଧ୍ଯ ମୋ' କାନରେ ବାଜୁଥିଲା । ମନକୁ ମନ ଭାବୁଥିଲି, ଧନଶକ୍ତିରେ ଦୁର୍ଜୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଦ୍ୱାରରେ ଠିଆହୋଇ ଏଇ ରୁଷିଆ ଦେଶ ନିର୍ଦ୍ଧନର ଶକ୍ତିସାଧନା ଲାଗି ଆସ୍ଥାନ ବସାଇ ଦେଇଛି, ସମସ୍ତ ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶର ଭ୍ରୁକୁଟି କୁଟିଳ କଟାକ୍ଷକୁ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ରୂପେ ଉପେକ୍ଷା କରିଛି । ଏହି କଥାଟା ଦେଖିବା ଲାଗି ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ ତ କିଏ ଯିବ ? ଶକ୍ତିଶାଳୀର ଶକ୍ତି ଓ ଧନଶାଳୀର ଧନକୁ ସେମାନେ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ କରିଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେଥିରେ ଆମର ଭୟ କରିବାର କଣ ଅଛି, ରାଗ କରିବାର ବା କଣ ଅଛି ? ଆମର ବା କି ଶକ୍ତି, କେତେ ଧନ ଅଛି ? ଆମେ ତ ସଂସାରର ନିରନ୍ନ ନିଃସହାୟମାନଙ୍କ ଦଳରେ ।

ଦୁର୍ବଳର ଶକ୍ତିକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିବାକୁ ସେମାନେ ପଣ କରି ବସିଛନ୍ତି । ଏ କଥା ଶୁଣି ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ଛାଇ ମାଡ଼ିବା ନାହିଁ ବୋଲି କେଉଁ ମୁହଁରେ କହିବାକୁ ଯିବା ? ହୁଏତ ସେମାନେ ଭୁଲ୍ କରି ପାରନ୍ତି,—ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପକ୍ଷ କଣ ଭୁଲ କରୁ ନାହାନ୍ତି ? କିନ୍ତୁ ଆଜି ଅଶକ୍ତର ଶକ୍ତି ଜାଗି ନ ଉଠିଲେ ମଣିଷର ଯେ ଆଉ ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ, ସେ କଥା କହିବାର ସମୟ ଆଜି ଆସିଛି । କାରଣ ଶକ୍ତିଶାଳୀର ଶକ୍ତିଶେଳ ଆଜି ଅତିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି । ଏତେ ଦିନଯାଏ କେବଳ ଭୂଲୋକ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ଆକାଶ ମଧ୍ଯ ଏହି ପାପରେ କଳୁଷିତ ହେଲାଣି; ନିରୁପାୟ ଆଜି ଅତିମାତ୍ରାରେ ନିରୁପାୟ । ମଣିଷସମାଜର କେବଳ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ସମସ୍ତ ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ

ହୋଇ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ପାଖରେ କେବଳ ଅନ୍ନହୀନ ନିଃସହାୟତା ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି ।

ଏହାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଢାକାରେ ହୋଇଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରର ଖବର ମୋ' ମନରେ ତୀବ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । କି ଅମାନୁଷିକ ନିଷ୍ଠୁରତା, ଅଥଚ ଇଂଲଣ୍ଡର ଖବର କାଗଜରେ ତା'ର ଖବର ସୁଦ୍ଧା ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ମଠର ଦୁର୍ଘଟଣା ହୋଇ ଜଣେ ଦି'ଜଣ ମଣିଷ ମଲେ, ଏଠି ତା'ର ଖବର ଦେଶର ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖଯାଏ ଖେଦି ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ଆମର ଧନ, ଆମର ପ୍ରାଣ ଓ ଆମର ମାନ କି ଶସ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି ? ଏତେ ଶସ୍ତା ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେବେହେଲେ ସୁବିଚାର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆମର ନାଲିଶ ପୃଥିବୀର କାନରେ ବାଜିପାରେ ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି ସମସ୍ତ ରାସ୍ତା ବନ୍ଦ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜଗତସାରା ନାଗରା ପିଟିବାର ସମସ୍ତ ଉପାୟ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ । ଦୁର୍ବଳ ଜାତିପକ୍ଷରେ ଏ ଯୁଗରେ ଏହା ଅତି ନିଦାରୁ କଥା । କାରଣ ଏ ଯୁଗର ଜନଶ୍ରୁତି ସମସ୍ତ ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ ବିଘୋଷିତ ହେଉଛି; ବାକ୍ୟଚାଳନାର ଯନ୍ତ୍ରମାନ ଯେଉଁ ବଡ଼ବଡ଼ ଜାତିମାନଙ୍କ ହାତରେ ରହିଛି ସେମାନେ ନାନା ଅଖ୍ୟାତି ଓ ଅପଯଶ ରଟନା କରି ଅଶକ୍ତ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବିଲୁପ୍ତ କରି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ଦାଣ୍ଡରେ ଆଜି ପ୍ରଚାର ଚାଲିଛି ଯେ ଆମେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦେଶରେ ହଣା କଟା ଲଗାଇଥାଉ, ଅତଏବ···ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ହଣାକଟା ଚାଲିଥିଲା । ତାହା ଗଲା କି ଉପାୟରେ ? କେବଳ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଦ୍ୱାରା । ଆମ ଦେଶରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଉପାୟରେ

ଯାଉଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଶତାଧିକ ବରଷ ଇଂରେଜ ଶାସନ ପରେ ଏ ଦେଶରେ ମୋଟେ ଶତକଡ଼ା ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କର ଭାଗ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଜୁଟିଛି; ସେ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର ।

ଅବଜ୍ଞାର କାରଣକୁ ଦୂର କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ଆମେ ଅବଜ୍ଞାର ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରମାଣ କରିବା ହେଉଛି ଆମ ଅଶକ୍ତିର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କୁଫଳ । ସୁଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ମଣିଷର ସକଳ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନର ମୂଳ । ଆମ ଦେଶରେ ସେଇ ରାସ୍ତାଟି ବନ୍ଦ, ଆଇନ ଶୃଙ୍ଖଳା ବସି ଆଉ କୌଣସି ଉପକାର ଲାଗି ଆଉ ଟିକିଏ ଜାଗା ନାହିଁ; ତହବିଲ ଏକାବେଳକେ ଖାଲି । ଦେଶକାମ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ କାମକୁ ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି; ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଆପଣା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେବାର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଆଜିଯାଏ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଦେଇ ଆସିଛି । ଏଥିଲାଗି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ଆନୁକୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟାଶା ମଧ୍ୟ ରଖିଛି । କିନ୍ତୁ କେତେଦୂର ଫଳ ପାଇଛି ତୁମେ ସେ କଥା ଜାଣ । ଏଥର ବୁଝିଛି, ତାହା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମର ପାପଭାର ବିରାଟ, ଆମେ ଏକାବେଳେକେ ଅଶକ୍ତ ।

ରୁଷିଆରେ ଜନଶିକ୍ଷାର ହାର ଶୂନ୍ୟରୁ ପ୍ରଭୂତ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଗଲାଣି, ଏକଥା ଶୁଣି ଠିକ୍ କଲି, ରୁଷିଆ ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଭଙ୍ଗା ଦେହଟା ପଛକେ ଆହୁରି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ୁ, ତଥାପି ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଅଶକ୍ତକୁ ଶକ୍ତି ଦେବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା; ଅନ୍ନ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶକ୍ତି ଏହି ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରେ, ଏକଥା ଏ ଦେଶର ଲୋକେ ଜାଣିସାରିଛନ୍ତି । ଫାଙ୍କା ଆଇନ୍ ଶୃଙ୍ଖଳା ଧରି ବସି ପେଟ କି ମନ କାହାର ଭୋକ ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ । ଅଥଚ ତାକୁ ହିଁ ଚଳାଇବା ଲାଗି ଆମର ସର୍ବସ୍ୱ ଗଲାଣି ।

ଆଧୁନିକ ଭାରତବର୍ଷର ଆବହାଓ୍ୱାରେ ମୁଁ ବଢ଼ିଆସିଛି । ତେଣୁ ଆଜଯାଏ ମନେ ମନେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଥିଲି ଯେ, ପ୍ରାୟ ତେତିଶ କୋଟି ମୂର୍ଖଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଦାନ କରିବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ; ଏହି ଅଶିକ୍ଷା ଲାଗି କେବଳ ଭାଗ୍ୟ ଛଡ଼ା ଆମେ ଆଉ କାହାକୁ ଦୋଷ ଦେବା ? ରୁଷିଆର ଚାଷୀମୂଲିଆଙ୍କ ଭିତରେ ହୁ ହୁ ହୋଇ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହୋଇଚାଲିଛି, ଏକଥା ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ଭାବିଥିଲି, ଏ ଶିକ୍ଷା କେବଳ କିଛି ପଢ଼ା ଲେଖା ଓ ଅଙ୍କ କଷି ଶିଖାଇଦେବାର ଶିକ୍ଷା ହୋଇଥିବ । ବୋଧହୁଏ ଖାଲି ମୁଣ୍ଡ ଗଣତି କରି ରୁଷିଆ ଗୌରବ ନେଉଛି । ସେତିକି ମଧ୍ୟ କମ୍ କଥା ନୁହେଁ । ଆମ ଦେଶରେ ସେତିକି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଘରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଠି ଆସି ଦେଖିଲି, ଏ ଶିକ୍ଷା ମଣିଷ ଗଢ଼ିବାର ଶିକ୍ଷା; ନୋଟ୍ ମୁଖସ୍ଥ କରି ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରିବା ପରି ଏ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ ।

ପରେ ଏସବୁ କଥା ଭଲକରି ଲେଖିବି । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଏଠୁଁ ବର୍ଲିନ ଚାଲିଯାଉଛି । ଅକ୍‌ଟୋବର ତିନିତାରିଖ ଦିନ ଆଟଲାଣ୍ଟିକରେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ିବି । ଠିକ୍ କେତେ ଦିନ ଲାଗିବ, ଆଜଠୁଁ ଠିକ୍ କରି କହିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶରୀର ମନ ବଡ଼ କୁଣ୍ଠିତ, ତଥାପି ଏଥର ସୁଯୋଗଟା ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ସାହସ ହେଉ ନାହିଁ । ହୁଏତ କିଛି ସାଉଁଟି ଆଣି ପାରିଲେ ଜୀବନର ବାକୀ କେଇଟା ଦିନ ବିଶ୍ରାମ କରି ପାରିବି ବା ଦିନକୁ ଦିନ ମୂଲ ଖାଇ ଖାଇ ଶେଷକୁ ଦୀପ ଲିଭାଇ ବିଦାୟ ନେଇ ଯିବି, ସେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦ ପ୍ଲାନ୍ ନୁହେଁ । ସମ୍ବଳ ଯେତିକି କମି ଆସେ, ମଣିଷର ଦୁର୍ବଳତା ସେତିକି ଧରା ପଡ଼ିଯାଏ—ନାନା ଶୈଥିଲ୍ୟ କଳହ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ସେତିକି ବଢ଼ିଯାଏ । ପେଟ ନ ପୂରିଲେ

ଉଦାରତା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ ସିଦ୍ଧିର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଯେତେ ଜାଗାରେ ରହିଛି, ସେଇଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇ କେହି ହାଟ ବଜାରରୁ ତାହା କିଣି ପାରେ ନାହିଁ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଜମିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସୁନା ଫଳାଏ । ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ, ସାହସ, ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତି ଓ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଦେଖିଯାଉଛି, ତା'ର କାଣିଚାଏ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଶକ୍ତି ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଉତ୍ସାହ ଯେତିକି କମ୍ ଥାଏ, ସେତିକି ବେଶୀ ମଣିଷକୁ ଟଙ୍କା ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼େ । ଇତି ।

୨୫-୯-୧୯୩୦

—୪—

ସୋଭିଏଟ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମସ୍କୋରୁ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି । ସେ ଚିଠି କେବେ ପାଇବ ଓ ମୋଟେ ପାଇବ କି ନାହିଁ, ସେ କଥା କିଏ କହିପାରିବ ?

ବର୍ଲିନରେ ପହଞ୍ଚି ଏକାବେଳକେ ତୁମର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଚିଠି ପାଇଲି । ଘନ ବରଷାର ଚିଠି, ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଆକାଶରେ ଶାଳବନ ଉପରେ ମେଘଛାୟା ଓ ଜଳଧାରା ରୂପରେ ଶ୍ରାବଣ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଉଠିଲାଣି; ସେଇ ଛବିଟି ମନରେ ଭାବିଲେ ଚିତ୍ତ ହଠାତ୍ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଉଠେ । ସେ କଥା ତୁମକୁ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ଏଥର ରୁଷିଆ ଦେଶ ଦେଖି ଆସି ମୋର ମନରୁ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଛବି ପୋଛି ହୋଇଯାଇଛି । ଆମର ଦେଶବ୍ୟାପୀ କୃଷୀମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କେବଳ ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଯୌବନର ଆରମ୍ଭରୁ ବଙ୍ଗଦେଶର ପଲ୍ଲୀ ସହିତ ମୋର ନିକଟ ପରିଚୟ ଘଟିଛି । ପ୍ରତ୍ୟହ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସୁଥିଲି, ସେମାନଙ୍କର ସବୁପ୍ରକାର ନାଲିଶ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲା । ଜାଣେ, ସେମାନଙ୍କ ବଳି ନିଃସହାୟ ଜୀବ ସଂସାରରେ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ଭେଦ ପହଞ୍ଚି ପାରେ ନାହିଁ; ଜୀବନର ବାୟୁ ସେଠି ଏକାବେଳକେ ନିସ୍ପନ୍ଦ ।

ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ପଲିଟିକ୍ସର ଗାଦି ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ଦେଶର ମଣିଷ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁ ନ ଥିଲେ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ପାବନା ସମ୍ମିଳନୀରେ ମୁଁ ସେ କାଳର ଜଣେ ବଡ଼ ରାଷ୍ଟ୍ର ନେତାଙ୍କୁ କହିଥିଲି, ଆମ ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି କରିବା ଯଦି ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସମସ୍ତଙ୍କ ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ହେବ । କଥାଟାକୁ ସେ ଏତେ ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିପାରିଲି, ଆମର ଦେଶାତ୍ମ-ବୋଧୀମାନେ ବିଦେଶର ପାଠଶାଳାରୁ ଦେଶ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଛନ୍ତି, ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଦେଶର ମଣିଷଙ୍କୁ ସେମାନେ ଆଦୌ ଉପଲବ୍ଧି କରି ନାହାନ୍ତି । ଏପରି ଏକ ମନୋବୃତ୍ତି ରଖିବାର ଗୋଟାଏ ସୁବିଧା ଅଛି । ଆମ ଦେଶ ବିଦେଶୀର ହାତରେ ଅଛି ବୋଲି କହି ଆକ୍ଷେପ କରିବା, ଉତ୍ତେଜିତ ହେବା, କବିତା ଲେଖିବା ବା ଖବରକାଗଜ ଚଳାଇବା ଖୁବ୍ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ଦେଶବାସୀ ଆମର ଆପଣାର

ଲୋକ, ଏ କଥା କହିବା ମାତ୍ରକେ ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱଟି ଆମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ହୁଏ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ ।

ସେ ତ ଅନେକ ଦିନର ପୁରୁଣା କଥା । ପାବନା ସମ୍ମିଳନୀରେ ପଲ୍ଲୀ ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଥିଲି, ବାର ବାର ତା'ର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣିଛି । ଖାଲି କଥା ନୁହେଁ, ପଲ୍ଲୀର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ଅନେକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଯେଉଁ ଉପର ମହାଲରେ ଶବ୍ଦର ଆବୃତ୍ତି ହୁଏ, ସେଇଠି ସେ ଅର୍ଥ ନାନା ଢେରରେ ପଡ଼ି ଶେଷରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସମାଜର ଯେଉଁ ତଳ ସ୍ତରରେ ପଲ୍ଲୀ ପଡ଼ି ରହିଛି, ସେଠାରେ ତା'ର କପର୍ଦ୍ଦକ ମାତ୍ର ପହଞ୍ଚି ପାରି ନାହିଁ ।

ଏକଦା ମୁଁ ପଦ୍ମାନଦୀର ଚଡ଼ାରେ ନାହା ଭିଡ଼ି ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲି । ଭାବିଥିଲି, ଲେଖନୀ ଦେଇ ଭାବର ଖଣି ଖୋଳିବା ମୋର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ । ମୁଁ ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । କୃଷିପଲ୍ଲୀ ହିଁ ଆମର ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନର କ୍ଷେତ୍ର, ତା'ର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆଜିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରାଯିବା ଉଚିତ, ଏହି ସତ୍ୟ କଥାଟା କହିବି ବୋଲି ମୁଁ କାହାକୁ ବୁଝାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଶେଷରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ କଲମକୁ କାନରେ ଖୋସି ଦେଇ କହିବାକୁ ହେଲା, ଅଚ୍ଛା, ମୁଁ ନିଜେ ଏହି କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିବି । ଏହି ସଂକଳ୍ପରେ ମୋତେ ସହାୟତା କରିବାର ଲୋକ ସେ ଦିନ ଜଣେ ମାତ୍ର ପାଇଥିଲି, ସେ ହେଉଛି କାଳୀମୋହନ, ଅତି ରୁଗ୍ଣ ଶରୀର, ଦୁଇବେଳା ଜ୍ୱରରେ ପଡ଼େ, ସେଥିରେ ପୁଣି ପୁଲିସର ଖାତାରେ ତା'ର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉଠିଯାଇ ଥାଏ ।

ତାପରେ ସାମାନ୍ୟ ପାଥେୟରୁ ଧରି ଦୁର୍ଗମ ବନ୍ଧୁର ବାଟରେ ତା'ର ଇତିହାସ ଗୁଲିଛି । ଗୃଷୀକୁ ତା'ର ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ଦୃଢ଼କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ଏହାହିଁ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା । ଏ ବିଷୟରେ ସର୍ବଦା ମୋ' ମନରେ ଦୁଇଟା କଥା ଉଠିଛି,—ନ୍ୟାୟତଃ ଜମିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଜମିଦାରର ନୁହେଁ, ଗୃଷୀର । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଗୃଷଜମି ଏକଜ କରି ସମବାୟ ସୂତ୍ରରେ ଗୃଷକରି ନ ପାରିଲେ କୃଷିର ଉନ୍ନତି କଦାପି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମାନ୍ଧାତା ଅମଳର ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ନେଇ ହାଡ଼ ବନ୍ଧା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଜମିରେ ଫସଲ୍ ଫଳାଇବା କଣା ମାଠିଆରେ ପାଣି ଆଣିବା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇଟାଯାକ ବଡ଼ ଦୁରୂହ ପନ୍ଥା । ପ୍ରଥମତଃ ଗୃଷୀକୁ ଜମିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଦେବା ମାତ୍ରକେ ପୁଣି ସେ ସ୍ୱତ୍ୱ ଯାଇ ମହାଜନ ହାତରେ ପଡ଼ିବ, ଏହା ଦ୍ୱାରା ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅଧିକ ବଳିପଡ଼ିବ । ଗୃଷଜମି ଏକାଠି କରିବା କଥା ଗୃଷୀମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଥରେ ମୁଁ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲି । ଶିଲାଇଦହରେ ମୁଁ ରହିଥିବା ଘରର ପିଣ୍ଡାରୁ ଅନାଇଲେ ଦିଗନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଗୃଷଜମି ହିଁ ଦେଖା-ଯାଏ । ସକାଳେ ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଓ ବଳଦ ନେଇ ଗୃଷୀମାନେ ଆସନ୍ତି, ଆପଣା ଜମି ଅଳ୍ପକରେ ଲଙ୍ଗଳ ବୁଲାଇ ଗୁଲିଯାଆନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଭକ୍ତ ଶକ୍ତିର ଯେ କି ଅପଚୟ ହୁଏ, ସେ କଥା ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ଗୃଷୀମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଯେଉଁଦିନ ସମସ୍ତ ଜମି ଏକାଠି କରି କଳ ଲଙ୍ଗଳରେ ଗୃଷ କରିବାର ସୁବିଧା କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି, ସେଦିନ ସବୁକଥାରେ ସେମାନେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ କହିଲେ, ଆମେ ତ ନିର୍ବୋଧ, ଏତେ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱ ଆମ ଭିତରେ କିଏ ନେଇ ପାରିବ ? ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ନେବି, ସେ ଦିନ ଏତିକି ମୁଁ

କହିପାରିଥିଲେ ସବୁ କଥା ମେଣ୍ଟି ଯାଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ମୋର କି ସାଧ ଅଛି ? ଏପରି ଗୋଟାଏ କାମ ଚଳାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ମୋ' ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ସେ ଶିକ୍ଷା ବା ସେ ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବରାବର ସେହି କଥାଟା ମୋ'ମନରେ ଥିଲା । ବୋଲପୁର କୋ'ପରେଟିଭ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ହାତକୁ ଆସିବା ଦିନ ପୁଣି ଥରେ ଆଶା କରିଥିଲି ଯେ ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଉପରେ ଅଫିସ୍‌ର ଭାର ରହିଲା, ସେମାନଙ୍କର ବୟସ କମ୍; ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ହିସାବୀ ବୁଦ୍ଧି ମୋ ଠାରୁ ଅନେକ ବେଶୀ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଯୁବକମାନେ ଇସ୍କୁଲ୍ ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ମନ ବହି ମୁଖସ୍ଥ କରିବାର ମନ, ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆମର ଚିନ୍ତା କରିବାର ସାହସ ଓ କର୍ମ କରିବାର ଦକ୍ଷତା ସମସ୍ତ ପୋଡ଼ି ଜଳିଯାଏ, ପୋଥି ବାଇଗଣର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଛାତ୍ରମାନେ ପରିତ୍ରାଣ-ପଥବୋଲି ଧରିନଅନ୍ତି ।

ବୁଦ୍ଧିର ଏ ପଲ୍ଲବଗ୍ରାହିତା ଛଡ଼ା ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିପଦ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଇସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଯେଉଁମାନେ ପଢ଼ା ମୁଖସ୍ଥ କରିଛନ୍ତି ଓ ଇସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଇ ନ ପାରି ଯେଉଁମାନେ ପଢ଼ା ମୁଖସ୍ଥ କରିନାହାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ଆମ ଦେଶରେ ହୋଇଯାଇଛି । ଇସ୍କୁଲ୍-ପଢ଼ା ମନର ଆତ୍ମୀୟତାବୋଧ ଇସ୍କୁଲ୍-ପଢ଼ା ଦଳର ଗଣ୍ଡିଭିତରୁ ବାହାରକୁ ଆସି ପାରେ ନାହିଁ । ପୋଥିର ପୃଷ୍ଠା ଭେଦ କରି ଚଷାଭୂଷାଙ୍କ ଉପରେ ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆମ ଆଖିରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଯାଆନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ଆମର ସକଳ ଉଦ୍ୟମରୁ ସେହିମାନେ ହିଁ ବାଦ୍ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଯେଉଁ କୋ'ପରେଟିଭ୍ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ

ଭଳିଆ ସମାଜରେ ନାନାପ୍ରକାର ସଂଗଠନ-କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି, ଆମ ଦେଶରେ ତାହାଦ୍ୱାରା ଟିପଚିହ୍ନ ନେଇ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବା ଛଡ଼ା ବେଶୀ କିଛି କାମ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ କରଜ ଦେବା, ସୁଧ କଷି ଦେଣାର ଟଙ୍କା ଅଦାୟ କରିବା କାମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀରୁ ଲୋକ ହାତରେ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯିବ । ଏପରିକି ଏହା କେବଳ ଭୀରୁଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏକ ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ବୁଦ୍ଧିର ସାହସ ଓ ଜନସାଧାରଣ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି, ଏହି ଦୁଇଟାର ଅଭାବରୁ ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ ଘୁଞ୍ଚାଇବା ଆମ ଦେଶରେ ଏପରି କଠିନ ହୋଇଯାଇଛି କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଭାବ ଲାଗି କାହାକୁ ଦୋଷ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ କିରାଣୀ ତିଆରି କାରଖାନା ଖୋଲିବା ଲାଗି ଏକଦା ଆମ ଦେଶରେ ବଣିକ ରାଜତ୍ୱ ଇସ୍କୁଲ ବସାଇଥିଲା । ଡେସ୍କ-ଲୋକରେ ମୁନିବଙ୍କ ସହିତ ସାଯୁଜ୍ୟ ଲାଭ ହିଁ ଆମର ସଦ୍‌ଗତି । ସେଥିଲାଗି ଚାକିରି ବାଛିବାରେ ବିଫଳ ହୋଇଗଲେ ଆମର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଆମ ଦେଶରେ ଦେଶକାମ ପ୍ରଧାନତଃ କଂଗ୍ରେସର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଓ ଖବରକାଗଜର ପ୍ରବନ୍ଧଶାଳାରେ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବେଦନା ପ୍ରକଟ କରିବାରେ ହିଁ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା । ଆମ କଲମବନ୍ଧା ହାତ ଦେଶକୁ ଗଢ଼ିବା ଲାଗି ଆଉ ବେଶୀ ଦୂର ଆଗେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଏଇ ଦେଶର ପବନରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ହୋଇଛି; ସେଥି-ଲାଗି ବହୁ କୋଟି ଜନସାଧାରଣର ଛାତିଉପରୁ ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅସାମର୍ଥ୍ୟର ମାଦଳ ପଥର ମୁଣ୍ଡାକୁ ଉଠାଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଜୋର କରି ଭାବିବାର ସାହସ ମୋର ହୋଇ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସ୍ୱଳ୍ପ କିଛି କରାଯାଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ଆଜିଯାଏ ଖାଲି ଏହି କଥା ହିଁ ଭାବିଛି । ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ

ସମାଜରେ ଗର ବାଧାଗ୍ରସ୍ତ ଗୋଟାଏ ସ୍ତର ରହୁଛନ୍ତି, ସେଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ପକାଇ ହେବ ନାହିଁ। ସେଥିଲାଗି ସେଠାରେ ଅନ୍ତତଃ ତେଲ ଦୀପଟିଏ ଜାଳିପାରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ। କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ସେତିକି କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୋର କରି ଆଘାତ କରିପାରେ ନାହିଁ। କାରଣ ଅନ୍ଧାର ଭିତରୁ ଯେଉଁମାନେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି କିଛି କରାଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ମଧ୍ୟ ଆମେ କରି ପାରୁ ନାହିଁ।

ଏଇପରି ସ୍ୱଳ୍ପ ସାହସ ନେଇ ରୁଷିଆକୁ ଆସିଥିଲି। ଶୁଣିଥିଲି, କୃଷୀ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣ ଏଠାରେ ଅନେକ ବଢ଼ିଗଲିଛି। ଗାଁଆ ଗୃହାଳୀରେ ଶିଶୁଶିକ୍ଷା ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ଅତି ବେଶୀ ହେଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଇବାର କାମ ଆମ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ସେ ଦେଶରେ ହୁଏତ ଟିକିଏ ବେଶୀ ହୋଇଥିବ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହା ହିଁ ବୁଝିଥିଲି। ଭାବିଥିଲି, ସେ ଦେଶରେ କେତେ ଜଣ କୃଷୀ ନାଁ ଦସ୍ତଖତ କରି ଶିଖିଲେଣି, ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ତାଲିକାକୁ ଖୋଲାଇ ହୁଏତ ଏତିକି ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବି।

ଏଇଠି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ୧୯୧୭ ମସିହାର ବିପ୍ଳବରେ ଏ ଦେଶରୁ ଜାର ଶାସନର ଲୋପ ହେଲା। ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜକୁ ମୋଟେ ତେର ବର୍ଷ ହେଲା। ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଭିତର ବାହାର ନାନା ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଲଢ଼ାଇ କରି ଏମାନଙ୍କୁ ଅଗେଇବାକୁ ହୋଇଛି। ନିହାତି ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବୋଝ ମୁଣ୍ଡାଇ ଏମାନେ ଏକା ବାଟ ଚାଲିଛନ୍ତି। ପୂର୍ବତନ ଦୁଃଶାସନର ଆବର୍ଜନାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ପାରି ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି। ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବର ପ୍ରବଳ ଝଡ଼

ପାର୍ ହୋଇ ସେମାନେ ନବଯୁଗର ଘାଟରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ସେହି ବିପ୍ଳବର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସହାୟ ଥିଲେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଅମେରିକା । ରୁଷିଆର ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥ ସମ୍ବଳ ଅତି କମ୍, ବିଦେଶୀ ବେପାର ବଣିଜରେ ଏମାନଙ୍କର ମୋଟେ ପାଉଣା ନ ଥିଲା । ଦେଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ କଳକାରଖାନା ନ ଥିବାରୁ ଅର୍ଥଉତ୍ପାଦନର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ କମ୍ ଥିଲା । ତେଣୁ ପେଟର ଦାନା ବଳି କରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଏମାନଙ୍କର ଉଦ୍‌ଯୋଗପର୍ବ ଚାଲିଛି । ଅଥଚ ରାଷ୍ଟ୍ରବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁଟା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଅନୁତ୍ପାଦକ ବିଭାଗ—ସୈନିକ ବିଭାଗ, ତାକୁ ସୁଦକ୍ଷ କରି ଗଢ଼ିବାର ଅପବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଏମାନେ ବାଧ୍ୟ । କାରଣ ଆଧୁନିକ ମହାଜନୀ ଯୁଗର ସମସ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ଏମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଆପଣାର ଅସ୍ତ୍ରଶାଳା ନିବୁଜ କରି ଭରି ରଖିଛନ୍ତି ।

ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଏଇମାନେହିଁ ଲିଗ୍ ଅଫ ନେସନ୍‌ସକୁ ଅସ୍ତ୍ର ବର୍ଜନର ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇ କପଟ ଶାନ୍ତିକାମୀଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । କାରଣ ଆପଣାର ପ୍ରତାପ ବଢ଼ାଇବା ବା ରଖିବା ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷା-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ଅନ୍ନସମ୍ବଳର ଉପାୟ—ଉପକରଣକୁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଗଢ଼ିବା, ଏହାହିଁ ତା'ର ସାଧନା । ନିରୁପଦ୍ରବ ଶାନ୍ତି ସେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦରକାର କରେ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଜାଣ, ଲିଗ୍ ଅଫ୍‌ନେସନ୍‌ସର ପହିଲ୍‌ଓ୍ୱାନମାନେ କୌଣସିମତେ ଗୁଣ୍ଡାଗିରିର ବହୁବିସ୍ତୃତ ଉଦ୍‌ଯୋଗମାନ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ଅଥଚ ଆମେ ଶାନ୍ତି ଚାହୁଁ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଡାକ ଛାଡ଼ି ଆଆନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ଅନ୍ନ ଚାଷକୁ ପଛରେ ପକାଇ ସବୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଦେଶରେ ଆଜି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର କଣ୍ଟାବଣ ଚାଷ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହା ମଧ୍ୟରେ

ପୁଣି ରୁଷିଆରେ ଏକ ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଛି, ଏଥିରେ ଅଗଣିତ ଲୋକ ମରିଛନ୍ତି । ଏହାପରି ନାନା ଘାଟି ପାରି ହୋଇ ମୋଟ ଆଠ ବର୍ଷ ଏମାନେ ନୂତନ ଯୁଗ ଗଢ଼ିବାରେ ଲଗାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ବାହାରୁ ନାନା ଉପକରଣର ଅଭାବ ଏମାନଙ୍କୁ ରୋକି ପାରି ନାହିଁ ।

କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ;—ୟୁରୋପ ଏସିଆବ୍ୟାପୀ ବିରାଟ ଏମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏତେ ଏତେ ଜାତିର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯାହା କି ଭାରତବର୍ଷରେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଭୂପ୍ରକୃତି ଓ ମାନବ ପ୍ରକୃତି ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅନେକ ପୃଥକ୍ । ବସ୍ତୁତଃ ବହୁ ବିଚିତ୍ର ଜାତି-ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ ଏମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା; ବହୁ ବିଚିତ୍ରଅବସ୍ଥା-ସଙ୍କୁଳ ବିଶ୍ୱପୃଥିବୀ ସମସ୍ୟାର ଏହା ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରୂପ ।

ଆଗରୁ ଲେଖିଛି, ବାହାରୁ ମସ୍କୋ ସହରକୁ ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ମନେ ହୋଇଥିଲା ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧନୀ ସହର ତୁଳନାରେ ଏହା ଅତି ମଳିନ । ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକେ କେହି ହେଲେ ସୌଖୀନ ନୁହନ୍ତି,ସମସ୍ତେ ଆଟପହୌରି ବେଶ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । ଆଟପହୌରିରେ ଶ୍ରେଣୀ ଭେଦ ନ ଥାଏ, ଥାଏ ପୋଷାକୀରେ । ଏଠାରେ ପୋଷାକ-ପତ୍ରରେ ସମସ୍ତେ ଏକ । ମୋଟାମୋଟି ଏହା ଶ୍ରମିକଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବସ୍ତି । ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଅନାଅ, ସେହି ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ଦେଖିବ । କୃଷୀ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଏଠାରେ କି ପରିବର୍ତ୍ତନମାନ ହୋଇଛି, ସେ କଥା ଜାଣିବାକୁ ଏଠାରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଭିତରେ ବହି ଘାଣ୍ଟିବା ବା ଗାଁ ବସ୍ତିକୁ ଯାଇ ନୋଟ୍ ଟିପିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆମେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଭଦ୍ରଲୋକ ବୋଲି କହିଥାଉ, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଏ ଦେଶରେ କେଉଁଠି, ସେହି କଥା ବିଚାର କରାଯାଉ ।

ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଭଦ୍ରଲୋକୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତଳେ ହେଲେ ତଳେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ପାର ନାହିଁ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେଉଁମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେମାନେ ଆଜ ପୂରାପୂର ପ୍ରକାଶକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପଢ଼ି ଏମାନେ ଯେ କେବଳ ଛପା ଅକ୍ଷର ପଢ଼ି ଶିଖିଛନ୍ତି, ମୋର ଏ ଭ୍ରମ ଦୂର ହେବାକୁ ବେଶି ଡେର ହେଲା ନାହିଁ । ଏଇ କେଇଟା ବରଷରେ ଏମାନେ ମଣିଷ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶ ଗୃଷୀମୂଲିଆଙ୍କର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଭାବିଲି, ଏ ଯେପରି ଆରବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସର ଜାଦୁକରର କୀର୍ତ୍ତି । ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏମାନେ ଠିକ୍ ଆମ ଦେଶର ଗୃଷୀମୂଲିଆଙ୍କ ପରି ନିରକ୍ଷର, ନିସହାୟ ଓ ନିରନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେଇମାନଙ୍କ ପରି ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭୀରୁ ଧାର୍ମିକତାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଏମାନେ ଧନେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ହିଁ ଡାକୁଥିଲେ, ନରକକୁ ଯିବା ଭୟରେ ପୁରୋହିତ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ହାତରେ ଆପଣା ଚୁଟି ବିକ ଦେଇଥିଲେ; ଇହଲୋକରେ ମଧ୍ୟ ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ମହାଜନ ହାତରେ ବନ୍ଧା ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଜୋତାପାହାର ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ୁଥିଲା, ସେହିମାନଙ୍କ ଜୋତା ପାଲିସ୍ କରିବା ଯାଙ୍କର କାମ ଥିଲା । ହଜାରବର୍ଷର ପୁରୁଣା ପ୍ରଥା ସେ ଦେଶରେ ଚାଲି ଆସୁଥିଲା; ଯାନ ବାହନ, ତନ୍ତ୍, ଘଣା ସବୁ ମାନ୍ଧାତା ଅମଳର, ହଳ ଲଙ୍ଗଳରେ ଏତେ ଟିକିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ନାରାଜ । ଆମ ଦେଶର ତିରିଶକୋଟି ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଯେପରି ଭୂତକାଳର ଭୂତ ମାଡ଼ି ବସିଛି, ସେ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥା ଥିଲା । କିପରି କେଇଟା ବରଷରେ ସେମାନେ ମୂଢ଼ତା ଓ ଅକ୍ଷମତାର ଏ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ପାହାଡ଼କୁ ଦୋହଲାଇ ଦେଇ ପାରିଲେ, ସେ କଥା ଏହି

ହତଭାଗ୍ୟ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ବଞ୍ଚିତ କରୁଛି । ଅଥଚ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଏ ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା, ସେ ସମୟରେ ଏ ଦେଶରେ ଆମଦେଶର ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ "ଲ ଆଣ୍ଡ୍ ଅର୍ଡ଼ର୍" ନ ଥିଲା ।

ଆଗରୁ କହିଛି, ଏଠାରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଦେଖିବାକୁ ମୋତେ ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପରି ଏମାନଙ୍କର ବନାନ ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ଥରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମସ୍କୋରେ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି, ସେଇଟା କୃଷୀମାନଙ୍କର ବସା । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ଗାଁଆରୁ ସହରକୁ ଆସିଲେ ସେମାନେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଏଠାରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ପା'ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ବେଶ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁଦିନ କୃଷୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସେହିପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ-ପାରିବ, ସେହିଦିନ ଯାଇ ମୁଁ ସାଇମନ କମିଶନ୍‌ର ଜବାବ ଦେବି ।

ଏଇଟା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଜାଣିପାରୁଛି ଯେ ଆମଦେଶରେ ସବୁକଥା ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ତା'ବଦଳରେ ଆମେ ପାଇଛୁ 'ଲ ଆଣ୍ଡ ଅର୍ଡର୍' । ଆମଦେଶରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଲଢ଼ାଇ ହୁଏ ବୋଲି ବିଶେଷ କରି ବିଦେଶରେ ତା'ର ପ୍ରଚାର କରାଯାଏ— ଏଠି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି କୁତ୍ସିତ ଭାବେ ଦିନେ ଇହୁଦି ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ଙ୍କ ଭିତରେ ଲଢ଼ାଇ ହେଉଥିଲା,—ଶିକ୍ଷା ଓ ଶାସନ ଦ୍ୱାରା ଆଜି ଏକାବେଳେକେ ତାହା ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଯାଇଛି । ଅନେକ ଥର ଭାବିଛି, ଆମଦେଶକୁ ଯିବା ଆଗରୁ ସାଇମନ କମିଶନ ଥରେ ରୁଷିଆଦେଶ ଦେଖି ଯାଇଥାନ୍ତା କି ।

ତୁମପରି ଜଣେ ଭଦ୍ରମହିଳାଙ୍କ ପାଖକୁ ସାଧାରଣ ଭଦ୍ରରକମ ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ନ ଲେଖି କାହିଁକି ଯେ ଏପରି ଚିଠି ଲେଖିଲି, ତାର

କାରଣ ଚିନ୍ତା କଲେ ତୁମେ ବୁଝି ପାରିବ ଯେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ମୋ' ମନ କିପରି ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଛି । ଜାଲିଆନା ବାଗର ଉପଦ୍ରବ ପରେ ମନରେ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଅଶାନ୍ତି ଆସିଥିଲା । ଏଥର ଢାକା ଉପଦ୍ରବ ପରେ ସେଇପରି ଦୁଃଖ ପାଉଛି । ଏ ଘଟଣା ଉପରେ ସରକାରୀ ଚୂନକାମ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଚୂନ କାମର ମୂଲ୍ୟ ସବୁ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିବିତ୍ ଭଲକରି ଜାଣନ୍ତି । ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ସେହି ଘଟଣା ଘଟିଥିଲେ କୌଣସି ଚୂନକାମରେ ତା'ର କଳଙ୍କ ଲୁଚାଇ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କଦାପି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

—୪—

ବର୍ଲିନ୍

ରୁଷଦେଶ ବିଷୟରେ ମୋର ନାନା ଧାରଣା ଲେଖି ମସ୍କୋରୁ ତୁମ ପାଖକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଚିଠି ଲେଖିଛି । ସେ ଚିଠି ପାଇଲେ ରୁଷ ବିଷୟକ କେତେକ ଖବର ଜାଣି ପାରିବ ।

ଚାଷୀମାନଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ଲାଗି ଏ ଦେଶରେ କିପରି କାମ ହେଉଛି, ଆଜି ସେହି କଥା କିଛି ଲେଖିବି । ଆମ-ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ମୂକ, ମୂଢ଼ ଜୀବନର ସକଳ ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଅନ୍ତର ବାହାର ଦୁଃଖତଳେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମନ ଚାପିହୋଇ ଯାଇଛି, ଏ ଦେଶରେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ବୁଝିପାରିଲି, ସମାଜର ଅନାଦର ହେତୁ ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତସମ୍ପଦ କି ପ୍ରଭୂତ ପରିମାଣରେ ଅବଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ତାର ଅପବ୍ୟୟ କି ଅସୀମ, ତା'ର ଅବିଚାର କି ନିଷ୍ଠୁର ।

ମସ୍କୋର ଗୋଟିଏ କୃଷି ଭବନକୁ ଥରେ ଯାଇଥିଲି; ଏହା ସେମାନଙ୍କର କ୍ଲବ୍ ପରି। ରୁଷିଆର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ସହର ଓ ଗ୍ରାମରେ ଏହିପରି ଆବାସମାନ ରହିଛି। ଏ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ କୃଷି ଓ ସମାଜ-ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ନିରକ୍ଷର-ମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଲେଖା ଶିଖାଯାଉଛି; ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରି କୃଷକମାନଙ୍କୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଉଛି। ଏହିପରି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ସାମାଜିକ ସକଳ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟର ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ରହିଛି, ଗୃହୀମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉପଯୋଗୀ ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଉଛି।

ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୃହୀମାନେ ଗ୍ରାମରୁ ସହରକୁ ଆସିଲେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଅନ୍ତତଃ ତିନି ସପ୍ତାହ ଯାଏ ଏହିସବୁ କୃଷିଭବନରେ ରହିପାରନ୍ତି। ଏହି ବହୁବ୍ୟାପକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ନିରକ୍ଷର ଗୃହୀ-ମନକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରି ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ସମାଜବ୍ୟାପୀ ନବଜୀବନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଦୃଢ଼ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଦେଇଛି।

ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, କେହି କେହି ବସିଛନ୍ତି, କେହି ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି। ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଘରେ ଯାଇ ବସିଲି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସେଠାକୁ ଆସିଲେ। ସେମାନଙ୍କର ଘର ନାନା ସ୍ଥାନରେ, ଜଣେ ଜଣେ ଅନେକ ଦୂର ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଥାନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳଣି ଖୁବ୍ ସହଜ; ମନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସଙ୍କୋଚ ନାହିଁ।

ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଓ ପରିଚୟ ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରଥମେ ଗୃହର ପରିଦର୍ଶକ କିଛି କହିବା ପରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ କିଛି କହିଲି। ତା'ପରେ ସେମାନେ ମୋତେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ। ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ପଚାରିଲା, ଭାରତବର୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଝଗଡ଼ା ହୁଏ କାହିଁକି ?

ମୁଁ କହିଲି, "ମୋର ପିଲାଦିନେ କଦାପି ଏପରି ବର୍ବରତା ଦେଖି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସହର ମଫସଲ ସବୁଠିଁ ଦୁଇଜାତି ଭିତରେ ଖୁବ୍ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଥିଲା । ପରସ୍ପରର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଦୁହେଁ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ଜୀବନଯାତ୍ରାର ସୁଖଦୁଃଖରେ ଏକହୋଇ ଚଳୁଥିଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପରେ ଏହିସବୁ କୁତ୍ସିତ କାଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ପଡ଼ୋଶୀ ପଡ଼ୋଶୀରେ ଏପରି ଅମାନୁଷିକ ଦୁର୍ବ୍ୟବହାରର କାରଣ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଏହାର ମୂଳ କାରଣ । 'ଯେପରି ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଏହି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଦୂର ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା, ସେପରି ଶିକ୍ଷା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଦେଶରେ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ । ତୁମ ଦେଶରେ ଯାହା ଦେଖିଲି, ତାହା ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରି ଦେଇଛି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ତୁମେ ତ ଲେଖକ । ଦେଶର କୃଷୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତୁମେ କିଛି ଲେଖିଛ ? ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେମାନଙ୍କର କି ଅବସ୍ଥା ହେବ ?

ଉତ୍ତର—ଖାଲି ଲେଖା ନୁହେଁ, କାମ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏକାକୀ ଯେତିକି ସମ୍ଭବ, ସେତିକିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ, ପଲ୍ଲୀର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ, ପଲ୍ଲୀର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । କିନ୍ତୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ତୁମ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟାପାର ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଛି, ତାହା ତୁଳନାରେ ମୋର ଉଦ୍ୟମ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆମ ଦେଶରେ କୃଷିଜମି ଏକାଠି କରିବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି ସେ ବିଷୟରେ ତୁମର ମତ କ'ଣ ?

ଉତ୍ତର—କୌଣସି ମତ ଦେଲଭଳି ଅଭିଜ୍ଞତା ମୋର ହୋଇ ନାହିଁ। ସେଇକଥା ତୁମମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଛି । ଆଚ୍ଛା, ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କଣ ତୁମମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଉପରେ କୌଣସି ଜବରଦସ୍ତି କରାଯାଉଛି ?

ପ୍ରଶ୍ନ—ଏହି ଜମି ଏକାଠି କରିବା ଓ ସାଧାରଣଭାବେ ଏ ଦେଶର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ବିଷୟରେ କଣ ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକେ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ?

ଉତ୍ତର—ସବୁ ଜାଣିବା ଭଳି ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ତଙ୍କର ନାହିଁ । ତା'ପରେ ତୁମ ଦେଶ ଖବର ନାନା କାରଣରୁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ପାରେ ନାହିଁ । ଯେତିକି ପହଞ୍ଚେ, ସେତିକି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ-ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆମର ଏଠି ଗୃଷୀମାନଙ୍କ ଲାଗି ଯେଉଁ ଆବାସ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି, ସେ ଖବର କଣ ଆଗରୁ ତୁମେ ଜାଣି ନ ଥିଲ ?

ଉତ୍ତର—ତୁମମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି କରାଯାଉଥିବା ସବୁକଥା ମସ୍କୋ ଆସି ଜାଣିବାର ଓ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି । ଆଚ୍ଛା, ଏଥର ମୋ' ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଅ । ଏପରି ଜମି ଏକାଠି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଗୃଷୀକୁଳର କି ଲାଭ ବା କ୍ଷତି ହେବ, ସେ ବିଷୟରେ ତୁମମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା କଣ ?

ଇଉକ୍ରେନ୍ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଜଣେ ଗୃଷୀ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଦୁଇ ବରଷ ହେଲା ଗୋଟିଏ ଐକତ୍ରିକ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି, ମୁଁ ସେଥିରେ କାମ କରେ । ଏଥିରେ ଫଳ ଓ ପରିବା ବଗିଗୁ ଅଛି, ତା'ର ଅବାଦରୁ କାରଖାନାକୁ ଆମେ ଫଳପରିବା ଯୋଗାଉ । ସେଠି ତାକୁ ଟିଣ ଡବାରେ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ସେଠି ଗହମର ବଡ଼ ବଡ଼ ଖେତ ବି ଅଛି । ଦିନକୁ ଆଠଘଣ୍ଟା କାମ,

ଶୁଦ୍ଧବାଦ ପରେ ବାକି କେବଳ ଚାଷୀ । ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନେ ହାତଚାଷ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଆମର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇଗୁଣ ଫସଲ ଅମଦାନୀ ହୁଏ ।

"ପ୍ରଥମେ ଦେଢ଼ ଶହ ଚାଷୀଙ୍କର ଜମି ଏକାଠି କରି ଏହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୯ ରେ ଅଧେ ଚାଷୀ ସେମାନଙ୍କର ଜମି ଫେରାଇ ନେଲେ । ତାହାର କାରଣ, ସୋଭିଏଟ୍ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଷ୍ଟାଲିନଙ୍କର ଉପଦେଶ ଆମ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସମାଜ-ବନ୍ଧ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଯୋଗ ହେଉଛି ଜମି ଏକାଠି କରିବାର ମୂଳ ନୀତି । କିନ୍ତୁ ଅମଲାମାନେ ଅନେକ ଜାଗାରେ ଏ ନୀତିରେ ଖିଲାପ୍ କରିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ଅନେକ ଚାଷୀ କୋଠ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । କ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ଚାରିଅଣା ଲୋକ ପୁଣି ଆମ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଆମର ବଳ ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ିଛି । ଆମ ଲାଗି ନୂଆ ରହିବା ଘର, ନୂଆ ଭୋଜନାଳୟ ଓ ଗୋଟାଏ ସ୍କୁଲ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ।"

ତା' ପରେ ସାଇବେରିଆର ଜଣେ ଚାଷୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ କହିଲେ, "ସମବେତ କ୍ଷେତରେ ପ୍ରାୟ ଦଶବରଷ କାମ କଲିଣି । ଏ କଥା ମନେ ରଖ, ଯୌଥିକ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସହିତ ନାରୀ-ଉନ୍ନତି ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଘନିଷ୍ଠ ଯୋଗ ରହିଛି । ଏହି ଦଶବରଷ ଭିତରେ ଚାଷ-ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି । ନିଜ ଉପରେ ସେମାନେ ଅଧିକ ଭରସା କରି ଶିଖିଛନ୍ତି । ଯେଉଁସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପଛରେ ପଡ଼ି ଯୌଥିକ ଚାଷରେ ବାଧା ଦେଇ ରହିଛନ୍ତି, ଏମାନେ କ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ମନ ବଦଳାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ-ଯୌଥିକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଆମେ ଗୋଟାଏ ଦଳ ଗଢ଼ିଛୁ, ସେମାନେ ନାନା ପ୍ରଦେଶ

ଭୁଲ୍ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ କାମ କରନ୍ତି । ମନ ଓ ଅର୍ଥର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ସମବେତ ଚାଷର ଉପଯୋଗିତା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଐକତ୍ରିକ ଦଳର ଚାଷୀ-ରମଣୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଐକତ୍ରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ କରି ଶିଶୁ-ପାଳନାବାସ, ଶିଶୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସାଧାରଣ-ରୋଷେଇ ଘର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।"

ସୁଖୋଜ୍ ପ୍ରଦେଶର ଜାଇଗାନ୍ଟ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ସୁବିଖ୍ୟାତ ସରକାରୀ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ଅଛି । ସେଠାରୁ ଆସିଥିବା ଜଣେ ଚାଷୀ ମୋତେ କହିଲେ, "ଆମ ଖେତରେ ମୋଟ ଜମି ଏକଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟାର୍ (**Hectares**) । ଗଲାବର୍ଷ ସେଠି ତିନି ହଜାର ଚାଷୀ କାମ କରୁଥିଲେ । ଏ ବର୍ଷ ଚାଷୀ ସଂଖ୍ୟା କିଛି କମି ଯାଇଛି କିନ୍ତୁ ଫସଲ-ପରିମାଣ ଏ ବର୍ଷ ବଢ଼ିବା କଥା । କାରଣ ଏ ବର୍ଷ ଜମିରେ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ସାର ଦେବାର ଓ କଳଲଙ୍ଗଳ ପକାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ଆମର ତିନିଶହରୁ ବେଶୀ ଏହିପରି ଲଙ୍ଗଳ ଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଆଠଘଣ୍ଟା କାମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବେଶୀ କାମ କଲେ ଅଧିକା ମଜୁରି ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଶୀତ ଦିନରେ କାମ ବେଶୀ ନ ଥାଏ, ତେଣୁ ଘର ତିଆରି ବା ରାସ୍ତା ମରାମତି ପ୍ରଭୃତି ନାନା କାମରେ ଚାଷୀମାନେ ସହରକୁ ଚାଲିଯା'ନ୍ତି । ଏହି ସମୟଟା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ତିନିଭାଗରୁ ଭାଗେ ଦରମା ମିଳେ ଓ ପରିବାରର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ପୁରୁଣା ଘରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ପା'ନ୍ତି ।"

ମୁଁ ପଚାରିଲି, ସମବେତ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ମିଳାଇ ଦେବା ବିଷୟରେ ତୁମର ଆପତ୍ତି ବା ସମ୍ମତି କିଛି ଥିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି କହ ।

ହାତ ଟେକି ମତ ନିଆଯାଉ ବୋଲି ପରିଦର୍ଶକ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ଦେଖିଲି, ସମ୍ମତ ନ ଥିବା ଲୋକ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । ଅସମ୍ମତି କାରଣ ପଚାରିଲି, ସେମାନେ ଭଲକରି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜଣେ କହିଲେ ମୁଁ ଭଲକରି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ବେଶ୍ ବୁଝିପାରିଲି, ଅସମ୍ମତିର କାରଣ ମାନବ ଚରିତ୍ରରେ । ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତି ଲାଗି ନିଜର ମମତା; ସେଇଟା ତର୍କର ବିଷୟ ନୁହେଁ, ତାହା ଆମର ସଂସ୍କାରଗତ । ଆମେ ନିଜକୁ ବଡ଼ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ, ସମ୍ପତ୍ତି ହେଉଛି ସେହି ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବାର ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ।

କିନ୍ତୁ ତା'ଠାରୁ ବଡ଼ ଉପାୟ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅଛି, ସେମାନେ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁ ଚାଲିଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ତା'ର ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି ତାର ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତି-ସ୍ୱରୂପର ଭାଷାପରି; ସେତକ ଚାଲିଗଲେ ସତେ ଯେପରି ଘୁଙ୍ଗା ହୋଇଯାଏ । ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଲାଗି ନ ହୋଇ ସମ୍ପତ୍ତି କେବଳ ଜୀବିକା ଲାଗି ହୋଇଥିଲେ, ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୁଝାଇଦେବା ଅତି ସହଜ ହୋଇଥାନ୍ତା ଯେ ତ୍ୟାଗଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାର ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରିବ । ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ବା ନିଜର ଗୁଣପରି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶର ଏହି ଉତ୍ତମ ଉପାୟକୁ କେହି କାହାରିଠାରୁ କାଢ଼ିନେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସମ୍ପତ୍ତି କାଢ଼ିନେଇ ହେବ, ଫାଙ୍କି ଦେଇହେବ । ସେଥିଲାଗି ସମ୍ପତ୍ତି-ବିଭାଗ ଓ ଭୋଗ ସକାଶେ ସମାଜରେ ଏତେ ନିଷ୍ଠୁରତା, ଏତେ ଛଳନା ଓ ଏତେ ଅନ୍ତହୀନ ବିରୋଧ ଲାଗି ରହିଥାଏ ।

ମଝିଆମଝି ଗୋଟାଏ ସମାଧାନ ଛଡ଼ା ଏହାର କୌଣସି ଉପାୟ ଅଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପତ୍ତି ରହିବ, ଅଥଚ ତା'ର ଭୋଗସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କରି ଦିଆଯିବ । ସେ ସୀମାର ବାହାରେ ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅଂଶ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ।

ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମମତା ଲଗି ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରତାରଣା, ଲବ୍ଧତା ବା ନିଷ୍ଠୁରତାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ସୋଭିଏଟ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ତେଣୁ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତିରେ କୌଣସି ବାଡ଼ବତା ନାହିଁ । ମଣିଷର ସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଗ୍ରଲିଯିବ, ଏକଥା କହିହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ହୁଏତ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଦିନେ ଗ୍ରଲିଯାଇ ପାରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜଲଗି କିଛି ନିଜତ୍ୱ ରଖିବାକୁ ହିଁ ହେବ, କିନ୍ତୁ ବାକୀ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲଗି ହେବ । ଆତ୍ମ ଓ ପର ଉଭୟଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଯାଇ ଏହାର ସମାଧାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ । କୌଣସି ଗୋଟାକୁ ବାଦଦେବାକୁ ବସିଲେ ମଣିଷ ସ୍ୱଭାବ ସହିତ ଲଢ଼ାଇ ଲଗିଯିବ । ପଶ୍ଚିମ-ମହାଦେଶର ମନୁଷ୍ୟ ଜୋର ଉପରେ ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଅବଶ୍ୟ ଯେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତା'ର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି, ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୋର ଖୁବ୍ ଭଲ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଏଥିରେ ଭାରି ବିପଦ ରହିଛି । ସତ୍ୟର ଜୋରକୁ ଯେତେ ଆମେ ବାହାର ଜୋରରେ ମିଳାଇବାକୁ ଯିବା, ସେତିକି ତାହା ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଅନ୍ତର ହୋଇଯିବ ।

ମଧ୍ୟ-ଏସିଆର ବାସ୍କିର ରିପବ୍ଲିକ୍ (**Bashkir Republic**) ରୁ ଆସିଥିବା ଜଣେ ଗ୍ରଷୀ କହିଲେ, "ଏବେ ବି ମୋର ନିଜର କ୍ଷେତ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ମୁଁ ଐକତ୍ରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୋଗ ଦେବି । କାରଣ ନିଜେ ଏକା ଗ୍ରଷ କରିବାଠାରୁ ସମବେତ କୃଷିରେ ଅଧିକ ଲଭ । ସେଥିରେ ଅଧିକ ଫସଲ ମିଳିବ । ଭଲ ଗ୍ରଷ କରିବାକୁ ଗଲେ ଯନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହି । ଛୋଟିଆ ଗ୍ରଷୀ ଜଣେ ଯନ୍ତ୍ର କିଣି ପାରିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ତାହା ଛଡ଼ା ଆମର ଖଣ୍ଡିଖଣ୍ଡିକିଆ ଜମିରେ ଯନ୍ତ୍ର ଗ୍ରଲିବ କିପରି ?"

ମୁଁ କହିଲି, କାଲି ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଳାପ ହେଲା । ସେ କହିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ ରୁଷିଆରେ ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ହୋଇଛି, ପୃଥିବୀର ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ସେପରି ହୋଇ ନାହିଁ । ମୁଁ କହିଲି, ପାରି-ବାରିକ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ସରକାରୀ ଦାୟିତ୍ୱରେ ପରିଣତ କରି ଆପଣ-ମାନେ ହୁଏତ ପରିବାରର ସୀମା ଲୋପ କରି ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେ କହିଲେ, ହଠାତ୍ ସେପରି କିଛି କରିବାର ମତଲବ ଆମର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ବ୍ୟାପକ କରିଦେଇ ସ୍ୱଭାବତଃ ଯଦି ପରିବାରର ଗଣ୍ଡି ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲେ, ଏକଥା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯିବ ଯେ ଆପଣା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବଶତଃ ପାରିବାରିକା ଯୁଗ ନବଯୁଗର ପ୍ରସାରତା ମଧ୍ୟରେ ଆପେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏ ବିଷୟରେ ତୁମମାନଙ୍କ ମତ ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ । ଏକତ୍ରୀକରଣ ହେବ, ଏଣେ ପରିବାର ମଧ୍ୟ ରହିବ, ତୁମେମାନେ କଣ ଏହା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ବିଚାରୁଛ ?"

ଇଞ୍ଜିନିୟରର ସେହି ଯୁବକଟି କହିଲେ, "ଆମର ନୂତନ ସମାଜବ୍ୟବସ୍ଥା ପାରିବାରିକତା ଉପରେ କିପରି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଛି, ତା'ର ଗୋଟାଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମୁଁ ଦେଉଛି । ବାପା ବଞ୍ଚିଥିଲା ବେଳେ ଶୀତ ଛଅମାସ ସହରରେ କାମ କରୁଥିଲେ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛଅମାସ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ମୁଁ ଧମାର ଚାକିରି କରି ପଶୁଚାରଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି । ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଉ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଏପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ରୋଜ ମୋର ପୁଅ ଶିଶୁବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଘରକୁ ଆସେ, ରୋଜ ତା' ସହିତ ମୋର ଦେଖା ହୁଏ ।"

ଜଣେ ଗୃଷୀ-ଝିଅ କହିଲେ, "ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପାଳନ ଓ ଶିକ୍ଷାଲାଗି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ କଜିଆ ଅନେକ କମିଯାଇଛି । ତାହା ଛଡ଼ା, ପିଲାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଯେ କେତେ ବଡ଼, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ବାପମାଆ ଭଲକରି ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି ।"

କକେସସ୍ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ଯୁବତୀ ଦୋଭାଷିଆଙ୍କୁ କହିଲେ, "କବିଙ୍କୁ କହ, କକେସସ୍‌ରେ ଆମେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଅନୁଭବ କରୁଛୁ ଯେ, ଅକ୍‌ଟୋବର ବିପ୍ଳବ ପରେ ଆମେ ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ସୁଖ ପାଇଛୁ । ଆମେ ନୂଆଯୁଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯାଉଛୁ; ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝି ଆମେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-ଯାଇଛୁ । କବିଙ୍କୁ କହିଦିଅ, ସୋଭିଏଟ୍-ସମ୍ମିଳନୀର ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକମାନେ କବିଙ୍କ ମାରଫତରେ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଜଣାଉଛନ୍ତି । ଯଦି ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା, ଆପଣା ଘର ଦୁଆର, ପିଲା କବିଲା ସବୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗୁଲି ଯାଆନ୍ତି ।"

ଦଳଭିତରୁ ଜଣଙ୍କୁ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ତା' କଥା ପଗ୍ରୁରିବାରୁ ଉତ୍ତର ପାଇଲି ଯେ ସେ କିର୍‌ଗୀଜ୍ ଜାତିର ଜଣେ ଗୃଷୀର ପୁଅ, କଳରେ ଲୁଗାବୁଣା ଶିଖିବାକୁ ସେ ମସ୍କୋ ଆସିଛି । ତିନିବର୍ଷ ପରେ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍ ହୋଇ ସେ ଦେଶକୁ ଫେରିଯିବ । ବିପ୍ଳବ ପରେ ସେଠି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଖାନା ବସିଛି, ସେଇଥିରେ ସେ କାମ କରିବ ।

ଗୋଟାଏ କଥା ମନେ ରଖ, ଏମାନେ ନାନା ଜାତିର ଲୋକ କଳକାରଖାନାର ରହସ୍ୟ ଆୟତ୍ତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି, ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଏ ଦେଶରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ

ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଯେତେ ବେଶୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତଙ୍କର ସମୂହ ଉପକାର ହୁଏ, କେବଳ ଧନୀ ଲୋକଙ୍କର ନୁହେଁ । ଆମର ଲୋଭ ସକାଶେ ଆମେ ଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦିଦେଉ, ମାତାଲ ହେବା ଲାଗି ଖଜୁରୀ ଗଛକୁ ଦୋଷ ଦେବା ପରି । ଠିକ୍ ଯେପରି ଆପଣା ଅକ୍ଷମତା ଲାଗି ଅବଧାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ଠିଆ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି !

ଦଶବର୍ଷ ଭିତରେ ରୁଷ ଚାଷୀମାନେ ଆମ ଦେଶର ଚାଷୀଙ୍କ ଠାରୁ କିପରି ଅନେକ ଆଗେଇଛନ୍ତି, ମସ୍କୋର କୃଷିଅବାସକୁ ଯାଇ ତାହା ଆଖିରେ ଦେଖି ଆସିଲି । ଖାଲି ଅକ୍ଷର-ପରିଚୟ ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ମନ ବଦଳିଯାଇଛି, ସେମାନେ ମଣିଷ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । କେବଳ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ, କୃଷିର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସାରା ଦେଶରେ ଅସାଧାରଣ ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି । ଭାରତବର୍ଷ ପରି ରୁଷିଆ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ, ତେଣୁ କୃଷିବିଦ୍ୟାର ଯଥାସମ୍ଭବ ଉନ୍ନତି ନ କରି ପାରିଲେ, ଦେଶବାସୀ ବଞ୍ଚି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଏମାନେ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଏମାନେ ଅତି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସାଧନରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ସିଭିଲିଆନ୍ ଅମଲାମାନଙ୍କୁ ମୋଟା ଦରମା ଦେଇ ଅଫିସ ଚଳାଇବା କାମ ଏଠାରେ ହେଉ ନାହିଁ; ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗ୍ୟ, ଯେଉଁମାନେ ବୈଜ୍ଞାନିକ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦଶବର୍ଷରେ ଏମାନଙ୍କର କୃଷିଚର୍ଚ୍ଚା ବିଭାଗରେ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ହୋଇଛି, ତା'ର ଖ୍ୟାତି ଆଜି ସବୁ ଦେଶର ବୈଜ୍ଞାନିକ ମହଲରେ ଖେଳିଯାଇଛି । ମଞ୍ଜି ବାଛିବା ଲାଗି କୌଣସି-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏ ଦେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ନ ଥିଲା । ଆଜି ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ପ୍ରାୟ

ତିନିକୋଟି ମହଣ ବସ୍ତ୍ର ମଞ୍ଜି ମହଜୁଦ ରହିଛି । କେବଳ କୃଷି କଳକଜାର ଖାଲାରେ ନୁହେଁ, ଦେଶସାରା ନୂତନ ଶସ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ବ୍ୟାପି ଗଲାଣି । ଅଜର୍ ବଇଜାନ୍, ଉଜ୍‌ବେକସ୍ଥାନ, ଜର୍ଜିଆ ଓ ଇଉକ୍ରେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ କୃଷିବିଷୟକ ବଡ଼ ବଡ଼ ପରୀକ୍ଷାଶାଳା ବସିଲାଣି ।

ରୁଷିଆର ସମସ୍ତ ଦେଶପ୍ରଦେଶ, ଜାତି ଉପଜାତିଙ୍କୁ ସକ୍ଷମ ଓ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ବିରାଟ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ଚାଲିଛି, ଆମ ପରି ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରଜାର କଳ୍ପନାରେ ତାହା ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏତେଦୂର ଅଗେଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ମନେ କରିପାରି ନ ଥିଲି । ପିଲାଟି ଦିନରୁ 'ଲ ଆଣ୍ଡ୍ ଅର୍ଡର'ର ଅବହାଓଆରେ ମଣିଷ ଅମେ, ସେଠାରେ ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅମେ ଦେଖିବା କୁଆଡ଼ୁ ?

ସାଧାରଣଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ରୁଷିଆରେ ଯେ ଅସାଧାରଣ ଆୟୋଜନ ଚାଲିଛି, ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଥିଲାବେଳେ ଜଣେ ଇଂରେଜଙ୍କ-ଠାରୁ ସେକଥା ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିଥିଲି । ସେହି କଥା ଆଖିରେ ଦେଖି ଆସିଲି । ଏ ଦେଶରେ କୌଣସି ଜାତିବର୍ଣ୍ଣର ବିଚାର ନାହିଁ । ସୋଭିଏଟ୍ ଶାସନ-ଅନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ବର ପ୍ରାୟ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ରୁଷିଆ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛି, ଆମ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେ ଶିକ୍ଷା ଦୁର୍ଲଭ । ଅଥଚ ଏଇ ଅଶିକ୍ଷା ହେତୁ ହିଁ ଆମ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚରିତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ବଳତା, ବ୍ୟବହାରରେ ଯେଉଁ ମୂଢ଼ତା ବଢ଼ି ଚାଲିଛି, ଦେଶ ବିଦେଶରେ ତାହାର ରଟନା ଚାଲିଛି । ସେହି ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି, ଯେଉଁ କୁକୁରକୁ ଫାସୀ ଦେବାକୁ ହେବ, ତାର, ବଦନାମ କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତିବ ସହଜ ହୋଇଯାଏ । ବଦନାମ ନ ଘୁଞ୍ଚିବାର ଗୋଟାଏ

ଉପାସ୍ଥ କର ଦେଇ ପାରଲେ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦଣ୍ଡ ଓ ଫାସୀ ଦ୍' କଥାଯାକ ହୋଇଯାଏ । ଇତ ।

୧ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୭—

ବର୍ଲିନ୍—

ରୁଷିଆ ବାଦ୍ ଅଜ ଅମେରକା ଯାତ୍ରା କରୁଛୁ, ଠିକ୍ ଏହ୍ ସମୟରେ ତୁମର ଚିଠି ପାଇଲ । ରୁଷିଆର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖିବାକୁ ସେ ଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲ । ଯାହା ଦେଖିଛୁ, ଅତ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଛୁ । ଆଠ ବରଷର ଶିକ୍ଷା ଫଳରେ ସେଠି ମଣିଷର ନୂଆ କଳେବର ହୋଇ ଯାଇଛୁ । ମୂକ ଭାଷା ପାଇଛୁ, ମୂଢ଼ ଚିତ୍ତରର ଆବରଣ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଛୁ, ଅକ୍ଷମର ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଜାଗରୁକ ହୋଇଛୁ, ଅପମାନର ତମିର-ତଳ ଛାଡ଼ି ଦଳିତ, ମଣିଷ ସବୁର ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଆସନରେ ବସି ପାରଛୁ । ଏତେ ଲୋକଙ୍କର ଯେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଏପର ଉନ୍ନତ ହୋଇପାରେ, ଏହା ଅତ ଅଶାତୀତ । ଦେଶର ମଲ ନାଳରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ଲାବନ ଦେଖି ମନ ପୁଲକିତ ହୋଇ ଉଠିଛୁ । ଦେଶସାରା ସମସ୍ତେ ଅଜ ସଚେଷ୍ଟ ଓ ସଚେତନ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଖିରେ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଅଶା ଜାଗି ଉଠିଛୁ, ଜୀବନର ବେଗ ସବୁଦ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପାରଛୁ ।

ତନୋଟି ଜନଷ ନେଇ ଏମାନେ ଅଜ ଅତ ତତ୍ପର । ଶିକ୍ଷା, କୃଷି ଓ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହ୍ ତନୋଟି ପଥରେ ସମସ୍ତ ଜାତର ଚିତ୍ତ, ଅନ ଓ

କର୍ମଶକ୍ତିକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ସାଧନାରେ ଏମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶ ପରି ଏମାନେ କୃଷିଜୀବୀ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର କୃଷକ ମୂଢ଼ ଓ ଅକ୍ଷମ; ଶିକ୍ଷା ଓ ଶକ୍ତି ଉଭୟରୁ ସେ ବଞ୍ଚିତ । ପ୍ରଥାର କ୍ଷୀଣ ଆଶ୍ରୟ ଧରି ସେ ପଡ଼ି ରହିଛି; ଆଜ୍ଞା ଅମଲର ଗୃହକର ପରି ସେ କାମ କମ କରେ, କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରେ ବେଶୀ । ତାଙ୍କୁ ମାନି ଚଳୁଥିବା ଯାଏ ସେ ଆଦୌ ଅଗେଇପାରେ ନାହିଁ ଅଥଚ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ସେମିତି ଥଙ୍ଗେଇ ଥଙ୍ଗେଇ ଚାଲିଛି ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଧାରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦିନେ ଆମ ଦେଶରେ କୃଷିର ଦେବତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଗୋପାଳ ଘରେ; ତାଙ୍କର ବଡ ଭାଇ ବଳରାମ ହଳଧର । ଲଙ୍ଗଳ ହେଉଛି ମଣିଷର ଯନ୍ତ୍ରବଳର ପ୍ରତୀକ । ଯନ୍ତ୍ର ଚାଷକୁ ବଳ ଯୋଗାଇଛି । ଆଜି ଆମ ଦେଶର ଚାଷ ଜମିରୁ ବଳରାମ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେଣି, ଯେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରରେ ବେଶୀ ତେଜ, ସେହି ସାଗର ପାରି ଦେଶକୁ ସେ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ରୁଷିଆ ଦେଶର ଚାଷ ତାଙ୍କୁ ଡାକି ନେଇଛି, ସେଠି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଭୂମି ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇ ନୂତନ ହଳର ସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି ଅହଲ୍ୟାଭୂମିରେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର କରିଛି ।

ରାମଙ୍କର ହଳଯନ୍ତ୍ରଧାରୀ ରୂପ ହେଉଛନ୍ତି ବଳରାମ, ଏ କଥା ଆମକୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

୧୯୧୭ ମସିହାର ରୁଷ ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶର ଶତକରା ୯୯ଜଣ ଚାଷୀ ନୂଆ ହଳଯନ୍ତ୍ର ଆଖିରେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଠିକ୍ ଆମରି ଦେଶର ଚାଷୀ ପରି ଦୁର୍ବଳ: ରାମ, ନିରନ୍ନ ଓ ନିଃସହାୟ ଥିଲେ । —ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ଜମିରେ ହଜାର ହଜାର ହଳଯନ୍ତ୍ର ଚାଲିଛି ।

କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇବାବାଲା ମଣିଷ ନ ହେଲେ କେବଳ ଯନ୍ତ୍ରରେ କୌଣସି ଲାଭ ହେବ ନାହିଁ । ମନର ଚାଷ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏମାନଙ୍କର ଖେତର ଚାଷ ଆଗକୁ ଚାଲିଛି । ସଜୀବ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାଉଛନ୍ତି । ଜୀବନଯାତ୍ରା ସହିତ ଶିକ୍ଷାର ମିଳନ ରହିବା ଉଚିତ, ଏକଥା ମୁଁ ବରାବର କହି ଆସିଛି । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ଶିକ୍ଷା ପାକଯନ୍ତ୍ରର ଖାଦ୍ୟ ନ ହୋଇ ଭଣ୍ଡାରଘରର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ରହେ ।

ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷାକୁ ଏମାନେ ପ୍ରାଣବାନ୍ କରି ପାରିଛନ୍ତି । କାରଣ ସ୍କୁଲର ସୀମାକୁ ଏମାନେ ସଂସାରସୀମାଠାରୁ ଅଲଗା କରିଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ପାସ୍ କରିବାକୁ ବା ପଣ୍ଡିତ ହେବାକୁ ଏଠି କେହି ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ, ମଣିଷ ହେବାକୁ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ବୁଦ୍ଧି ବଡ଼, ସଂବାଦ ଅପେକ୍ଷା ଶକ୍ତି ବଡ଼ । ପୋଥି ପାଠର ବୋଝ ବୋହି ଆମେ ଚିତ୍ତଚାଳନା କରିବାର ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସୁଁ । ଆମ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ କେତେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ପାଇ ନାହିଁ । ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା ଓ ଜାଣିବା ଭିତରେ ଯେଉଁ ଯୋଗ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଯୋଗ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । କେବେହେଲେ ସେମାନେ ଜାଣିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଶିଖି ନାହାନ୍ତି, ପିଲାଦିନରୁ କେବଳ ବନ୍ଧାନିୟମରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତା ପରେ ସେହି ଶିକ୍ଷାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି ସେମାନେ ପରୀକ୍ଷାର ନମ୍ବର ହାସଲ କରିଛନ୍ତି ।

ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଫେରିଆସି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନେ— ଯେତେବେଳେ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଥାଆନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ଥରେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣକୁ

ପଚାରିଥିଲି, ଆମ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୋଟା ଆଡ଼େ ବୁଲି ଆସିବ କି ? ସେ କହିଲା, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ଦଳପତିର ପରାମର୍ଶ ନେବାକୁ ବାହାରିଲା । ମୁଁ କହିଲି ସେ କଥା ପରେ ହେବ; ଆଗେ କହ, ତୁମର ଇଚ୍ଛା ଅଛି କି ନାହିଁ ? ସେ ପୁଣି କହିଲା, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଛାତ୍ର ନିଜେ କୌଣସି କାମ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ବିଷୟରେ କୌଣସି ଚର୍ଚ୍ଚା କେବେହେଲେ କରେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଯେପରି ଚାଳିତ କରାଯାଇଛି, ସେ ସେହିପରି ଚାଲିଛି । ଆପେ ଆପେ ସେ କୌଣସି କଥା ଭାବି ଶିଖି ନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏପରି ଅଶଦ୍ଧତା ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଶକ୍ତ କୌଣସି ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ବିଷୟ ପଡ଼ିଲେ ଆମ ଦେଶର ଛାତ୍ର ମନ ସେଥିଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଉପରୁ ଆମେ କିଏ କଣ କହିବୁ, ଏହିକଥା ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିବାଲାଗି ସେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସେ । ଏପରି ନିରୁପାୟ ମନ ସଂସାରରେ ଅଉ କେଉଁଠି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷା ଏ ଦେଶରେ ଚାଲିଛି, ସେକଥା ପରେ ଭଲକରି ଲେଖିବି । ରିପୋର୍ଟ ଓ ବହି ପଢ଼ି ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା ଜାଣି ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହା ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରମାଣ । ଏହିକଥା ମୁଁ ସେଦିନ ଦେଖି ଆସିଛି । ପାୟୋନିଅର୍ସ କମ୍ୟୁନ୍ ବୋଲି ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି, ସେଦିନ ସେହିପରି ଏକ ଆଶ୍ରମ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଏମାନଙ୍କର ପାୟୋନିୟର୍ସ ଦଳ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ବ୍ରତୀ ବାଳକ ଓ ବ୍ରତୀ ବାଳିକାଙ୍କ ଦଳ ପରି ।

ଘରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲି ଦୁଇପାଖରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ମୋର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଲାଗି ପିଲାମାନେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ମୋ' ଚାରିପାଖ ଲାଗି ଘେରି ଆସିଲେ, ସତେ ଯେପରି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଦଳର ଲୋକ । ମୂଳରୁ କହିରଖେ, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ପିତୃମାତୃହୀନ । ଏକଦା ଯେଉଁମାନେ କାହାରିଠାରେ କୌଣସି ଯତ୍ନର ଦାବୀ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଡ଼ା ବେଶରେ ଅତି ନୀଚବୃତ୍ତି କରି ପେଟ ପୋଷୁଥିଲେ । ଏମାନେ ସେହିପରି ବାପ ମାଆଙ୍କର ପିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ମୁହଁରେ ଅନାଦର ବା ଅସମ୍ମାନର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । କୌଣସି ସଙ୍କୋଚ ବା ଶିଥିଳତା ନାହିଁ । ସଭିଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ପଣ, ସମ୍ମୁଖର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଲାଗି ସେମାନେ ଯେପରି ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, କୌଣସିଥିରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କତାର ଜଡ଼ତା ଏକାବେଳେକେ ନାହିଁ ।

ଅଭ୍ୟର୍ଥନାର ଉତ୍ତରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଯାହା କିଛି କହିଲି, ତାହାର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ପିଲା ମୋତେ କହିଲା, "ପରଶ୍ରମଜୀବୀ (ବୁର୍ଜୋୟା) ମାନେ ଚାହାନ୍ତି ଲାଭ, ଆମେ ଚାହୁଁ ଦେଶର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ସ୍ୱତ୍ୱ ରହୁ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆମେ ସେହି ନୀତିରେ ଚଳୁ ।

ଜଣେ ଝିଅ କହିଲା, "ଆମେ ନିଜର ପରିଚାଳନା ନିଜେ କରୁ । ସମସ୍ତେ ପରାମର୍ଶ କରି କାମ କରୁ । ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ଆମେ ସେଇଆକୁ ମାନି ଚଳୁ ।"

ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଳକ କହିଲା, "ହୁଏତ ଆମେ ଭୁଲ କରିପାରୁ । କିନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଆମେ ବଡ଼ମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟ ନେଉ । ଛୋଟ ପିଲାମାନେ ବଡ଼ ପିଲାଙ୍କର ମତ ନେଇ ପାରନ୍ତି; ବଡ଼ ପିଲାଏ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମତ ଲୋଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ଶାସନ

ମଧ୍ୟ ଏହି ବାଧିରେ ଚଳେ । ଆମେ ଏଠି ସେହି ବାଧିର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଛୁ ।”

ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିବ, ଏମାନେ କେବଳ ପୋଥି ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣା ବ୍ୟବହାର ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ଏକ ବୃହତ୍ ଲୋକଯାତ୍ରାର ଅନୁଗତ କରି ଏମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସେଥିଲାଗି ସମସ୍ତ ଶପଥ ନେଇଛନ୍ତି ଓ ଶପଥ ରକ୍ଷା କରି ଗୌରବ ବୋଧ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆମ ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଥର କହିଛୁ, ଲୋକହିତ ଓ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନର ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ ଆମେ ଦେଶଠାରୁ ଦାବୀ କରୁଛୁ, ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଛୋଟ ସୀମାରେ ଆମକୁ ତାହାର ରୂପ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏଠି ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସମବେତ ସ୍ୱାୟତ୍ତ-ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚାଲିବା ଉଚିତ । ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟଦେଇ ଯେତେବେଳେ ଏହାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିବ, ସେତେବେଳେ ଅଳ୍ପ ଭିତରେ ଆମ ଦେଶର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ପୂରଣ ହୋଇପାରିବ । ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବକ୍ତୃତା ମଞ୍ଚରେ ଠିଆ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛାକୁ ସାଧାରଣ ହିତର ଅନୁଗତ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ ଆଶ୍ରମ ହେଉଛି ସେହି କ୍ଷେତ୍ର ।

ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । ଆହାରବିଷୟକ ରୁଚି ଓ ଅଭ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶଠାରୁ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଏତେ ବେଶୀ କଦାଚାର ନାହିଁ । ପାକ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ପାକଶାଳାକୁ ଆମେ ଅତି ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାବେ ଭାରଗ୍ରସ୍ତ କରି ପକାଇଛୁ । ଏ ସବୁଥିରେ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଆମର ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସ୍ୱଜାତି ଚିରନ୍ତନ ହିତଅହିତକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ପଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପଣା

ରୁଚିକୁ ଯଦି ଯଥୋଚିତ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାର ପଣ ନେଇପାରନ୍ତେ, ତେବେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୋ ମତରେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ସାର୍ଥକ ହୁଅନ୍ତା । ନଅ ଡର ସତାଇଶ ବୋଲି ମୁଖସ୍ଥ କରି ରଖିବାକୁ ଆମେ ବଡ଼ ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ଭାବୁ; ସେ ବିଷୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେପରି କୌଣସି ଭୁଲ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି କଡ଼ା ନଜର ରଖିଥାଉ । କିନ୍ତୁ ଯାହାସବୁ ଆମେ ଉଦରସ୍ଥ କରୁ ସେ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭକୁ କମ୍ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେବା ମୂର୍ଖତା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇ ପାରେ ? ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ ଦେଶଠାରେ ଆମର ଗୁରୁତର ଦାୟିତ୍ୱ ରହିଛି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି କଥା ମନେ ରଖିବା ପାସ୍ ନମ୍ବର ରଖିବାଠାରୁ ଅନେକ ବଡ଼ କଥା ।

ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ତୁମ ଭିତରୁ କେହି କିଛି ଅପରାଧ କଲେ ଏଠି ତା'ର ଶାସ୍ତିବିଧାନ ଲାଗି କି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ?"

ଝିଅଟିଏ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ସେଥିଲାଗି ଆମର କୌଣସି ଶାସନ ନାହିଁ । କାରଣ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜେ ନିଜକୁ ଶାସ୍ତି ଦେଉ ।

ମୁଁ କହିଲି, "କଥାଟା ଠିକ୍‌ଏ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । କେହି କିଛି ଦୋଷ କଲେ ତୁମେମାନେ କଣ ସେଥିଲାଗି ବିଚାର ସଭା ଡାକ ? ଆପଣା ଭିତରୁ କଣ ଜଣକୁ ବିଚାରକ କରି ବସାଅ ? ତୁମର ଏଠି କି ପ୍ରକାର ଶାସ୍ତି ଦିଆଯାଏ ?

ଝିଅଟିଏ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ଆମେ ଠିକ୍ ବିଚାରସଭା ବସାଉ ନାହିଁ । କେବଳ କଥାରେ କଥାରେ ସବୁ ହୋଇ ଯାଏ । ଜଣକୁ ଅପରାଧୀ କରିବା ହିଁ ତାର ଶାସ୍ତି, ତା' ଛଡ଼ା ଆମର ଆଉ କୌଣସି ଶାସ୍ତି ନାହିଁ ।

ଜଣେ ପିଲା କହିଲା, ସେ ଦୁଃଖିତ ହୁଏ, ଆମେ ବି ଦୁଃଖିତ ହେଉ । ବାସ୍ ସେଇଥିରେ ସବୁ ମେଣ୍ଟିଯାଏ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, ମନେକର ତା' ଉପରେ ସମସ୍ତେ ଅଯଥା ଦୋଷ ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଯଦି କୌଣସି ପିଲା ଭାବେ, ତେବେ ତା'ର ଅପିଲ୍ ଶୁଣିବାକୁ କଣ ଆଉ କେହି ଉପରେ ଅଛନ୍ତି ?

ବାଳକଟି କହିଲା, ତାହାହେଲେ ଆମର ଭୋଟ ନିଆ ହୁଏ । ଅଧିକାଂଶ ଯଦି ତାକୁ ଅପରାଧୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି, ତେବେ ତା' ଉପରେ ଆଉ କୌଣସି ଅପିଲ୍ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି, ନ ହେଲା ନାହିଁ ପଛକେ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଅଧିକାଂଶ ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବିଲେ ପିଲାଟି ଲାଗି କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ ଅଛି କି ?

ଜଣେ ବାଳିକା ଠିଆ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ତେବେ ହୁଏତ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ନେବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏପରି କେବେ ହେଲେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି, ସମସ୍ତେ ମିଳି ଏଠାରେ ଯେଉଁ ସାଧନା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛ ସେହି ସାଧନା ହିଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ସମସ୍ତ ଅପରାଧରୁ ରକ୍ଷା କରେ ।

ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ବୋଲି ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଆପଣା କାମଲାଗି ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଲୋକେ ଅର୍ଥ ଚାହାନ୍ତି, ମାନ ଚାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆମେ କେବଳ ସାଧାରଣଙ୍କର ହିତ ଚାହୁଁ । ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଆମେ ଗାଁଆ ଗହଳକୁ ଯାଉ । କିପରି ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ରହିବାକୁ ହୁଏ, କିପରି ବୁଦ୍ଧିପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଏ ସବୁ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ

ବୁଝାଇ ଦେଉ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ରହୁ । ନାଟକ ଅଭିନୟ କରୁ, ଦେଶର ନାନା କଥା କହୁ ।”

ତା’ ପରେ ସେମାନେ ମୋତେ ସଜୀବ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଦେଖାଇଲେ । ଜଣେ ବାଳିକା କହିଲା, “ଦେଶ ବିଷୟରେ ଆମକୁ ଅନେକ ଖବର ଜାଣିବାକୁ ହୁଏ; ଯେତିକ ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ, ତାକୁ ପୁଣି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ ସବୁ ତଥ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ କରି ଜାଣି ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରି ପାରିଲେ, ଆମର କାମ ମଧ୍ୟ ଖାଣ୍ଟି ହୋଇଯାଏ ।”

ଆଉ ଜଣେ ବାଳକ କହିଲା, ଆମେ ପ୍ରଥମେ ବହି ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଶିଖୁ; ତା’ ପରେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା କରୁ, ତା’ ପରେ ସବୁ ବିଷୟ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଯାଇ ଜଣାଇବାର ଆଦେଶ ପାଉ ।

ତା’ ପରେ ସେମାନେ ସଜୀବ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇଲେ । ବିଷୟ ହେଉଛି ଏମାନଙ୍କର ପାଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ସଂକଳ୍ପ । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଦେଶକୁ ଯନ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁଦକ୍ଷ କରି ଦେବେ ବୋଲି ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଶପଥ ନେଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବିଜୁଳି ଓ ବାଷ୍ପଶକ୍ତିକୁ ଦେଶର ଗୋଟାଏ ପାଖରୁ ଆର ପାଖ ଯାଏ କାମରେ ଲଗାଇ ଦେବେ । ଏମାନଙ୍କର ଦେଶ କହିଲେ କେବଳ ୟୁରୋପୀୟ ରୁଷିଆ ନୁହେଁ । ଏସିଆ ମହାଦେଶର ଅନେକ ଦୂର ଯାଏ ସେମାନଙ୍କର ବିସ୍ତାର । ଏହି ଶକ୍ତିର ବାହନକୁ ସେମାନେ ସେଠାକୁ ମଧ୍ୟ ବହନ କରି ନେବେ । ଧନୀ ଲୋକକୁ ଆହୁରି ଧନୀ କରିବାକୁ ନୁହେଁ, ଜନସମଷ୍ଟିକୁ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ସଂକଳ୍ପ । ମଧ୍ୟଏସିଆର କଳାଚମ ମଣିଷମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜନ-

ସମଷ୍ଟି ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହେବେ ବୋଲି କାହାର ତିଳେ ହେଲେ ଭୟ ବା ଭାବନା ନାହିଁ ।

ଏ କାମଟି ଲାଗି ଅନେକ ଟଙ୍କା ଦରକାର—ଇଉରୋପର ବଡ଼ବଜାରରୁ ଏମାନଙ୍କୁ କରଜ ମିଳେ ନାହିଁ—ତେଣୁ, ନଗଦ ଟଙ୍କାଦେଇ ସବୁ କିଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ପେଟର ଅନ୍ନ ଦେଇ ଏମାନେ ଜିନିଷ କିଣୁଛନ୍ତି, ଏ ଦେଶରେ ଉପୁଜୁଥିବା ଶସ୍ୟ, ପଶୁ ମାଂସ, ଡିମ୍ବ ଓ ଲହୁଣୀ ସବୁ ବିଦେଶୀ ବଜାରକୁ ଚାଲାଣି ହେଉଛି । ଦେଶଯାକ ଉପବାସର ସୀମାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେଣି । ତଥାପି ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ବାକି ଅଛି । ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନେ ମଧ୍ୟ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ବିଦେଶୀ ଇଞ୍ଜିନିୟର୍‌ମାନେ ଏମାନଙ୍କର ଅନେକ କଳ କାରଖାନା ନଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାପାର ଅତି ବୃହତ୍ ଓ ଜଟିଳ; ସମୟ ଅତି ଅଳ୍ପ । ସମୟ ଆଉ ବଢ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଏମାନଙ୍କର ସାହସ ହେଉ ନାହିଁ; କାରଣ ସମସ୍ତ ଧନୀଜଗତର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଠିଆହୋଇ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ ଆପଣା ଶକ୍ତିରେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଅତି କଷ୍ଟରେ ତିନିବର୍ଷ ଗଲାଣି, ଆହୁରି ଦୁଇବର୍ଷ ବାକି ଅଛି ।

ସଜୀବ ଖବରକାଗଜ ଠିକ୍ ଅଭିନୟ ପରି । ଦେଶର ଅର୍ଥଶକ୍ତିକୁ ଯନ୍ତ୍ରବାହିନୀ କରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ କିପରି ସଫଳତା ଏମାନେ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ସେହି କଥା ନାଚି, ଗୀତ ଗାଇ ପତାକା ଝୁଲାଇ ଏମାନେ ଜଣାଇଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶୀ । ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଲୋକେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ସମୟ କଟାଉଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପଦିନରେ ଏହି କଷ୍ଟର ଅବସାନ ହେବ ଏବଂ ତାହା ବଦଳରେ ଯାହା ଆସିବ, ସେହି କଥା ମନେ ରଖି ହସି ହସି ବର୍ତ୍ତମାନର କଷ୍ଟ ବରଣ କରି ନେବାକୁ ହେବ, ଏହି କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବା ଉଚିତ ।

କୌଣସି ଗୋଟାଏ ଦଳ ନୁହେଁ, ସମସ୍ତ ଦେଶ ଏକନ ଆଜି ଏହି ତପସ୍ୟାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ସାନ୍ତ୍ୱନାର କଥା । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭାବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଖବର ମଧ୍ୟ ସଜୀବ ସଂବାଦପତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ । ଭାବୁଛି, ଦେଶକୁ ଫେରି ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଓ ଶ୍ରୀନିକେତନରେ ସଜୀବ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଚଳାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ସେମାନଙ୍କର ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ହେଉଛି, ସକାଳ ସାତଟାରେ ସେମାନେ ବିଛଣାରୁ ଉଠନ୍ତି । ତା ପରେ ପନ୍ଦର ମିନିଟ ବ୍ୟାୟାମ, ନିତ୍ୟକର୍ମ ଓ ପ୍ରାତଃଭୋଜନ । ଆଠଟାବେଳେ କ୍ଲାସ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଗୋଟାକ ସମୟକୁ ଆହାର ଓ ବିଶ୍ରାମ । ତିନିଟା ବାଜିବାଯାଏ କ୍ଲାସ ବସେ । ଶିଖିବାର ବିଷୟ ହେଉଛି, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ, ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରକୃତିବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରାଥମିକ ରସାୟନ, ପ୍ରାଥମିକ ଜୀବବିଜ୍ଞାନ, ଯନ୍ତ୍ରବିଜ୍ଞାନ, ରାଷ୍ଟ୍ରବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ, ହାତକାମ, ବହିବନ୍ଧା ଓ ହଳଲଙ୍ଗଳ ଆଦି କୃଷିଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି । ଏଠି ରବିବାର ନାହିଁ । ଚାରିଦିନ ପରେ ଦିନେ ଛୁଟି । ବିଶେଷ ଦିନର କର୍ମତାଲିକା ଅନୁସାରେ ପାୟୋନିୟର୍ସ ଦଳ (ଅଗୁଆ ଦଳ) କାରଖାନା, ହାସପାତାଲ ଓ ଗାଁ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କର ପଲ୍ଲୀ ବୁଲିଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସମୟେ ସମୟେ ନିଜେ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି, ସିନେମା ଓ ଥିଏଟର ଦେଖିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ହେଲେ ଗପ ପଢ଼ିବା, ଗପ କହିବା, ତର୍କସଭା, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସଭା । ଛୁଟିଦିନମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ଆପଣାର କିଛି କିଛି ଲୁଗାପଟା କାଚନ୍ତି, ଘର ପରିଷ୍କାର କରନ୍ତି, ଘରର ଚାରିପାଖ ଓଳାନ୍ତି, ବାହାର ପାଠ୍ୟମାନ ପଢ଼ନ୍ତି ବା

ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ପାଠ ଆରମ୍ଭର ବୟସ ସାତ କି ଆଠ, ସ୍କୁଲ୍ ଛାଡ଼ିବାର ବୟସ ଷୋହଳ । ଆମ ଦେଶପରି ଏମାନଙ୍କୁ ଲମ୍ବା ଛୁଟି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ଏମାନେ ଅନେକ ବେଶୀ ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି ।

ଏଠିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗୁଣ ହେଉଛି, ଏମାନେ ଯାହା ପଢ଼ନ୍ତି, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଛବି ମଧ୍ୟ ଆଙ୍କନ୍ତି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପଢ଼ା ବିଷୟ ମନରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ରହେ, ଏଣେ ଛବି କରିବାର ହାତ ବାଗେଇଯାଏ । ପଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୂପସୃଷ୍ଟିର ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କେହି କେହି ମନେ କରିପାରନ୍ତି ଯେ ଲଳିତକଳାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ମୂର୍ଖ ପରି ଏଠାରେ କାମ ଉପରେ କେବଳ ଜୋର ଦିଆଯାଏ, ଏକଥା ପୂରାପୂରି ସତ ନୁହେଁ । ସମ୍ରାଟ ଅମଳରୁ ଥିଆଟର ବଡ଼ ବଡ଼ ରଙ୍ଗଶାଳାରେ ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ନାଟକ ଓ ଅପେରା ଅଭିନୟ ଚାଲୁଥିଲା ବେଳେ, ଟିକିଏ ଡେରିରେ ଗଲେ ଟିକେଟ ପାଇବା ବଡ଼ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ନାଟକ-ଅଭିନୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏମାନଙ୍କ ପରି ଓସ୍ତାଦ୍ ପୃଥିବୀରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛନ୍ତି । ଆଗେ ଅମୀର-ଓମରାଓମାନେ ଏସବୁ ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ଯେଉଁମାନେ ଖାଲି ଗୋଡ଼, ଚିରା ପୋଷାକ ଓ ଅଧପେଟ ହୋଇ ଖଟୁଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଦେବତା ଓ ମଣିଷ ଦୁହିଙ୍କ ଭୟରେ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ପରିତ୍ରାଣ ଲାଗି ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ଘୁସ୍ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ମୁନିବ ଆଗରେ ଧୂଳିରେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟୁଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିମାନଙ୍କ ଭିଡ଼ରେ ଥିଏଟର୍ ଘରେ ଜାଗା ମିଳେ ନାହିଁ ।

ସେଦିନ ମୁଁ ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟଙ୍କର 'ରେସରେକ୍‌ସନ୍' (ପୁନର୍ଜାଗରଣ) ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ବିଷୟବସ୍ତୁଟି ବୁଝିପାରିବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ

ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି, ସମସ୍ତେ ଅତି ମନଯୋଗ ସହକାରେ ସବୁ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଇଂଲଣ୍ଡର ଚାଷୀ ମୂଲିଆ ମଧ୍ୟ ରାତି ଗୋଟାକ ଯାଏ ବସି ଶାନ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧ ଭାବେ ଅଭିନୟଟିକୁ ଉପଭୋଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । ମସ୍କୋରେ ମୋ' ଛବିର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ହେଉଥାଏ । ମୋ ଛବିଗୁଡ଼ାକ ତ ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା । ଖାଲି ବିଦେଶୀ ନୁହେଁ, ତାହା କୌଣସି ଦେଶର ଛବି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ଲୋକଙ୍କର କି ଭିଡ଼ ! ଅଳ୍ପ କେଇଟା ଦିନରେ ପାଞ୍ଚହଜାର ଲୋକ ଛବି ଦେଖି ଆସିଥିଲେ । ଯିଏ ଯାହା କହୁ ପଛକେ, ମୁଁ ଏମାନଙ୍କର ରୁଚିର ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଅଚ୍ଛା, ରୁଚିକଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ । ମନେ କରାଯାଉ, ଏହା କେବଳ ଏକ ଫାଙ୍କା କୁତୁହଳ । କିନ୍ତୁ ଏହି କୌତୁହଳ ତ ଜାଗ୍ରତ ଚିତ୍ତର ପରିଚୟ । ମନେ ପଡୁଛି, ଥରେ ଆମ କୂଅ ସକାଶେ ଆମେରିକାରୁ ଗୋଟାଏ ବାୟୁଚଳ ଚକ୍ରଯନ୍ତ୍ର ଆସିଥିଲା, ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ କୂଅ ଭିତରୁ ପାଣି ଉଠୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ଏହା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତର ଗଭୀର ତଳ ଦେଶରୁ ଏତେ ଟିକିଏ ମଧ୍ୟ କୌତୁହଳ ଉଠାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମନେ ମନେ ବଡ଼ ଧିକ୍‌କାର ଆସିଲା । ଆମର ତ ସେଠି ବିଜୁଳୀ ଆଲୁଅର କାରଖାନା ଅଛି, କେତେ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କର ସେଥିଲାଗି ଉତ୍ସାହ ଅଛି ? ଅଥଚ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଭଦ୍ରଘରର ପିଲା । ବୁଦ୍ଧି ଜଡ଼ ହେଲେ କୌତୁହଳ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ ।

ଏଠିକା ସ୍କୁଲ ପିଲାଙ୍କର ଛବି ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତ ଛବି, କାହାଠାରୁ ନକଲ କରି ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଆପଣା ଜ୍ଞାନ୍‌ବୋଧନରୁ ଅଙ୍କା ଯାଇଛି । ଏଠାରେ ନିର୍ମାଣ ଓ ସୃଷ୍ଟି ଉଭୟ ଏକାଠି ଚାଲିଛି । ଏଠାକୁ ଆସିବା ପରେ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ସକାଶେ ଅନେକ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ମୋର ନିଃସହାୟ ସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଏଠିକା ଶିକ୍ଷାର କିଛିତ୍ ଆହରଣ ଓ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି । କିନ୍ତୁ ସମୟ କାହିଁ ? ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚ-ବର୍ଷିଆ ସଂକଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ମୋ ଜୀବନରେ ପୂରଣ ନ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ବର୍ଷ ଏକାକୀ ନାନା ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ମୁଁ ଠେଲି ଚାଲି ଆସିଛି; ଆଉ ଦୁଇଚାରି ବର୍ଷ ସେହିପରି ଠେଲିବାକୁ ହେବ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ କାମ ବେଶୀ କିଛି ଆଗେଇ ଯିବ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ନାଲିଶ୍ କରିବି ନାହିଁ । ଥାଉ, ଆଜି ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ । ଆଜି ରାତିଗାଡ଼ିରେ ଜାହାଜ ଘାଟକୁ ଯିବାକୁ ହେବ, କାଲି ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଇତି ।

୨ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୭—

ବ୍ରେମେନ୍ ଷ୍ଟିମର ଅତଲାନ୍ତିକ

ରୁଷିଆରୁ ଫେରି—ଆଜି ଆମେରିକା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିଛି । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆର ସ୍ମୃତି ଏବେ ବି ମୋର ସମସ୍ତ ମନ ଅଧିକାର କରି ରହିଛି । କାରଣ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦେଶ ଏପରି ସମଗ୍ର ଭାବରେ ମନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ; ଆପଣା ଆପଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସବୁ ଦେଶରେ

ନାନା କର୍ମର ଉଦ୍ୟମ ରହିଛି । କୋଉଠି ଅଛି ପଲିଟିକ୍‌ସ, କୋଉଠି ଡାକ୍ତରଖାନା, କୋଉଠି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋଉଠି ଯାଦୁଘର—ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେଠାରେ ନାନା କାମ କରା ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆରେ ସମସ୍ତ ଦେଶ ଗୋଟାଏ ଅଭିପ୍ରାୟ ରଖି ସମସ୍ତ କର୍ମବିଭାଗକୁ ଗୋଟାଏ ସ୍ନାୟୁଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ କରି ଦେଇଛି ଓ ଏହି ବିରାଟ ଦେହକୁ ଏକ ବୃହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱରୂପ କରି ତିଆରି କରାଇଛି । ସବୁ କାମର ମିଳନ ହୋଇଛି ଗୋଟିଏ ଅଖଣ୍ଡ ସାଧନା ଭିତରେ ।

ଅର୍ଥ ଓ ଶକ୍ତିର ଅଧ୍ୟବସାୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥଦ୍ୱାରା ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଦେଶମାନଙ୍କରେ ମନର ଏପରି ଐକ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ଇଉରୋପରେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷିଆ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିଲା ବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଭାବନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଅତି ଅସ୍ଥାୟୀ । କିନ୍ତୁ ସୋଭିଯେଟ୍ ରୁଷିଆରେ ଆଜି ଯେଉଁ କାମ ଚାଲିଛି, ତା'ର ମଜ୍ଜା ଭିତରେ ଏହି ଏକ ଅଭିପ୍ରାୟ ହିଁ ରହିଛି;—ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ସାଧାରଣ ଚିତ୍ତ ଓ ସାଧାରଣ ସ୍ୱତ୍ୱ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଅସାଧାରଣ ସତ୍ତା ଏମାନେ ତିଆରି କରି ପାରିଛନ୍ତି ।

'ମା ଗୃଧଃ'—ଲୋଭ କର ନାହିଁ; ଉପନିଷଦର ଏହି ଉକ୍ତି ମୁଁ ଏଠାରେ ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ବୁଝି ପାରୁଛି । ଲୋଭ କାହିଁକି କରିବା ନାହିଁ ? କାରଣ ଯାହା କିଛି ଆମ ଆଗରେ ଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ଏକ ସତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲୋଭ ସେହି ଐକ୍ୟଲାଗି ଏକ ପ୍ରବଳ ବାଧା । 'ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଞ୍ଜୀଥା'—ସେହି ଏକରୁ ଯାହା ସମ୍ଭୂତ, ତାହାହିଁ ଭୋଗ କର । ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏମାନେ ସେହି କଥାହିଁ କହୁଛନ୍ତି । ମାନବସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ମାନବ-ସତ୍ୟଙ୍କୁ ଏମାନେ ବଡ଼ ବୋଲି ମାନିଛନ୍ତି । ସେହି ଏକରୁ ଯାହା କିଛି

ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି, ଏମାନଙ୍କର ମତ, ତାହାକୁ ହିଁ 'ସମସ୍ତେ ମିଳି ଭୋଗ କର' । 'ମା ଗୃଧଃ କସ୍ୟସ୍ୱିଦ୍ଧନଂ'—କାହାର ଧନ ପ୍ରତି ଲୋଭ କର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଧନର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଭାଗ ରହିଥିବା ଯାଏ ଧନର ଲୋଭ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେହିଟିକୁ ଲୁପ୍ତ କରି ଦେଇ ଏମାନେ କହନ୍ତି 'ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଞ୍ଜୀଥା' ।

ବ୍ୟକ୍ତିର ଲାଭ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭୋଗ ନେଇ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦେଶରେ ସାଧନା ଚାଲିଛି । ସେଥିଲାଗି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମନ୍ଥନ ଆଲୋଡ଼ନ ଲାଗିଛି; ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନପରି ଏଥିରୁ ବିଷ ଓ ଅମୃତ ଦୁଇଟିଯାକ ଉଠୁଛି । କିନ୍ତୁ ଅମୃତର ଭାଗଟା କେବଳ ଗୋଟାଏ ଦଳ ପାଉଛନ୍ତି, ଅଧିକାଂଶ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଏଥି ସକାଶେ ଅସୁଖ ଅଶାନ୍ତିର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲେ ଏଇଟା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ମାନବପ୍ରକୃତି ମାନେଇ ଲୋଭର ଆଶ୍ରୟ, ଲୋଭ ଥିବାତକ ଭୋଗବେଳକୁ ଅସମାନ ଭାଗ ରହିବହିଁ ରହିବ । ତେଣୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମଧ୍ୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଲଢ଼ାଇଲାଗି ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଭିତରେ ତା'ର ଐକ୍ୟ ହେଉଛି ବଡ଼ ସତ୍ୟ, ଭେଦ ହେଉଛି ମାୟା । ସମ୍ୟକ୍ ଚିନ୍ତା ଓ ସମ୍ୟକ୍ ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଯଦି ଆମେ ସେହି ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବା, ତେବେ ତାହା ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲୋପ ପାଇଯିବ;—ଏହା ହେଉଛି ସୋଭିଏଟ୍‌ର ବାଣୀ ।

ରୁଷିଆରେ ଆଜି ସେହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ସମସ୍ତ କଥା ଏହି ଏକଚେଷ୍ଟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଯାଇଛି ତେଣୁ ରୁଷିଆ ଦେଶକୁ ଆସି ମୁଁ ଏକ ବିରାଟ ଚିତ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ପାରିଛି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ଏ ବିରାଟପର୍ବ ଦେଖି ନାହିଁ; କାରଣ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯେ ଶିକ୍ଷା କରେ, ସେହି ତା'ର ଫଳ ପାଏ । 'ସେଇ

ଦୁଧଭାତ ଖାଏ' । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ସକଳର ଶିକ୍ଷା । ଜଣକ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ଅଭାବ ଅଛି, ସେ ଅଭାବ ସମସ୍ତଙ୍କର । କାରଣ ସମ୍ମିଳିତ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମିଳିତ ମନକୁ ଏମାନେ ବିଶ୍ୱସାଧାରଣର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଏମାନେ ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ; ଅତଏବ ଏମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱମନା ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଯଥାର୍ଥ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କେବଳ ଏହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ।

ଏମାନେ ନାନା ଉପାୟରେ ଶିକ୍ଷାକୁ ସବୁରି ଭିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ହେଉଛି ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ । ନାନାପ୍ରକାର ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ବସାଇ ଏମାନେ ଗାଆଁ ଓ ସହରକୁ ଛାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଲାଇବ୍ରେରୀ ପରି ଏ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଅକାରୀ (**Passive**) ନୁହେଁ, ସକାରୀ (**active**) ।

Region Study ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥାନିକ ତଥ୍ୟାଧ୍ୟୟନର ଉଦ୍ୟମ ରୁଷିଆର ଚାରିଆଡ଼େ ରହିଛି । ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାର, ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ସତୁରି ହଜାରରୁ ବେଶୀ । ଏସବୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ସେହି ସବୁ ସ୍ଥାନର ଇତିହାସ ଏବଂ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଏ । ସେସବୁ ଜାଗାର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି କିପରି, ସେଠି କୌଣସି ଖଣିଜଦ୍ରବ୍ୟ ମାଟିତଳେ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏସବୁର ମଧ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ ହୁଏ । ଏହିସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ରହିଥିବା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ । ସର୍ବସାଧାରଣର ଜ୍ଞାନୋନ୍ନତି ଲାଗି ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଆଜି ନବଯୁଗ ଆସିଛି । ଏହି ସ୍ଥାନିକ ତଥ୍ୟସନ୍ଧାନର ବ୍ୟାପକ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ତତସଂଲଗ୍ନ ମ୍ୟୁଜିୟମ ଏହି ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଣାଳୀ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନର କିଛି ତଥ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନ କାଲୀମୋହନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ

ସେଥି ସହିତ ସଂସୃକ୍ତ ନ ଥିବାରୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଉପକାର ହୋଇ ନାହିଁ । ସନ୍ଧାନ କରି ଫଳ ପାଇବା ଅପେକ୍ଷା ସନ୍ଧାନ କରିବାର ମନ ତିଆରି କରିବା କିଛି କମ୍ କଥା ନୁହେଁ । ଶୁଣିଥିଲି, କଲେଜ ବିଭାଗର ଅର୍ଥନୀତି—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରଭାତ ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ଆହୁରି ସାଧାରଣଭାବେ ହେବା ଉଚିତ । ପାଠଭବନର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମଗ୍ର ପ୍ରାଦେଶିକ ସାମଗ୍ରୀର ଗୋଟିଏ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଖୋଲିବା ଦରକାର ।

ଏଠାକାର ଛବି ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ କିଛି ଶୁଣିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମର ଆଗ୍ରହ ହେବ । ତ୍ରେତିୟାକଭ୍ ଗ୍ୟାଲେରି (**Tretyakov Gallery**) ନାମରେ ମସ୍କୋ ସହରରେ ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଚିତ୍ରଭଣ୍ଡାର ଅଛି । ୧୯୨୮ ରୁ ୧୯୨୯ ଏହି ବର୍ଷକ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସେଠାକୁ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶପତ୍ର ଦେବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ଛୁଟିଦିନଗୁଡ଼ିକର ଦିନେ ଆଗରୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ନାମ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ କରି ରଖିବା ଦରକାର ହୋଇଛି ।

୧୯୧୭ ମସିହାରେ ସୋଭିଏଟ୍ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପୂର୍ବେ କେବଳ ଧନୀ, ଜ୍ଞାନୀ ଓ ମାନୀଲୋକେ ଏସବୁ ଗ୍ୟାଲେରୀ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ପରଶ୍ରମଜୀବୀ (ବୁର୍ଜୋୟା) ବୋଲି ଏମାନେ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏଠାକୁ ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ, ଲୁହା କାରିଗରି, ଦୋକାନୀ, ଦରଜୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି । ସୋଭିଏଟ୍ ସୈନିକ, ସେନାନାୟକ, ଛାତ୍ର ଓ କୃଷୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ଆସନ୍ତି ।

କମେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳାବୋଧ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ଉଚିତ । ଏମାନଙ୍କ ପରି ଅଜ୍ଞଜନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଆସି ଚିତ୍ରକଳାର ଯଥାର୍ଥ ରହସ୍ୟ ବୁଝିବା ଅତି ଅସାଧ୍ୟ । କାନ୍ଥ ଉପରେ ଛବି ଦେଖି ବୁଲି ବୁଲି ଏମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବଣା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିଗୃହୀତ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ରାଷ୍ଟ୍ର କର୍ମଶାଳାମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ କର୍ମୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପରିଗୃହୀତ ବଛା ହୁଅନ୍ତି । ଦେଖଣାହାରିମାନଙ୍କଠାରୁ ଏମାନେ କୌଣସି ଟଙ୍କା ପଇସା ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଛବିର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବିଷୟଟା ଜାଣିଲେ,—ଯେ ଛବି ଦେଖା ହୋଇଗଲା,—ଦର୍ଶକମାନେ ଯେପରି ଏଭଳି ଭୁଲ ଧାରଣା ନ ରଖିବେ, ପରିଗୃହୀତ ସେଥିଲାଗି ସତର୍କ ରହିଥିବା ଦରକାର ।

ଚିତ୍ରବସ୍ତୁର ସଂସ୍ଥାନ **(composition)**, ତା'ର ବର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନା **(colour scheme)**, ତା'ର ଅଙ୍କନ, ତା'ର ଅବକାଶ **(space)**, ତା'ର ବିଶେଷ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଧାରି ପଡ଼ିବା ଭଳି ତା'ର ବିଶେଷ ଆଙ୍ଗିକ **(Technique)**, ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ତେଣୁ ପରିଗୃହୀତ ଏ ସବୁ ଶିକ୍ଷାରେ ନିପୁଣ ହୋଇଥିବା ଦରକାର, ତେବେ ଯାଇ ସେ ଦର୍ଶକର ଉତ୍ସୁକତା ଓ ମନୋଯୋଗ ଜାଗ୍ରତ କରି ପାରିବ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ତାକୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଛବି ନାହିଁ, ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଛବିକୁ ଚିହ୍ନିବା ଯେପରି ଦର୍ଶକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ନ ପଡ଼େ । ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଶେଷ ଶ୍ରେଣୀର ଛବି ରହିଛି, ସେ ସବୁର ଶ୍ରେଣୀଗତ

ଯୀତ ବୁଝିବା ଦରକାର । ତେଣୁ ବିଶେଷ ପ୍ରକୃତର କେତୋଟି ଛବି ବାଛି ନେଇ ବୁଝାଇ ଦେବା ପରିଦର୍ଶକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏପରି ଛବିର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେବ ନାହିଁ, ବୁଝାଇବାରେ ମଧ୍ୟ କୋଡ଼ିଏ ମିନିଟରୁ ବେଶୀ ସମୟ ଯିବ ନାହିଁ । ଛବିର ଯେ ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଭାଷା ଓ ଛନ୍ଦ ଅଛି, ସେହି କଥାଟି ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ, ଛବିର ରୂପ ସହିତ ତା'ର ବିଷୟ ଓ ଭାବର ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି, ତାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଦେବାକୁ ହେବ । ଛବିର ପରସ୍ପର-ବୈପରୀତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ତା'ର ବିଶେଷତ୍ୱ ବୁଝାଇବା ଅନେକ ସମୟରେ ସହଜ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶକର ମନ ଟିକିଏ ମଧ୍ୟ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ସେହିକ୍ଷଣି ଛୁଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଅଶିକ୍ଷିତ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଛବି ଦେଖି ଶିଖାଇବା ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟରୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ କଥାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହକରି ପଠାଇଲି । ଏଥିରୁ ଆମ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ଯାହା ଭାବିବାର ଅଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିକଥା କହୁଛି ।

ଆଗରୁ ଲେଖିଛି, ସମସ୍ତ ଦେଶକୁ କୃଷି ଓ ଯନ୍ତ୍ରବଳରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଶକ୍ତିମାନ୍ କରିବାକୁ ଏମାନେ ଏକାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏହା ଅତି ବଡ଼ କାମ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ଧନୀ ଦେଶ ସଙ୍ଗେ ତାଳମିଳାଇ ଆପଣା ଶକ୍ତିରେ ଠିଆ ହେବା ଲାଗି ଏ ଦେଶରେ ବିରାଟ ସାଧନା ଚାଲିଛି । ଆମ ଦେଶରେ ଏହିପରି ଦେଶବ୍ୟାପୀ କୌଣସି ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସାଧନାର କଥା ଉଠିଲେ ଆମ୍ଭେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ କହି ଉଠୁ ଯେ, ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଲାଲମଶାଲ ଜଳା ଦେଶର ଅନ୍ୟ ସକଳ ବିଭାଗର ସମସ୍ତ ଆଲୋକ ଲିଭାଇ ଦେବା ଉଚିତ; ନ ହେଲେ ଦେଶ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇଯିବ । ବିଶେଷତଃ ଲଳିତକଳା ସମସ୍ତପ୍ରକାର କଠୋର ସଂକଳ୍ପର ବିରୋଧୀ । ସ୍ୱଜାତିକୁ ଶକ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ କେବଳ

ଗୋଡ଼ ମିଳାଇ ମାର୍ଚ୍ଚିଂ କରାଇବାକୁ ହେବ, ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବୀଣାଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ଲଠି ତିଆର କଲେ ତାହା ଚଳିପାରେ, ନ ହେଲେ ତାକୁ ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ। ଏସବୁ ଯେ କିପରି ବୃଥା ପୌରୁଷର କଥା, ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଲେ ତାହା ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବ। ଦେଶସାରା କାରଖାନା ବସାଇ ଯେଉଁ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଏଦେଶରେ ନିପୁଣ କରି ତିଆରି କରାଯାଉଛି, ସେହିମାନେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷିତ ମନ ନେଇ ଛବିର ରସ ବୁଝି ପାରିବେ, ସେଥିଲାଗି ଏଠାରେ ପ୍ରଭୂତ ଆୟୋଜନ ଚାଲିଛି। ରସଜ୍ଞ ନ ହେଲେ ମଣିଷ ବର୍ବର ହୋଇଯିବ, ଏମାନେ ସେକଥା ଜାଣିଛନ୍ତି। ବର୍ବର ମାନେଇ ବାହାରେ ରୁକ୍ଷ, ଭିତରେ ଦୁର୍ବଳ। ରୁଷିଆରେ ନବ-ନାଟ୍ୟକଳାର ଅସାମାନ୍ୟ ଉନ୍ନତି ହୋଇଛି। ୧୯୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ବିପ୍ଳବର ପରଠାରୁ ଘୋରତର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ନାଚ, ଗୀତ ଓ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ନାହିଁ।

ମରୁଭୂମିରେ କୌଣସି ଶକ୍ତି ନାହିଁ। ଯେଉଁଠି ପଥର ଚିରି ଝରଣାର ଧାରା କଲ୍ଲୋଳିତ ହୋଇ ବାହାରି ଆସୁଛି, କେବଳ ସେହିଠାରେ ଯଥାର୍ଥ ରୂପ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ। ସେହିଠିହିଁ ବସନ୍ତର ରୂପହିଲ୍ଲୋଳରେ ହିମାଳୟର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ମନୋହର ହୋଇଉଠେ। ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଦେଶରୁ ଶକଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ମେଘଦୂତ ଲେଖିବାକୁ କାଳିଦାସଙ୍କୁ ନିଷେଧ କରି ନ ଥିଲେ। ଜାପାନୀମାନେ ଯେମିତି ତଲୱାର୍ ଚଳାନ୍ତି, ସେମିତି ତୁଳୀ ମଧ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି। ଏଠାକାର ଶ୍ରମିକମାନେ କେବଳ କାରଖାନାର ସରଞ୍ଜାମ ଯୋଗାଉଛନ୍ତି ଓ କେବଳ ହଳ କରୁଛନ୍ତି, ରୁଷିଆକୁ ଆସି ଏହିକଥା ଦେଖିଥିଲେ ବୁଝିଥାନ୍ତି ଯେ ଏମାନେ ଦିନେ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରି ଯିବେ। ପଲ୍ଲବମର୍ମର ବନ୍ଦ କରି ଖଟ୍ ଖଟ୍ ଶବ୍ଦର ଅହଙ୍କାରରେ ରସର

ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ବନସ୍ପତି କହିବାରେ ଲାଗିଛି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଦୋକାନରେ ଥିବା ନକଲି ବନସ୍ପତି । ଯେତେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଫଳ । ଦେଶକୁ ଫେରିଯାଇ ପୋଲିସ ଯଷ୍ଟିଧାରାର ଶ୍ରାବଣବର୍ଷଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୋର ନୃତ୍ୟଗୀତ ବନ୍ଦ କଦାପି କରିବି ନାହିଁ । ଏକଥା ଆଜି ବୀର ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ କହି ରଖୁଛି ଓ ତପସ୍ୱୀମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି ଦେଉଛି ।

ରୁଷିଆର ନାଟ୍ୟମଞ୍ଚରେ କଳାସାଧନାର ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି । କ୍ରମାଗତ ଏଥିରେ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଚାଲିଛି । ସେ ଦେଶର ସମାଜବିପ୍ଲବରେ ଏହି ନୂତନସୃଷ୍ଟି ହିଁ ଅସମସାହସ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରୁଛି । ସମାଜ, ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ କଳାତତ୍ତ୍ୱ, କୌଣସିଥିରେ ଏମାନେ ନୂତନକୁ ଭୟ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀଧରି ଯେଉଁ ପୁରାତନ ଧର୍ମତନ୍ତ୍ର ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରତନ୍ତ୍ର ଏମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅଭିଭୂତ ଓ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ନିଃଶେଷ ପ୍ରାୟ କରି ପକାଇଛି, ସୋଭିଏଟ୍—ବିପ୍ଳବୀମାନେ ସେହି ଦୁଇଟାକୁ ନିର୍ମୂଳ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼ ବନ୍ଧନଜର୍ଜର ଜାତିକୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଏମାନେ ଏତେ ବଡ଼ ମୁକ୍ତି ଦେଇଛନ୍ତି, ଦେଖିଲେ ମନ ହୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଯେଉଁ ଧର୍ମମୂଢ଼ତାକୁ ବାହନ କରି ମଣିଷ-ଚିତ୍ତର ସ୍ୱାଧୀନତା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, କୌଣସି ରାଜା ମଧ୍ୟ ତାଂଠାରୁ ବଡ଼ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ମଣିଷକୁ ଅନ୍ଧ କରି ରଖୁଥିବା ଧର୍ମର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସବୁଠାରେ ରାଜା ତାଂର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦାସ କରି ରଖି ଆସିଛି । ସେ ଧର୍ମ ବିଷକନ୍ୟା ପରି, ସେ ଆଲିଙ୍ଗନଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ କରେ, ମୁଗ୍ଧ କରି ଜୀବନ ନିଏ । ଶକ୍ତିଶେଳଠାରୁ ଭକ୍ତିଶେଳ ଅଧିକ ଗଭୀରକୁ ବିନ୍ଧିପାରେ, କାରଣ ତାଂର ଆଘାତ ହେଉଛି ଆରାମ-ଆଘାତ ।

ରୁଷ ସମ୍ରାଟର ଅପମାନ ଓ ଆତ୍ମକୃତ ଅପମାନର କବଳରୁ ସୋଭିଏଟ୍‌ମାନେ ଦେଶକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଧାର୍ମିକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଯେତେ ନିନ୍ଦା କଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାହା କରିବି ନାହିଁ । ଧର୍ମମୋହ ଅପେକ୍ଷା ନାସ୍ତିକତା ଅନେକ ଭଲ । ରୁଷିଆର ଛାତିଉପରେ ଧର୍ମ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜାର ପଥରଚାପା ପଡ଼ିଥିଲା । ଦେଶ ଉପରୁ ସେହି ପଥର କାଢ଼ିଦେବା ପରେ କି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୁକ୍ତି ଯେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଛି, ରୁଷିଆ ଆସିଥିଲେ ତାହା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଇତି ।

୩ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୮—

ଅତଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର—

ରୁଷିଆରୁ ଫେରି ଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେରିକା ଯାଉଛି । ମୋର ରୁଷିଆ ଯିବାର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା,—ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଦେଶରେ କିପରି ଚାଲିଛି ଓ ତା'ର କିପରି ଫଳ ସେ ଦେଶ ଲୋକେ ପାଉଛନ୍ତି, ସେହି କଥାଟି ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ଦେଖିନେବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ।

କେବଳ ଅଶିକ୍ଷା ଉପରେ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଜାତିଭେଦ, ଧର୍ମବିରୋଧ, କର୍ମଜଡ଼ତା, ଆର୍ଥିକ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ—ମୂଳ ଅଶିକ୍ଷାକୁ ଆବୋରି ସବୁଗୁଡ଼ିକର ଜନ୍ମ । ଭାରତବର୍ଷର ସମସ୍ତ ଅପରାଧର ତାଲିକା ଦେଇ

ସାଇମନ୍ କମିଶନ୍ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅପରାଧ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି—ତାହା ହେଉଚ୍ଛି ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ । କିନ୍ତୁ ସେଇଟି ନ କହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଥାନ୍ତା । ଯଦି କେହି କହେ,—ଗୃହସ୍ଥ ଅତି ଅସାବଧାନ, ଗୋଟାଏ ଘରୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଘରକୁ ଗଲେ ଚୌକାଠରେ ତାର ମୁଣ୍ଡ ବାଜେ, ସବୁ ଜିନିଷପତ୍ର ହଜାଇଦିଏ, ଛାଇ ଦେଖି ଭୂତ ବୋଲି ଡରେ, ଆପଣା ଭାଇକୁ ଚୋର ବୋଲି ଭାବି ଲାଠି ନେଇ ଦୌଡ଼େ,— ଖାଲି ଶୋଇଥାଏ, ଭୋକ କଲେ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଖୋଜି ପାଏ ନାହିଁ, ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ଅନ୍ଧ ପରି ଭରସା କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବାଟ ତାକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ—ତା'ପରେ ସବାଶେଷକୁ ଯଦି ଗଳା ଖୋଲି କହେ, ମୁଁ ତା'ର ଘରେ ଆଲୁଅ ଲଗାଇ ଦେଇ ଆସିଚ୍ଛି, ତେବେ ଏଇଟା କିପରି କଥା ହୁଅନ୍ତା ?

ଦିନେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିରପରାଧକୁ ଡାଆଣୀ କହି ପୋଡ଼ି ମାରିଛନ୍ତି, ପାପିଷ୍ଠ କହି ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କୁ ମାରିଛନ୍ତି, ଧର୍ମମତର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁର ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛନ୍ତି, ଆପଣା ଧର୍ମବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଧିକାର କାଢ଼ି ନେଇଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟଯୁଗର ଇତିହାସରୁ ଏହିପରି ଗଦା ଗଦା ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳିବ । ଏ ସବୁ ଦୂର ହେଲା କିପରି ? ବାହାରୁ କେହି ମାରଫତଦାର ଆସି ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କାରଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଶିକ୍ଷା ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏତେଦୂର ଆଗେଇ ଆଣିଛି ।

ଏହି ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଜାପାନ ଦେଶର ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତିକୁ ସର୍ବସାଧାରଣର ଇଚ୍ଛା ଓ ଚେଷ୍ଟାସହିତ ଯୁକ୍ତ କରିପାରିଛି, ଦେଶର ଅର୍ଥ-ଉତ୍ପାଦନ ଶକ୍ତିକୁ ବହୁଗୁଣ ବଢ଼ାଇ ପାରିଛି; ଆଜି ତୁରସ୍କ ଦେଶ ଏହି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଦ୍ୱାରା ଦେଶକୁ

ସକଳ ବୋଝରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । କେବଳ ଭାରତ ହିଁ ଶୋଇ ଢୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରୁଛି । କାରଣ ତା ଘରେ ଆଲୋକ-ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ, ଯେଉଁ ଆଲୋକବାଜି ପୃଥିବୀ ସାରା ରେଇଁ ଉଠିଲାଣି, ସେଇ ଶିକ୍ଷାଲୋକ ଲାଗି ଭାରତର କବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଋଷିଆ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆଶା କରିଯାଇ ନ ଥିଲି । କାରଣ ସାଧ୍ୟ ଅସାଧ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ମୁଁ କେବଳ ବ୍ରିଟିଶ୍-ଭାରତରୁ ହିଁ ପାଇଥିଲି । ଭାରତର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଅତି ଦୁରୂହ, ନିଜେ ଇଂରେଜ ପାଦ୍ରୀ ଟମସନ ସାରା ପୃଥିବୀ ଆଗରେ କହି ସାରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁରୂହତାକୁ ମାନି ନେଇଛି । କେବଳ ଏତିକି ଜାଣିଥିଲି ଯେ ଋଷ-ଦେଶରେ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କର ଉନ୍ନତିବିଧାନ ଭାରତବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଅଧିକ ଦୁରୂହ । ଋଷିଆର ସାଧାରଣ ଜନତା ଠିକ ଆମ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ଭିତର ବାହାର ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ନିରକ୍ଷର, ନିରୁପାୟ;—ପୂଜାହୋମ ପଣ୍ଡା ପୁରୋହିତ, ତାବିଜ ତଉଁରିଆରେ ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଉପରବାଲାଙ୍କର ଚରଣଧୂଳିରେ ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଅତି ମଳିନ ଥିଲା, ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୌଣସି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ସେମାନେ ପାଉ ନ ଥିଲେ, ଅଜା ଅମଳର ଭୂତ ସେମାନଙ୍କୁ ହଜାର ବର୍ଷପୂର୍ବର ଯନ୍ତ୍ରାରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲା । ମଝେ ମଝେ ପୁଣି ଇହୁଦୀ ପ୍ରତିବେଶୀଙ୍କ ଉପରେ ରକ୍ତ ଗରମ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା, ନିଷ୍ଠୁର ପାଶବିକତାର ଅନ୍ତ ନ ଥିଲା । ଉପରବାଲାଙ୍କର ଗୋଇଠା ଖାଇବାକୁ ସେମାନେ ଯେମିତି ମଜବୁତ ଥିଲେ, ସମଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ ।

ଏହି ହେଉଛି ସେମାନଙ୍କର ଦଶା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତକୁ ସେମାନଙ୍କର ଶାସନ ଆସିଛି, ସେମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ପରି

ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି । ୧୯୧୭ ଠାରୁ ସେମାନେ ଦେଶର ଅଧିକାର ଆପଣା ହାତକୁ ନେଇଛନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଶକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିବାର ସମୟ ଓ ସମ୍ବଳ ସେମାନେ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ସବୁଠିଁ ସେମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ; ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୃହ-ବିଦ୍ରୋହ ଲଗାଇ ଦେବା ଲାଗି ଇଂଲଣ୍ଡ ଏପରିକି ଆମେରିକା ମଧ୍ୟ ଗୋପନ ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ସକ୍ଷମ ଓ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାରେ ସେଠାରେ ଯେଉଁସବୁ ଅସୁବିଧା ରହିଛି, ଭାରତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ଅସୁବିଧାଠାରୁ ତାହା ତେର ବେଶୀ ।

ତେଣୁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଆଶା କରି ରୁଷିଆକୁ ଯାଇଥିଲେ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । କୋଉଠି ମୁଁ କଣ ଦେଖିଛି ଜାଣିଛି ଯେ ଏତେ ଆଶା କରି ବସିବି ? ଆମ ଦୁଃଖୀଦେଶରେ ଲାଳିତ ମୋର ଅତିଦୁର୍ବଳ ଆଶା ନେଇ ରୁଷିଆକୁ ଗଲି । ଯାହା ଦେଖିଲି, ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । 'ଲ ଆଣ୍ଡ ଅର୍ଡ଼ର' ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷିତ ହେଉଛି କି ନାହିଁ, ସେକଥା ତଦନ୍ତ କରିବାର ଖୁବ୍ ସମୟ ପାଇ ନାହିଁ । ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ସେଠାରେ ଜୋରଜବରଦସ୍ତି ଅଛି, ସେଠାରେ ବିନା ବିଚାରରେ ଦ୍ରୁତ ପଦ୍ଧତିରେ ଶାସ୍ତି ଦିଆଯାଏ, ସରକାରୀ ବିଧାନର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଦେଶରେ କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ । ଏସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରଭିତରେ କଳଙ୍କ ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆଲୋକଦିଗଟା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଇ ଦିଗଟାରେ ମୁଁ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୀପ୍ତି ଦେଖି ଆସିଛି । ଯେଉଁମାନେ ଦିନେ ଅତି ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେ ଦେଶରେ ସେମାନେ ଆଜି ଅତି ସଚଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି ।

ଜନରବ ଅଛି ଯେ ଇଉରୋପର କୌଣସି କୌଣସି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଦୈବକୃପାରେ ଚିରପଙ୍ଗୁର ଆଉ ଲାଠି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ରୁଷିଆରେ ସେହିକଥା ହେଲା । ଚୁହୁଁ ଚୁହୁଁ ଏମାନେ

ଙ୍ଗେଟେଇ ଚାଲିବାର ଲଠିରୁ ଦ୍ରୁତ ଧାଇଁବାର ରଥ ଗଢ଼ିସାରଲେଣି । ପଦାତିକର ଅଧମ ଦଶଠା ବରଷରେ ରଥୀ ହୋଇଗଲାଣି । ମାନବ ସମାଜରେ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହେଲାଣି; ବୁଦ୍ଧି ଓ ହାତହତିଆର ତା'ର ସ୍ୱବଶ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଆମ ସମ୍ରାଟବଂଶୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ବହୁବର୍ଷ କଟାଇଛନ୍ତି, ଏ ଦେଶର ଅଚଳ ଅସୁବିଧାମାନ ସେମାନେ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଥରେ ମସ୍କୋ ଆସନ୍ତେ କି ! କିନ୍ତୁ ଆସିଲେ ବି ବିଶେଷ ଫଳ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । କାରଣ କଳଙ୍କଠାକୁ ବଡ଼ କରି ଦେଖିବା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟଗତ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ-ଯାଇଛି । ଯାହା ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ବିରାଗ ଅଛି, ତା'ର ଆଲୋକ ସେମାନେ ମୋଟେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଶାସନଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ କୌଣସି ଚଷମା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଆସି ସତୁରି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲିଣି, ତଥାପି ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ନାହିଁ । ଆପଣା ଦେଶର ଦୁର୍ବହ ମୂଢ଼ତାର ବୋଝ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଆପଣା ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଦୋଷ ଦେଇଛି । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତିରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିକାରର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆଶାର ରଥଟି ଯେତେ ମାଇଲ ଚାଲିଛି; ତା' ଠାରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦଉଡ଼ି ଛିଣ୍ଡିଛି ଓ ଚକ ଭାଙ୍ଗିଛି । ଦେଶର ହତଭାଗାମାନଙ୍କର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ସମସ୍ତ ଅଭିମାନ ବିସର୍ଜନ ଦେଇଛି । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଛି, ସେମାନେ ଖୁବ୍ ବାହାବାହା ଦେଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଭିକ୍ଷାମୁଠାକ ଦେଇଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଜାତି ଯାଏ, ପେଟ ପୂରେ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦଲାଳିତ ଆମ ସ୍ୱଦେଶୀ କିନ୍ତୁମାନେ ସବୁଠୁଁ

ବେଶୀ ବାଧା ଦେଉଛନ୍ତି । ପରର ହୁକୁମରେ ଚଳୁଥିବା ଦେଶର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବ୍ୟାଧି ହେଉଛି ସେ ଦେଶ-ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଈର୍ଷା, କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଓ ସ୍ୱଦେଶ-ବିରୁଦ୍ଧତାର କଳୁଷ ଏହାଠାରୁ ବଳି ବିଷ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ।

ବାହାରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନେକ ଉପରେ ଅସ୍ମାର ସାଧନା । ଆର୍ଥିକ ନାନା ଗୋଳମାଳ ଭିତରେ ମନ ଅବଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଏହି ସାଧନାକୁ ଆମେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ, ତେଣୁ ତା'ର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ କମିଯାଏ । ମୋ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବିପଦ ରହିଛି, ତେଣୁ ଅସଲ ଜିନଷଟିକୁ ମୁଁ ଯାବୁଡ଼ି ଧରି ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । କିଏ କେତେ ଉପହାସ କରନ୍ତି, କିଏ ରାଗ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଆପଣା ପଥକୁ ମୋତେ ଟାଣି ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏହି ପୃଥିବୀର ତୀର୍ଥକୁ ମୁଁ କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଛି ଜାଣେ ନା; ମୋର ବାଟ ମୋର ତୀର୍ଥଦେବତାର ବେଦୀ ନିକଟରେ । ମନୁଷ୍ୟର ଦେବତାକୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର ଓ ପ୍ରଣାମ କରିଯିବି, ମୋର ଜୀବନ ଦେବତା ମୋତେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦେବତାର ନିର୍ମାଲ୍ୟକୁ ଲଲାଟଭୂଷଣ କରି ଗଲେ ସବୁ ଦେଶର ଲୋକେ ମୋତେ ଡାକି ଆସନ ଦିଅନ୍ତି, ମୋର କଥା ମନଦେଇ ଶୁଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଭାରତବର୍ଷୀୟର ମୁଖା ପିନ୍ଧି ଗଲେ ବିସ୍ତର ବାଧା ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ପ୍ରଥମେ ମଣିଷରୂପେ ଦେଖି ହିଁ ଏମାନେ ମୋତେ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ରୂପେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି । କେବଳ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ରୂପରେ ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ସମାଦର କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋର ଚାଲିବା ବାଟ ନାନା ଭୁଲ ବୁଝିବାରେ ବନ୍ଧୁର ହୋଇ ଉଠେ । ପୃଥିବୀରେ ମୋର ମିଆଦ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ଅତଏବ କେବଳ ପ୍ରିୟ ହେବାର ନୁହେଁ, ଏଥର ମୋତେ ସତ୍ୟ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ।

ମୋ ବିଷୟରେ ଏପରିକାର ଖବର ମିଛ ସତ ନାନା ରଙ୍ଗରେ ଦେଶରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚୁଛି । ସବୁବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ରହିପାରୁନି ବୋଲି ମନେ ମନେ ବଡ଼ ଧିକ୍କାର ଆସୁଛି । ବାର ବାର ଭାବୁଛି, ବାନପ୍ରସ୍ଥ ବୟସରେ ସମାଜସ୍ଥ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଗଲେ ନାନା ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ଏ ଦେଶର ପର୍ବତପ୍ରମାଣ ଅସୁବିଧା କଥା ବହିରେ ପଢ଼ିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଏଥର ସେହି ଅସୁବିଧା ଅତିକ୍ରମଣର ରୂପ ଦେଖି ଆସିଲି । ଇତି ।

୪ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୯—

ବ୍ରେମେନ୍ ଜାହାଜ—

ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ପଲିଟିକ୍ସକୁ ପୂରା ବୀରତ୍ୱର କାମ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛନ୍ତି, ସକଳ ପ୍ରକାର ଲଳିତ କଳାକୁ ସେମାନେ ପୌରୁଷର ବିରୋଧୀ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଆଗରୁ ଏକଥା ଲେଖିଛି । ରୁଷିଆରେ ଦିନେ ଜାର ଦଶାନନ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ, ଅଜଗର ସାପପରି ତା'ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅନେକ ଦେଶ ଗିଳି ପକାଇଥିଲା ।

ତେର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ପ୍ରତାପ ସହିତ ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କର ଲଢ଼େଇ ହେଲା । ସମ୍ରାଟ ଆପଣା ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ଅପସରି ଗଲେ, କିନ୍ତୁ ତା'ର ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗମାନେ ଅନ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୋଗୀଙ୍କ ଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ର

ଓ ଉତ୍ସାହ ପାଇ ଦେଶରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇ ରହିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ସହଜର ନ ଥିଲା । ସମ୍ରାଟର ଉପଗ୍ରହ ପରି ଗୃଷୀ ଉପରେ ଅସୀମ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରି ରହିଥିବା ଧନୀଶ୍ରେଣୀର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା । ଦେଶସାରା ଲୁଟତରାଜ ଚାଲିଲା, ସେମାନଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଭୋଗସାମଗ୍ରୀକୁ ଛାରଖାର କରି ଦେବାଲାଗି ପ୍ରଜାମାନେ ମାତି ଉଠିଲେ । ଏପରି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଉତ୍ପାତ ସମୟରେ ବିପ୍ଳବୀ ନେତାମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା,—କଳାସାମଗ୍ରୀର ଯେପରି କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ନ ଘଟେ । ଧନୀମାନଙ୍କର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାସାଦରୁ ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଅର୍ଦ୍ଧ—ଉପାସୀ ଶୀତକ୍ଳିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବୁଲି ରକ୍ଷାଯୋଗ୍ୟ ସମସ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ଉଦ୍ଧାର କରି ଇଉନିଭର୍‌ସିଟି ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଲେ ।

ଚୀନରେ ଯାହା ଦେଖିଥିଲି ସେକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଇଉରୋପର ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୋଗୀମାନେ ପିକିନ୍ ରାଜପ୍ରାସାଦକୁ ଧୂଳିସାତ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ବହୁଯୁଗର ଅମୂଲ୍ୟ ଶିଳ୍ପସାମଗ୍ରୀମାନ ଲୁଟ୍‌ପାଟ୍ ଭଙ୍ଗାରୁଜା କରି ପକାଇଛନ୍ତି । ସେପରି ଜିନିଷମାନ୍ ଆଉ କେବେହେଲେ ତିଆରି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସୋଭିଏଟ୍‌ମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବେ ଧନୀକୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମଣିଷର ଚିର ଅଧିକାର ରହିଥିବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ବର୍ବର ପରି ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇନାହାନ୍ତି । ପରର ଭୋଗ ସକାଶେ ଜମି ଚଷିଆସିଥିବା ସର୍ବହରାକୁ ଏମାନେ ଯେ କେବଳ ଜମିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଜ୍ଞାନ ଓ ଆନନ୍ଦ ଲାଗି ମାନବଜୀବନର ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦାର୍ଥ ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି । କେବଳ ପେଟର ଭାତ ହେଲେ ପଶୁଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ; କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଲାଗି ନୁହେଁ । ଏକଥା ସେମାନେ ବୁଝିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଲାଗି

ବୀରତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା କଳାର ଅନୁଶୀଳନ ଅନେକ ବଡ଼, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ରୁଷିଆ ବିପ୍ଳବ ବେଳେ ଉପରର ଅନେକ ଜିନିଷ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି, ଏକଥା ସତ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଏମାନଙ୍କର ମ୍ୟୁଜିୟମ୍, ଥିଏଟର, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ସଂଗୀତଶାଳା ପୂର୍ବପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଆମ ଦେଶପରି ରୁଷିଆର ଧର୍ମମନ୍ଦିରହିଁ ଦିନେ ଗୁଣୀଲୋକର ଗୁଣପ୍ରକାଶର କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ମହନ୍ତମାନେ ଆପଣା ଖୁସି ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ହାତ ଚଳାଉଥିଲେ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଭକ୍ତ ବାବୁମାନେ ଯେପରି ପୁରୀ ଦେଉଳରେ ଚୂନକାମ କରିବାକୁ ସଙ୍କୋଚବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି, ସେହିପରି ଏଦେଶର ମନ୍ଦିରକର୍ତ୍ତାମାନେ ଆପଣା ସଂସ୍କାରର ହାତ ଚଳାଇ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସର୍ବକାଳ ଓ ସର୍ବଜନପକ୍ଷରେ ଯେ ସେସବୁର-ଐତିହାସିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି, ଏକଥା ସେମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି; ଏପରିକି ପୁରୁଣା ପୂଜାପାତ୍ରମାନ ତରଳାଇ ନୂଆ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ମଠ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅନେକ ଜିନିଷ ଅଛି । କିନ୍ତୁ କେହି ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ମହନ୍ତମାନେ ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ମୋହରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେସବୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ବିଦ୍ୟା ଓ ବୁଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ । ଶୁଣିବାକୁ କହନ୍ତି ଯେ ମଠମାନଙ୍କରେ ନାନା ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥି ଗଦା ହୋଇ ରହିଛି, ଦୈତ୍ୟପୁରୀର ରାଜକନ୍ୟାପରି ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର କୌଣସି ବାଟ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମ ମନ୍ଦିରର ଆୟତନ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ବିପ୍ଳବୀମାନେ ସବୁ ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । କେବଳ ପୂଜାସାମଗ୍ରୀମାନ ବାଦ ଦେଇ ସବୁ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌କୁ ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏଣେ ଦେଶରେ

ଗୃହବିଦ୍ରୋହ ଚାଲିଛି, ଟାଇଫଏଡ୍ ବ୍ୟାଧି ଦେଶସାରା ବ୍ୟାପି ରହିଛି, ରେଲରାସ୍ତା ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ଯାଇଛି; ଏହିପରି ସଙ୍କଟ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସନ୍ଧାନୀଦଳମାନେ ନାନା ପ୍ରଦେଶ ବୁଲି ବୁଲି ପୁରାକାଳର ଶିଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଅଜସ୍ର ପୋଥି, ଛବି ଓ ଖୋଳି କାରିଗରୀ କାମ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ଏ'ତ ଗଲା ଧର୍ମାଘର ବା ଧର୍ମମନ୍ଦିରର କଥା । ଦେଶର ସାଧାରଣ ଚାଷୀମୂଲିଆଙ୍କର ଶିଳ୍ପସାମଗ୍ରୀ, ଆଗେ ଯାହାସବୁ ଅବଜ୍ଞାଭାଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଥିଲା, ସେ ସବୁର ମୂଲ୍ୟ-ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଛି । କେବଳ ଛବି କାହିଁକି, ଲୋକସାହିତ୍ୟ, ଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ ଦିଗରେ ବି ତୁମୁଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି ।

ଏହି ସବୁ ସଂଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ଲୋକଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି । ଦଶବରଷ ତଳେ ରୁଷିଆ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭାରତର ସମତୁଲ୍ୟ ଥିଲା । ସୋଭିଏଟ୍ ଶାସନ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ତାହାର ଲୋକଙ୍କୁ ମଣିଷ କରାଇବା ଉପରେ କିପରି ବେଶୀ ଜୋର ଦେଇଛି, ସେହିକଥା ମୁଁ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ଚାହେଁ । ଏହାମଧ୍ୟରେ ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଚିତ୍ରକଳା ସବୁ ଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଦେଶର ଭଦ୍ରନାମଧାରୀମାନଙ୍କ ଲାଗି ଯେତେ ଶିକ୍ଷାର ଆୟୋଜନ ରହିଛି, ରୁଷିଆରେ ତା'ଠାରୁ ଅନେକ ଗୁଣ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।

ଖବର କାଗଜରେ ପଢ଼ିଲି, ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ଆମ ଦେଶରେ ହୁକୁମ ପାସ୍ ହୋଇଛି ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କର କାନ ରଗଡ଼ି ଶିକ୍ଷାକର ଅଦାୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଅଦାୟର ଭାର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଉପରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଗରୁ ଦରମରା ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାର ଛଳନାରେ ବିଲକୁଲ ମାରଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ।

ଶିକ୍ଷାକର ନ ବସିଲେ ଶିକ୍ଷାର ଖରଚ ପୁଣି କୁଆଡ଼ୁ ହେବ ? କିନ୍ତୁ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ଦେଶର ସଭିଙ୍କୁ କାହିଁକି କର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ? ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ଅଛି, ମିଲିଟାରୀ ସର୍ଭିସ୍ ଅଛି, ଗଭର୍ଣ୍ଣର, ଭାଇସରୟ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସଦସ୍ୟବର୍ଗ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଭରା ପକେଟରେ କାହିଁକି ହାତ ବାଜି ପାରିବ ନାହିଁ ? ଏଇ କୃଷୀଙ୍କର ଦାନାରୁ ବେତନ ଓ ପେନ୍‌ସନ୍ ନେଇ ସେମାନେ କଣ ଶେଷଯାଏ ଭୋଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ ? ଝୋଟକଲର ଯେଉଁ ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଲାତି ମହାଜନ ଝୋଟଚାଷୀର ରକ୍ତଶୋଷି ମୋଟା ମୁନାଫା ନେଇ ଦେଶକୁ ଫେରନ୍ତି, ମୃତପ୍ରାୟ କୃଷୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କର କଣ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ନାହିଁ ? ଶିକ୍ଷା ଆଇନ୍ ପାସ କରିବା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ମିନିଷ୍ଟର ଉଦର ପୁରାଇ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଆପଣା ତହବିଲରୁ କଣ ସେମାନେ ସେହି ଉତ୍ସାହର କଉଡ଼ିଏ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ?

ଏଇଆକୁ କହନ୍ତି ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଦରଦ ? ମୁଁ ଜଣେ ଜମିଦାର, ପ୍ରଜାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଲାଗି ମୁଁ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଦିଏ, ଆହୁରି ଦୁଇଗୁଣ ତିନିଗୁଣ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଦେଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦିନ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ଯେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଆପଣା ଲୋକ, ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାରେ ମୋର ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ, ମୁଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାହା କିଛି ଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ରାଜଶାସକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଉପରୁ ତଳଯାଏ କେହି ତାଙ୍କୁ ପଇସାଟାଏ ମଧ୍ୟ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ ଲାଗି ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଖୁବ୍ ଜୋର ଦେଉଛି, ସେଥିଲାଗି ଆହାର ବିହାରରେ ଲୋକେ କମ୍ କଷ୍ଟ ସହୁନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉପରୁ ତଳଯାଏ ସମସ୍ତେ ଏହି କଷ୍ଟର ଭାଗ

ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ତପସ୍ୟା । ଏତେଦିନ ପରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ନାଁରେ କଣାଏ ଶିକ୍ଷା ଚଳାଇ ଭାରତ ସରକାର ଦୁଇଶହ ବର୍ଷର କଳଙ୍କ ମୋଚନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି; ଅଥଚ ସବୁଠାରୁ ଅକ୍ଷମ ଲୋକଙ୍କୁ ସେଥିଲାଗି ଦାମ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, କିନ୍ତୁ ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ରୟଲାଳିତ ବହୁବ୍ୟୟୀ ବାହନମାନେ କେବଳ ଗୌରବ ଭୋଗ କରୁଥିବେ ।

ଦଶଟା ବର୍ଷ ଭିତରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅବମାନନାର ସ୍ତରରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ଏମାନେ କେବଳ କ ଖ ଗ ଘ ଶିଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ସମ୍ମାନ ଦେଇପାରିଛନ୍ତି, ଆଖିରେ ନ ଦେଖିଥିଲେ ମୁଁ ଏହା କେବେହେଲେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରି ନ ଥାନ୍ତି । ନିଜ ଜାତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏମାନଙ୍କର ସମାନ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ଅଥଚ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଧର୍ମର ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଧାର୍ମିକ ବୋଲି ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି । ଧର୍ମ କଣ ଖାଲି ପୋଥିମନ୍ତ୍ରରେ ? ଦେବତା କଣ କେବଳ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ? ଯେଉଁମାନେ ମଣିଷକୁ କେବଳ ପ୍ରତାରଣା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କୌଣସିଥିରେ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି କି ?

ଅନେକ କଥା କହିବାର ଅଛି । ଏପରି ତଥ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରି ଲେଖିବାରେ ମୋର ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ନ ଲେଖିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନ୍ୟାୟ ହୁଅନ୍ତା । ଭାବିଛି, ରୁଷିଆର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖିବି । ଅନେକଥର ମନ ହେଉଛି, ତୁମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରୁଷିଆକୁ ଆଣି ଥରେ ଦେଖାଇ ନିଅନ୍ତି; ଭାରତରୁ ଅନେକ ଦୂତ ସେଠିକି ଯାଆନ୍ତି, ବିପ୍ଳବପନ୍ଥୀମାନେ ବି ଯାତାୟାତ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋ' ମତରେ କେବଳ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ରୁଷିଆ ଆସିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଉ, ନିଜର କୌଣସି ଖବର ଦେବାର ଉତ୍ସାହ ଆଉ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜଣେ ଅଟିଷ୍ଟ, ଏଇ ଅଭିମାନଟା ମନଭିତରେ ପ୍ରବଳ ହେବାର ଅଶଙ୍କା ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜିଯାଏ କେବଳ ବାହାରେ ଖ୍ୟାତି ପାଇଛି, ଭିତରେ ନୁହେଁ । ମନେ ମନେ ଭାବୁଛି, ଏ ସବୁ ଦୈବଗୁଣରୁ, ନିଜଗୁଣରୁ ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୁଦ୍ରମଝିରେ ଗୃହଲିଛି । କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ କି ଦଶା ହେବ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଶରୀର ଥକିଗଲାଣି, ମନର ବି ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଶୂନ୍ୟ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରଟାରୁ ବଳି ଭାର ଜିନିଷ ଆଉ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଠାକୁର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଶେଷ ନିବେଦନ କରି କେବେ ମୁଁ ଛୁଟି ପାଇବି କେଜାଣି ? ଇତି ।

୫ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୧୦—

ବ୍ରେମେନ୍ ଜାହାଜ

ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାବେଳେ ବହିପଢ଼ା ସହିତ ଆଖିରେ ଦେଖିବାର ଯୋଗ ଥିବା ଦରକାର, ନ ହେଲେ ସେ ପଢ଼ାର ବାରଅଣା ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯାଏ । ଖାଲି ବିଜ୍ଞାନ କାହିଁକି, ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହିକଥା । ରୁଷିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟକ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ମାନ ରହି ଶିକ୍ଷାର ସେହି ଦିଗଟାର ପୂରଣ କରାଯାଉଛି । ଖାଲି ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ ନୁହେଁ, ପ୍ରଦେଶେ ପ୍ରଦେଶେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଚରରେ ମଧ୍ୟ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।

ଆଖିରେ ଦେଖି ଶିଖିବାର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଣାଳୀ ହେଉଛି ଭ୍ରମଣ । ତୁମେ ସବୁ ଜାଣ, ଅନେକ ଦିନରୁ ମୁଁ ଭ୍ରମଣ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଂକଳ୍ପ ମନେ ମନେ କରୁଛି । ଭାରତବର୍ଷ ଅତି ବଡ଼ ଦେଶ, ନାନା ବିଷୟରେ ଏ ଦେଶର ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ରହିଛି । କେବଳ ହଣ୍ଟର-ସାହେବଙ୍କ ଗେଜେଟିୟର୍ ପଢ଼ି ଦେଶର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ପଦବ୍ରଜରେ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣର ପ୍ରଥା ଆମ ଦେଶରେ ଥିଲା, ଆମର ତୀର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପି ରହିଛି । ଭାରତବର୍ଷକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଲାଗି ଏକତମ ଉପାୟ ଥିଲା । କେବଳ ଶିକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ଦେଶସାରା ବୁଲାଇ ଅଣା ହେଉଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ପକ୍କା ହୋଇଯାଉ ଥାଆନ୍ତା ।

ସରଳ ମନ ଅତି ସହଜରେ ଶିକ୍ଷା-ବିଷୟକୁ ଗ୍ରହଣ ଓ ପରିପାକ କରିପାରେ । ପ୍ରତିଦିନର ଖାଇବା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋରୁକୁ ଚରାଇ ବୁଲାଇ ଅଣିବାର ଦରକାର ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବନ୍ଧା ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଗି ଭ୍ରମଣଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ । ଅଚଳ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତରେ ବସି ଅଚଳ କ୍ଲାସର ପୋଥି ପଢ଼ି ମନ ସୁସ୍ଥ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ପୋଥିର ପ୍ରୟୋଜନକୁ କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି । ମଣିଷର ଜ୍ଞାନସାମଗ୍ରୀ ଏତେ ବେଶୀ ଯେ କେବଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସମସ୍ତ ଆହରଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; ଭଣ୍ଡାରରୁ ବେଶୀ ଭାଗ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁହିଁ ପଡ଼େ । କିନ୍ତୁ ପୋଥି-ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ପ୍ରକୃତର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭ୍ରମଣକରି ଆସିଲେ, ତାହାହେଲେ ଆଉ କୌଣସି ଅଭାବ ରହେ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ମନେ ମନେ ଅନେକ କଥା ଭାବିଥିଲି । ସମ୍ବଳ ଜୁଟିଲେ ହୁଏତ କେବେ ଶିକ୍ଷା ପରିବ୍ରଜନ ଚଳାଇ ପାରିବି

ବୋଲି ଆଶା ମଧ୍ୟ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ, ସମ୍ବଳ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଜୁଟିବ ନାହିଁ ।

ରୁଷିଆରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଦେଶଭ୍ରମଣ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଏମାନଙ୍କର ଦେଶ ବୃହତ୍, ଅଧିବାସୀ ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ର ଜାତିର । ଜାରଶାସନ ଅମଳରେ ଏମାନଙ୍କର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ଓ ମିଳାମିଶା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ଦେଶଭ୍ରମଣ ସେତେବେଳେ ସଉକୀର ଜିନିଷ ଥିଲା, କେବଳ ଧନୀ ତାହା କରି ପାରୁଥିଲେ । ସୋଭିଏଟ୍ ଅମଳରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ତା'ର ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରାଯାଇଛି । ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ଓ ରୁଗ୍‌ଣ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଶ୍ରାନ୍ତି ଓ ରୋଗ ଦୂର କରିବା ଲାଗି ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ନାନାସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ ତିଆରି କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗକାଳର ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରାସାଦ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇଛି । ଏସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ବିଶ୍ରାମ ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭକୁ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଲୋକହିତ ଦିଗରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଅଛି, ଏହି ଭ୍ରମଣ ଉପଲକ୍ଷରେ ସେମାନେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ନାନା ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି । ଦେଶଭ୍ରମଣ ଲାଗି ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ାଇବା ଓ ତା'ର ସୁବିଧା କରାଇଦେବା ଲାଗି ରାସ୍ତା ମଝିରେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷାର ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନମାନ ଖୋଲାଯାଇଛି । ସେଠାରେ ପଥିକମାନଙ୍କର ଆହାର-ନିଦ୍ରାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି, ତା' ଛଡ଼ା ନାନା ବିଷୟରେ ନାନା ପରାମର୍ଶ ପାଇବାର ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଛି । କକେସସ୍ ପ୍ରଦେଶ ଭୂତତ୍ତ୍ୱ-ଆଲୋଚନାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ । ସେଠାରେ ଏହି ସବୁ ପାନ୍ଥଶାଳାରୁ ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟକ ବିଶେଷ ଉପଦେଶ ପାଇବାର

ଅପ୍ରୋଜନ ଅଛି । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ନୃତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନାର ଉପଯୋଗୀ, ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ପଥିକମାନଙ୍କ ଲାଗି ନୃତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଉପଦେଶକ ରଖି ଦିଆଯାଇଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଭ୍ରମଣ-ଅଫିସ୍‌ରେ ନାମ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରନ୍ତି । ମେ' ମାସରୁ ନାନା ପଥରେ ସେମାନଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳରେ ପଚିଶ ତିରିଶ ଜଣ ଯାତ୍ରୀ । ୧୯୨୮ ରେ ଏହି ଯାତ୍ରୀସଂଘର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ତିନି ହଜାର ଥିଲା, ୧୯୨୯ ରେ ଏହି ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ି ବାର ହଜାରରୁ ଅଧିକ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଏ ବିଷୟରେ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବା ଆମେରିକା ସଙ୍ଗେ ରୁଷିଆର ତୁଳନା କଲେ ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରୁଷ ଶ୍ରମିକଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଆମ ଦେଶପରି ଥିଲା; ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ବିଶ୍ରାମ ବା ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଗି କାହାରି ମୁଣ୍ଡ ବଥାଉ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏମାନେ ଯେଉଁସବୁ ସୁବିଧା ପାଉଛନ୍ତି, ତାହା ଆମ ଦେଶର ଜଣେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଅଶାତୀତ । ତାହା ଛଡ଼ା ନାନା ପ୍ରଣାଳୀରେ ସମସ୍ତ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଲାଭର ଧାରା ସେ ଦେଶରେ ବହି ଚାଲିଛି, ଆମର ଦେଶୀ ସିଭିଲିଆନ୍‌ମାନେ ତାହା କଳ୍ପନାହିଁ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରି । ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଯେପରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ଚାଲିଛି, ଇଉରୋପ ଆମେରିକାର ପଣ୍ଡିତମାନେ ତା'ର ଭୂରିଭୂରି ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି । ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ମୋଟା ଦରମା ଦିଆହୋଇ ସେଠାରେ ଖାଲି ବହିଲେଖା ହେଉ ନାହିଁ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗକୁ ସାଧାରଣରେ ବିସ୍ତୃତ କରିଦେବା ଲାଗି ବିରାଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଚାଲିଛି । ଏପରିକି ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀଠାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଅନେକ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଯତ୍ନ ଓ ଚିକିତ୍ସା ଲାଗି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉଛି ।

ବଙ୍ଗଦେଶର ଘରେ ଘରେ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗ । ଏହି ମୁମୂର୍ଷୁ ଅଳ୍ପବିତ୍ତମାନଙ୍କ ଲାଗି ସେଠି କେତୋଟି ଆରୋଗ୍ୟାଶ୍ରମ ଅଛି ? ରୁଷିଆ ଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋର ଏହି କଥାହିଁ ମନେପଡ଼ି-ଯାଉଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ଭାରତ-ଶାସନର ଅସୁବିଧା ନେଇ ଆମେରିକାର ପରି ଏତେ ବିଳାପ କରୁଥାନ୍ତି ?

ଅସୁବିଧା ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି । ସେହି ଅସୁବିଧା ମୂଳରେ ଏକ ଦିଗରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ଅଶିକ୍ଷା, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଭାରତ ଶାସନର ଭୂରିବ୍ୟୟିତା । ସେଥିଲାଗି କାହାକୁ ଦୋଷ ଦେବି ? ଏବେ ମଧ୍ୟ ରୁଷିଆରେ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ରର ସଚ୍ଛଳତା ଆସି ନାହିଁ । ରୁଷିଆ ଦେଶ ଅତି ବଡ଼, ସେଠାରେ ବହୁ ବିଚିତ୍ର ଜାତି ବାସ କରନ୍ତି; ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟତତ୍ତ୍ୱର ଅନାଚାର ପର୍ବତପ୍ରମାଣେ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଟକି ଯାଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପୁଣି ମନରେ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଟା ଜାଗି ଉଠୁଛି, ଅସୁବିଧା ଠିକ୍ କେଉଁଠାରେ ?

ଖଟି ଖାଇବା ଲୋକେ ବିନାବ୍ୟୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସରେ ରହି ପାରନ୍ତି; ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସକୁ ଲାଗି ଆରୋଗ୍ୟାଳୟ (**Sanatorium**) ମାନ ରହିଛି । ଚିକିତ୍ସା ଛଡ଼ା ପଥ୍ୟ ଓ ଶୁଶ୍ରୂଷା ଲାଗି ଏଠାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ । ଅଣ-ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଅସଭ୍ୟ ବୋଲାଉଥିବା ଅନେକ ଜାତିର ଲୋକେ ଏହି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଇଉରୋପୀୟ ରୁଷିଆର ସୀମାଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ବାସକରୁଥିବା ଏପରି ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଠାଏ ଜାତିର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ୧୯୨୮ ମସିହାର ବଜେଟରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଇଛି ଜାଣ ? ଇଉକ୍ରେନିଅନ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଲାଗି ୪୦ କୋଟି ୩୦ ଲକ୍ଷ, ଅନ୍ତ-କକେସୀୟ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଲାଗି ୧୩ କୋଟି ୪୦ ଲକ୍ଷ, ଉଜ୍‌ବେକିସ୍ଥାନ ଲାଗି ୯ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ, ତୁର୍କମେନିସ୍ଥାନ ଲାଗି ୨ କୋଟି ୯ ଲକ୍ଷ ରୁବଲ୍ ।

ଆରବୀ ଅକ୍ଷରର ଚଳଣି ଥିବାରୁ ଅନେକ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାରରେ ଖୁବ୍ ବାଧା ହେଉଥିଲା । ସେଠାରେ ରୋମକ ଲିପି ଚଳାଇ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟକୁ ସହଜ କରି ଦିଆଯାଇଛି ।

ମୁଁ ତଥ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ବୁଲେଟିନ୍‌ରୁ ଦୁଇଟି ଅଂଶ ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଉଛି:—

Another of the most important tasks in the sphere of culture is undoubtedly the stabilization of local administrative institutions and the transfer of all local government and administrative work in the federative and autonomous republics to a language which is familiar to the toiling masses. This is by no means simple, and great efforts are still needed in this regard, owing to the low cultural level of the mass of the workers and peasants, and lack of sufficient skilled labour.

ଟିକିଏ ବୁଝାଇ କହିଦେବା ଦରକାର । ସୋଭିଏଟ୍-ସମ୍ମିଳନୀ ଭିତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଶାସିତ (**autonomous**) ଦେଶ ରହିଛି । ସେ ସବୁକୁ ଇଉରୋପୀୟ କହିଲେ

ଭୁଲ ହେବ, ସେଠାକାର ଆଗୁର ବ୍ୟବହାର ଆଧୁନିକ କାଳସହିତ ମୋଟେ ଖାପ ଖାଏ ନାହିଁ । ଉଦ୍ଧୃତ ଅଂଶରୁ ସହଜରେ ବୁଝି ହେବ ଯେ ସୋଭିଏଟ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ ଦେଶଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଦେଶର ଶାସନତନ୍ତ୍ର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଓ ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ । ଆମ ଦେଶର ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ଯଦି ଆମ ଦେଶର ଭାଷା ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶାସନତନ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷା ସୁଗମ ହୋଇଯାଆନ୍ତା । ଭାଷା ଇଂରେଜୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କ ଯୋଗେ କାମ ଚଳେ, ଶାସନ ସହିତ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯୋଗ ରହେ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଂଶ ହେଉଛି:—

Whenever questions of cultural-economic construction in the national republics and districts come before the organs of the soviet government, they are settled not on the lines of guardianship, but on the lines of the maximum development of independence among the broad masses of the workers and peasants and of initiative of the local Soviet organs.

ଏଥିରେ ପଛୁଆ ଜାତିମାନଙ୍କ କଥା କୁହା ଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କର ବହୁତ ଅସୁବିଧା ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବାକୁ ଯାଇ ସୋଭିଏଟ୍‌ମାନେ ଦୁଇଶହ ବରଷ ଲାଗି ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିବାର ଯୋଜନା କରି ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଭିତରେ ଦଶ ବରଷ କାମ ହୋଇଗଲାଣି । ମୁଁ ଏ ସବୁ ଦେଖିଲା ପରେ ଭାବୁଛି, ଆମେ କଣ ଉଜବେକ ଓ ତୁର୍କମେନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ପଛରେ ପଡ଼ିଛୁ ? ଆମର ଅସୁବିଧା କଣ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ଗୁଣ ବେଶୀ ?

ଗୋଟାଏ କଥା ମନେପଡ଼ୁଛି । ଏମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଖେଳନାର ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଅଛି । ଏହି ଖେଳନା-ସଂଗ୍ରହ କଥା ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଭାବିଥିଲି । ତୁମର 'ନନ୍ଦନାଳୟ'ର କଳାଭଣ୍ଡାରରେ ଏହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ରୁଷିଆରୁ ମୁଁ କେତେକ ଖେଳନା ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ଏସବୁ ପ୍ରାୟ ଆମ ଦେଶର ଖେଳନା ପରି ।

ପଛୁଆ ଜାତିମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ କାଲି ଆହୁରି କିଛି ଲେଖିବି । ପଅରଦିନ ସକାଳେ ନିଉୟର୍କରେ ପହଞ୍ଚୁଛି । ତାପରେ ଲେଖିବାର ଏତେ ସମୟ ପାଇବି କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ଇତି ।

୭ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୧୧—

ପଛୁଆ ଜାତିଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ କିପରି ଉଦ୍ୟମସବୁ ଚାଲିଛି, ସେବିଷୟରେ ଆଜି କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଉଛି ।

ଉରାଲ୍‌ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରେ ବାସ୍କିରମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ । ଜାର ଅମଳରେ ସେଠିକାର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଆମରି ପରି ଥିଲା । ବେତନ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, କୌଣସି କାରଖାନାରେ କୌଣସି ବଡ଼ କାମ କରିବାଭଳି ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା, ଶ୍ରମିକ ଭାବରେ ଖଟି ଖଟି ଉପାସରେ ସେମାନଙ୍କର ଦିନ କଟୁଥିଲା । ବିପ୍ଳବ ପରେ ଏହି ଦେଶର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ଅଧିକାର ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଆଗ ଅମଳର ଧନୀ ଲଙ୍ଗଲମାଲିକ, ଧର୍ମଯାଜକ ଓ ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣଙ୍କର ସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଏତିକିବେଳେ କାଲ୍‌ଚୁକ୍‌ର ସୈନ୍ୟମାନେ ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ । କାଲ୍‌ଚୁକ୍ ଥିଲା ଜାର ଶାସନର ପକ୍ଷପାତୀ, କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବହିର୍ଶତ୍ରୁମାନେ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସୋଭିଏଟ୍‌ମାନେ ତାକୁ ଦମନ କଲା ପରେ ପୁଣି ଆସିଲା ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ । ଦେଶର ଚୌଷବାସ ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା ।

୧୯୨୨ ସାଲରୁ ସୋଭିଏଟ୍ ଅମଳର କାମ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ସେହିଦିନଠାରୁ ଦେଶସାରା ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଅର୍ଥୋପୃତ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବଳବେଗରେ ଚାଲିଛି । ଆଗରୁ ଏଦେଶର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ । ଏହି କେତେ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେଠି ଆଠୋଟି ନର୍ମାଲ୍‌ସ୍କୁଲ୍, ପାଞ୍ଚୋଟି କୃଷି ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରି ଶିକ୍ଷାଳୟ, ଅର୍ଥକରୀ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବାଲାଗି ଦୁଇଟି, କାରଖାନାର କାମ ଶିଖିବା ଲାଗି ସତରଟି, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଲାଗି ୨୪୯୫ଟି ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରାଥମିକ ଲାଗି ୮୨ଟି ସ୍କୁଲ୍ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ବାସ୍କିରିୟାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇଟି ସରକାରୀ ଥିଏଟର୍, ଛଅଟି ମିଉଜିୟମ୍, ଚଉଦଟି ପୌରଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ, ୧୧୨ଟି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଗୃହ (**Reading Room**) ସହରରେ ୩୦ଟି ଓ ଗ୍ରାମରେ ୪୬ଟି ସିନେମା, ଚାଷୀମାନେ ସହରକୁ ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କର ରହିବାଲାଗି ଅନେକ ବସାଘର, ୮୯୧ଟି ଖେଳ ଓ ଆରାମ-ନିବାସ (**Recreation Centres**) । ତା'ଛଡ଼ା ହଜାର ହଜାର କୃଷକ ଓ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଘରେ ରେଡ଼ିଓ ଶୁଣିପାରୁ ରହିଛି । ବୀରଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କୁ ବାସ୍‌କିର୍ ମାନଙ୍କଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଉନ୍ନତ ଜୀବ ବୋଲି କୁହାଯିବ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍‌କିରିୟା ସହିତ

ବାଭୂମିର ଶିକ୍ଷା ଓ ଆମ୍ଭମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଳନା କରି ଦେଖ । ଦୁଇପକ୍ଷର ଅସୁବିଧାକୁ ବି ତୁଳନା କର ।

ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଙ୍ଘରେ ଯେତୋଟି ରିପବ୍ଲିକ୍ ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ତୁର୍କମେନ ସ୍ଥାନ ଓ ଉଜ୍‌ବେକ ସ୍ଥାନ୍ ସବୁଠାରୁ ଅଳ୍ପଧନର । ସେମାନଙ୍କର ବୟସ ଛଅବରଷରୁ କମ୍ । ତୁର୍କମେନ ସ୍ଥାନର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦଶଲକ୍ଷ । ଏଥିରୁ ନଅ ଲକ୍ଷ ଲୋକେ ଚାଷକାମ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନାନାକାରଣରୁ ଏଠାରେ ଜମିର ଅବସ୍ଥା ମୋଟେ ଭଲ ନୁହେଁ, ପଶୁପାଳନର ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ।

କାରଖାନାର କାମ ଖୋଲି (**industrialization**)କେବଳ ଏପରି ଦେଶକୁ ବଞ୍ଚାଇ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏ କାରଖାନା ବିଦେଶୀ ବା ସ୍ୱଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କ ପକେଟ ଭର୍ତ୍ତିକରିବା ଲାଗି ନୁହେଁ, ଏଠାରେ କାରଖାନାର ଉପସ୍ୱତ୍ୱ ହେଉଛି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର । ଏହା ଭିତରେ ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସୂତା କଲ ଓ ରେଶମ କଲ ଖୋଲି ସାରିଲଣି । ଆଶ୍‌କାବାଦ୍ ସହରରେ ବିଜୁଳୀ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାଲାଗି ଗୋଟାଏ ଷ୍ଟେସନ୍ ବସିଛି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହର ଗୁଡ଼ିକରେ ବି ନାନା ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି । ଏଥିଲାଗି ଯନ୍ତ୍ରଚାଳନକ୍ଷମ ଶ୍ରମିକ ଦରକାର, ତେଣୁ ତୁର୍କମେନ୍ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ-ରୁଷିଆର ବଡ଼ ବଡ଼ କାରଖାନାକୁ କାମ ଶିଖିବାକୁ ପଠାଯାଉଛି । ବିଦେଶୀଚାଳିତ କାରଖାନାରେ ଶିକ୍ଷାର ସୁଯୋଗ ପାଇବା ଆମ ଦେଶର ଯୁବକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯେ କିପରି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସେକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ବୁଲେଟିନ୍‌ରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଗି ତୁର୍କମେନ ସ୍ଥାନ ପରି ଏତେ ଅସୁବିଧା ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ନାହିଁ । ବିରଳବସତି ଜନସଂସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅତି

ଦୂରରେ, ଦେଶର ରାସ୍ତା ନାହିଁ, ପାଣି ମିଳେ ନାହିଁ, ଲୋକାଳୟର ମଝିରେ ମଝିରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମରୁଭୂମି, ସାଧାରଣଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶୀ ।

ସାଧାରଣତଃ ଜଣକପିଛା ଶିକ୍ଷାର ଖରଚ ପାଞ୍ଚରୁବଲ୍ । ଏଦେଶର ଚଉଠେ ଲୋକ ଯାଯାବର (**nomads**) । ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ବୋର୍ଡିଂ ସ୍କୁଲ୍ ଖୋଲାହୋଇଛି । ଜଳକୂଅର ପାଖାପାଖି ବହୁତ ପରିବାର ବାସ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସ୍କୁଲ୍ ବସିଛି । ପଢୁଆମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଖବରକାଗଜ ମଧ୍ୟ ବାହାରୁଛି ।

ତୁର୍କମେନ୍ ଦେଶଲାଗି ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି ମସ୍କୋ ସହରରେ ନଦୀକୂଳରେ ଉଦ୍ୟାନବେଷ୍ଟିତ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ପ୍ରାସାଦରେ ଏକ ବିଦ୍ୟାଭବନ (**Turcomen People's Home of Education**) ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ବାରତେର ବର୍ଷ ବୟସର ଶହେ ତୁର୍କମେନ୍ ଛାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ପାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନର ନୀତି ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଚାଲୁଛି । ଏଥିରେ କେତୋଟି କର୍ମବିଭାଗ ରହିଛି । ଯେପରି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ, କ୍ଲାସ୍ କମିଟି । ସମସ୍ତ ମହଲ, କ୍ଲାସ୍, ରହିବା ଘର ଓ ଅଗଣା ପରିଷ୍କାର ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେକଥା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗକୁ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ । କୌଣସି ଛାତ୍ରର ଦେହ ଖରାପ ହେଲେ ଏହି ବିଭାଗ ତା'ଲାଗି ଡାକ୍ତର ଡାକି ଆଣେ । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗରେ କେତୋଟି ଉପବିଭାଗ ଅଛି । ପିଲାମାନଙ୍କର ପରିଷ୍କାର-ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଦେଖିବା ଏହି ବିଭାଗର କାମ । କ୍ଲାସ୍ ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବା କ୍ଲାସ୍ କମିଟିର କାମ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରୁ ପ୍ରତିନିଧି ଯାଇ ଅଧ୍ୟକ୍ଷସଭା ଗଠିତ ହୁଏ । ଏହି

ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସ୍କୁଲ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଭୋଟ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନେ ଆପଣା ଭିତରେ ବା ଅନ୍ୟ କାହା ସହିତ କୌଣସି ବିବାଦ କଲେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷସଭା ତାହାର ତଦନ୍ତ କରେ; ସବୁ ଛାତ୍ର ଏହି ସଭାର ବିଚାର ମାନି ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

ଏହି ବିଦ୍ୟାଭବନକୁ ଲାଗି ଗୋଟାଏ କ୍ଲବ୍ ଅଛି । ଛାତ୍ରମାନେ ଆପଣା ଭାଷାରେ ସେଠାରେ ନାଟକ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି, ଗାଉଣା ବାଜଣା ମଧ୍ୟ ହୁଏ । କ୍ଲବରେ ଗୋଟିଏ ସିନେମା ଅଛି, ସେଥିରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ-ଏସିଆରେ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଚିତ୍ରାବଳୀ ଦେଖିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । ତା' ଛଡ଼ା ପ୍ରାଚୀର-ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ବାହାରେ ।

କୃଷିର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ତୁର୍କମେନିସ୍ଥାନକୁ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ କୃଷିବିଦ୍ୟାର ବିଶାରଦମାନଙ୍କୁ ପଠାଯାଉଛି, ଦୁଇଶହରୁ ଅଧିକ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସେଠାରେ ଖୋଲା ହୋଇଛି । ଜଳ ଓ କୃଷିକ୍ଷେତର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଅତି ଦରିଦ୍ର କୃଷକ-ପରିବାର ଜମି, ଜଳ ଓ କୃଷି ଉପକରଣ ମଧ୍ୟ ପାଉଛନ୍ତି ।

ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କର ଏହି ଦେଶଟିରେ ୧୩୦ଟି ଡାକ୍ତରଖାନା ଅଛି, ଡାକ୍ତରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୬୦୦ । ବୁଲେଟିନ୍‌ର ଲେଖକ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି:—

However, there is no occasion to rejoice in the fact, since there are 2640 inhabitants to each hospital bed, and as regards doctors, Turcmenistan must be relegated to the last place in the Union. We can boast of some attainments in the field of modernization and the struggle against crass ignorance, though again

we must warn the reader that Turcmenistan, being on a very low level of civilization, has preserved a good many customs of the distant past. However, the recent laws, passed in order to combat the selling of women into marriage and child-marriages, had produced the desired effect.

ତୁର୍କମେନିସ୍ଥାନ ପରି ମରୁପ୍ରଦେଶରେ ୧୩୦ଟା ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି । ଏ କଥା ଆମକୁ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଛି ।

ସତ କହି କହୁଛି ଇତିପୂର୍ବେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସାହସ ହରାଇ ଦେଇଥିଲି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ବିଶେଷ କିଛି ଆଶା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କପରି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଅସୁବିଧା ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ଭାବୁଥିଲି, ଏତେ ବିଚିତ୍ର ଜାତିର ମଣିଷ, ଏତେ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାରର ମୂର୍ଖତା, ଏତେ ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ; ଆମର କ୍ଲେଶକଲୁଷର ଆବର୍ଜନା ଦୂର କରିବାକୁ ଆମକୁ କେତେ ଯୁଗ ସମୟ ଲାଗିବ କେଜାଣି ?

ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆକୁ ଆସି ଦେଖିଲି, ଏମାନଙ୍କର ଘଡ଼ି ଠିକ୍ ଆମରି ପରି ବନ୍ଦ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବହୁଶତ ବରଷର ଅଚଳ ଘଡ଼ି ଠିକ୍ ଚାବି ଦେଲା ପରେ ଆଜି ପୁଣି ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏବେ ବୁଝୁଛି, ଆମ ଦେଶର ଘଡ଼ିଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଚାଲନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଆଜିଯାଏ ସେଥିରେ ଚାବି ଦିଆ ହୋଇନାହିଁ । ଅସୁବିଧାର ମନ୍ତ୍ର ଆବୃତ୍ତି କରିବା ଉପରୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଏକାବେଳକେ ଚାଲିଯାଇଛି ।

ବୁଲେଟିନ୍‌ରୁ କିଛି ଅଂଶ ଉଦ୍ଧୃତ କରି ଏଥର ଚିଠି ଶେଷ କରିବି:—

The imperialist policy of the Czarist generals, after the conquest of Azerbaijan, consisted in converting the districts, inhabited by Mahommedans into colonies, destined to supply raw material to the central Russian markets.

ଅନେକଦିନ ତଳେ ପରଲୋକଗତ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ମୈତ୍ରେୟ ରେଶମଚାଷ ଦେଶରେ ଚଳାଇବାକୁ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ନେଇ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲି । ରେଶମଚାଷ ଲାଗି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଠାରୁ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଅକ୍ଷୟବାବୁ ମୋତେ କହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରେଶମ ଖୋସାରୁ ସୂତା ବାହାର କରିବା ଓ ସୂତାରୁ ଲୁଗା ବୁଣିବା କାମ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇବାଲାଗି ସେ ଯେତେଥର ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କୁ ସେତେଥର ବାଧା ଦେଲେ ।

The agents of the Czar's Government were ruthlessly carrying out the principle of 'Divide and Rule' and did all in their power to sow hatred and discord between the various races. National animosities were fostered by the Government and Mahommedans and Armenians were systematically incited against each other. The ever-recurring conflicts between these two nations at times assumed the form of massacres.

ଡାକ୍ତରଖାନା ସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ଲଜ୍ଜା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଲେଟିନ୍ ଲେଖକ ଗୋଟାଏ କଥାରେ ଗୌରବପ୍ରକାଶ ନ କରି ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ।

It is an undoubted fact, which even the worst enemies of the Soviete cannot deny; for the last eight years the peace between the races of Azerbaizan has never been disturbed.

ଭାରତବର୍ଷର ରାଜତ୍ୱରେ ଲଜ୍ଜାପ୍ରକାଶର ଚଳଣି ନାହିଁ, ଗୌରବପ୍ରକାଶ ଲାଗି ମଧ୍ଯ କୌଣସି ରାସ୍ତା ଆଖିକୁ ଦିଶୁନାହିଁ ।

ଏହି ଲଜ୍ଜାସ୍ୱୀକାର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ କଥା କହିଦିଏ । ତୁର୍କମେନୀସ୍ଥାନର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଜଣପିଛା ପାଞ୍ଚ ରୁବଲ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି ବୋଲି ବୁଲେଟିନ୍‌ରେ ଅଛି । ଏକ ରୁବଲ୍ ଆମ ଦେଶରେ ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କା । ପାଞ୍ଚ ରୁବଲ୍ ହେଉଛି ସାଢ଼େ ବାରଟଙ୍କା । ଏହି ବାବତରେ କର ଆଦାୟ କରିବାଲାଗି ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେହି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମବିଦ୍ରୋହ ଘଟାଇବାର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦେଶରେ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଇତି ।

ତା ୮ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୧୨—

ବ୍ରେମେନ ଜାହାଜ—

ତୁର୍କମେନୀସ୍ଥାନ ବିଷୟରେ ଆଗରୁ କହିଛି । ସେମାନେ ମରୁଭୂମିବାସୀ, ସଂଖ୍ୟାରେ ଦଶଲକ୍ଷ । ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ସେଠାରେ କି କି ବିଦ୍ୟାୟତନ ଖୋଲିବାର ସଂକଳ୍ପ କରିଛନ୍ତି; ତାହାର ଗୋଟାଏ ତାଲିକା ଦେଇ ଦେଉଛି ।

Beginning with October 1st 1930, the new budget year, a number of new scientific institutions and Institutes will be opened in Turcomenia, namely;

1. Turcomen Geological Committee.
2. Turcomen Institute of Applied Botany.
3. Institute for study and research of stock breeding.
4. Institute of Hydrology and Geophysics.
5. Institute for Economic Research.
6. Chemico Bacteriological Institute, and Institute of Social Hygiene.

The activity of all the Scientific institutions of Turcomenia will be regulated by a special scientific management attached to the Council of People's Commissars of Turcomenia.

In connection with the removal of the Turcomen Government from Ashkhabad to Chardjni the construction of buildings for the following museums has been started :—Historical, Agricultural, Industrial, and Trade Museum Art Museum, Museum of the Revolution. In addition the construction of an Observatory, state Library, House of published books and House of Science is planned.

The Department of language and literature of the Institute of the Turcomen culture has completed the revision and translation into Russian of Turcomenian poetry including folk-lore material and old poetry texts.

Five itinerant cultural bases have been organized in Turcomenia. During the year 1930 two courses for training practical nurses and midwives were completed. Altogether 46 persons were graduated. All graduates are sent to the village.

୮ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୧୩—

ଜନସାଧାରଣର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ କିପରି ବିବିଧପ୍ରକାରେ ନାନା ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି, ପୂର୍ବ ଚିଠିମାନଙ୍କରେ ତା'ର ଆଭାଷ ଦେଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଉଦ୍‌ଯୋଗର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଉଛି ।

ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ମସ୍କୋ ସହରରେ ସାଧାରଣଙ୍କ ଲାଗି ଗୋଟିଏ 'ଆରାମ ଉଦ୍ୟାନ' ଖୋଲା ହୋଇଛି । ବୁଲେଟିନ୍‌ରେ ତା'ର ନାମ ହେଉଛି **Mosco Park of Education and Recreation.** ସେଥିରେ ଥିବା ପ୍ରଧାନ ମଣ୍ଡପଟି ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଲାଗି ତିଆରି ହୋଇଛି ।

ସାରା ଦେଶର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଲାଗି କେତେ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସିଛି, ମସ୍କୋରେ କେତୋଟି ଅଧିକା ସ୍କୁଲ ଖୋଲିଛି, ଏହିସବୁ ଖବର ସେଇଠାରୁ ମିଳିପାରିବ । ନୂତନ ବସାଘର, ନୂତନ ସ୍କୁଲ ଓ ବଗିଚା ପ୍ରଭୃତି ସହରର କି କି ଉନ୍ନତି ହୋଇଛି, ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ବିଭାଗ ସେସବୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଛି । ତା'ଛଡ଼ା ସେଠାରେ ନାନା ଯାତ୍ରା, ନାନା ଖେଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ଜାଗାଟିରେ କୃତ୍ୟ-ମେଳା ଲାଗି ରହିଛି ।

କେବଳ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ଲାଗି ପାର୍କରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାଗା ଅଛି, ସେଠାକୁ ବୟସ୍କ ଲୋକମାନେ ଆସିପାରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରବେଶ-ଦ୍ୱାରରେ ଲେଖାଅଛି, 'ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଉତ୍ପାତ କର ନାହିଁ' । ପିଲାମାନେ ଏଇଠି କେତେ ରକମର ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି; ଆପେ ଚାଳକ, ଆପେ ଅଭିନେତା ହୋଇ କେତେ ଥିଏଟର କରନ୍ତି ।

ପିଲାଙ୍କ ବିଭାଗର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ କ୍ରେଚ୍ (creche), ଆମ ଭାଷାରେ ଯାକୁ 'ଶିଶୁରକ୍ଷଣୀ' ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ବାପମାଆ ପାର୍କରେ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ଧାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜିମାରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଏଇଠି ଛାଡ଼ିଯାଇ ପାରନ୍ତି । କ୍ଲବ୍ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଦୋତାଲା ମଣ୍ଡପ (**Pavilion**) ରହିଛି । ଉପର ମହଲାରେ ଲାଇବ୍ରେରି । କୋଉଠି ଚେସ୍ ଖେଳିବା ଘର, କୋଉଠି ମାନଚିତ୍ର, କୋଉଠି ପୁଣି କାନ୍ଥରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ଖବରକାଗଜ । ପୁଣି ସାଧାରଣଙ୍କ ଆହାର ଲାଗି ଚମତ୍କାର କୋ'ଅପରେଟିଭ୍ ଦୋକାନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସେଠାରେ ମଦ ବିକ୍ରୀ ବନ୍ଦ । ମସ୍କୋର ପଶୁଶାଳା ବିଭାଗ ତରଫରୁ ଏଠାରେ ଗୋଟାଏ ଦୋକାନ ଖୋଲିଛି, ନାନାପ୍ରକାର ଚଢ଼େଇ, ମାଛ ଓ ଗଛଗଛ ଏହି ଦୋକାନରୁ କିଣାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରାଦେଶିକ ସହର-ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ପାର୍କ ଖୋଲିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଛି ।

ଏଇଠି ଗୋଟାଏ କଥା ଭାବି ଦେଖିବାର ଅଛି । ଭଦ୍ରସାଧାରଣଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଦେଇ ଏମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା, ଆରାମ ଓ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ସମସ୍ତ ସୁଯୋଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହିମାନଙ୍କର । କାରଣ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏଠି ଆଉ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ନାହିଁ । ଏମାନେ ସମାଜଗ୍ରନ୍ଥର ସକଳ ଅଧ୍ୟାୟ,—କେବଳ ପରିଶିଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟାୟ ନୁହନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଏ । ମସ୍କୋ ସହରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଅନେକ ଦିନର ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ପ୍ରାସାଦ ଅଛି । ତାହା ରୁଷିଆର ପ୍ରାଚୀନ ଅଭିଜାତ ବଂଶୀୟ କାଉଣ୍ଟ ଅପ୍ରାକ୍‌ସିନ୍‌ମାନଙ୍କର ବାସଭବନ ଥିଲା । ପାହାଡ଼ ଉପରୁ ଚାରିଦିଗର ଦୃଶ୍ୟ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର,—ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ଅରଣ୍ୟରେ ଭରା । ଉପରେ ଦୁଇଟି ସରୋବର ଓ ଅନେକ ଝରଣା ଅଛି । ପ୍ରାସାଦରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠରୀ, ଉଚ୍ଚ ବାରଣ୍ଡା, ପ୍ରାଚୀନକାଳର ନାନା ଆସବାବ, ଛବି ଓ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସଜା ହୋଇଥିବା ଦରବାର ଘର । ସଙ୍ଗୀତଶାଳା, ଖେଳିବା ଘର, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ନାଟ୍ୟଶାଳା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତା'ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଅନେକ ବାହାର ଘର ପ୍ରାସାଦଟିକୁ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଆକାରରେ ଘେରି ଦେଇଛି ।

ଏହି ବୃହତ୍ ପ୍ରାସାଦରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଲ୍‌ଗଭୋ ନାମକ ଏକ କୋ-ଅପରେଟିଭ୍ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାଗାର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଦୁଏତ ଯେଉଁମାନେ ଏଇ ପ୍ରାସାଦର ଚାକର ଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏହା ତିଆରି ହୋଇଛି । ସୋଭିଏଟ୍ ବିଜ୍ଞାନଘରେ ଗୋଟିଏ କୋଅପରେଟିଭ୍ ସୋସାଇଟି ଅଛି । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଲାଗି ଆବାସନିର୍ମାଣ ତାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ସୋସାଇଟିର ନାମ ହେଉଛି

'ବିଶ୍ରାନ୍ତିନିକେତନ'—**The Home of Rest** । ଅଗଲ୍‌ଭୋ ତା'ର ତତ୍ତ୍ୱାଧୀନ ଭାବେ ଚଳେ ।

ଏପରି ଅାହୁରି ଗୃଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ ତା' ହାତରେ ଅଛି । ଶ୍ରମକାଳ ଶେଷ ହୋଇଗଲେ ଅନ୍ତତଃ ତିରିଶ ହଜାର ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ଏହି ଆରୋଗ୍ୟଶାଳାରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଙ୍କୁ ପନ୍ଦର ଦିନ ଯାଏ ରହିବାର ଅନୁମତି ମିଳେ । ଆହାର ଓ ଆରାମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି, ଡାକ୍ତରଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ଲୋଡ଼ା, ଏପରିଭାବରେ ଏହି କଥାଟିର ଚିନ୍ତା ଆଉ ଅନ୍ୟତ୍ର କେହି କରି ନାହାନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଥର ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହୁଛି । ଶିଶୁ ଜାରଜ ବା ବିବାହିତ ଦମ୍ପତିର ସନ୍ତାନ, ସେପରି କୌଣସି ବାରଣ ଏମାନଙ୍କର ନାହିଁ । ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଶିଶୁକୁ ଅଠର ବୟସ ହେବାଯାଏ ତାହାର ପାଳନ-ଦାୟିତ୍ୱ ବାପମାଆଙ୍କ ହାତରେ । ଘରେ ସେମାନଙ୍କର ଲାଳନପାଳନ ଓ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଆଦୌ ଉଦାସୀନ ନୁହେ । ଷୋଳ ବର୍ଷ ହେବା ଆଗରୁ ସନ୍ତାନକୁ କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଖଟଣିରେ ଲଗାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅଠର ବର୍ଷ ଯାଏ ସେମାନେ ଛଅଘଣ୍ଟା ପରିଶ୍ରମ କରିବେ । ବାପମାଆ ପିଲାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଅଭିଭାବକ-ବିଭାଗ ଉପରେ ସେକଥା ତନଖିବାର ଭାର ରହିଛି । ପିଲାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପଢ଼ାଶୁଣା ପରଖି ଦେଖିବାଲାଗି ମଝିରେ ମଝିରେ ଏହି ବିଭାଗରୁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଆସନ୍ତି । କୌଣସି ଘରେ ଯେପରି ଅଯତ୍ନ ଦେଖିଲେ ପିଲାଙ୍କୁ ଆଉ ବାପମାଆଙ୍କ ପାଖରେ ରଖିବାର ଅନୁମତି ମିଳେ ନାହିଁ । ତଥାପି ତା'ର ଭରଣପୋଷଣ ଖରଚ ବାପମା'ଅଙ୍କୁ

ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସରକାରୀ ଅଭିଭାବକ ବିଭାଗ ପିଲାଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ମୂଳକଥା ହେଉଛି, ପିଲାମାନେ କେବଳ ବାପମାଆଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ସମସ୍ତ ସମାଜର । ସେମାନଙ୍କର ଭଲ ମନ୍ଦ ଉପରେ ସମାଜର ଭଲମନ୍ଦ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବା ଭାର ସମାଜର, କାରଣ ସମାଜହିଁ ତା'ର ଫଳ ଭୋଗ କରିବ । ପ୍ରକୃତରେ ପରିବାରର ଦାୟିତ୍ୱଠାରୁ ସମାଜର ଦାୟିତ୍ୱ କମ୍ ନୁହେ, ବେଶୀ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଏହିପରି ମନୋଭାବ । ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଜନସାଧାରଣ କେବଳ ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧାରଣଙ୍କର ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ଲାଗି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ସମଗ୍ର ସମାଜର ଅଙ୍ଗ, କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗର ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ସମସ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରର । ଆପଣା ଭୋଗ ବା ପ୍ରତାପଲାଗି କେହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବେ ସମାଜକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟଷ୍ଟିଗତ ଓ ସମଷ୍ଟିଗତ ସୀମା ଠିକ୍ ଧରି ପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏମାନେ ଫ୍ୟାସିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପରି । ତେଣୁ ସମଷ୍ଟିଲାଗି ବ୍ୟଷ୍ଟିର ପୀଡ଼ନ କରିବାକୁ ଏମାନେ କୌଣସି ବାଧା ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ୟଷ୍ଟିକୁ ଦୁର୍ବଳ କରି ସମଷ୍ଟିକୁ ଯେ ସବଳ କରିବା ଅସମ୍ଭବ, ସେକଥା ଏମାନେ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ବ୍ୟଷ୍ଟିକୁ ଜଞ୍ଜିରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ ସମଷ୍ଟି କଦାପି ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏଠାରେ ଜବରଦସ୍ତି ମଣିଷର ଏକନାୟକତ୍ୱ ଚାଲିଛି । ଜଣକ ହାତରେ ଦେଶଚାଳନାର ଭାର ଦେଇ ହୁଏତ କିଛି ଦିନଲାଗି ଏମାନେ ଖୁବ୍ ଭଲଫଳ ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହା କଦାପି ଚିରଦିନ ସମ୍ଭବ

ହେବ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ଯେ ଦେଶଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ନାୟକ ମିଳିବେ, ଏହା କଦାପି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଅବାଧ କ୍ଷମତାର ଲୋଭଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିବିକାର ଘଟେ । ଅବସ୍ଥା ଗୋଟାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନାର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ସୋଭିଏଟ୍ ମୂଳନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଅତି ନିର୍ଦ୍ଦୟଭାବେ ପୀଡ଼ନ କରିବାକୁ ପଛାଉ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣଭାବେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅମ୍ଳାନିହିତ ଶକ୍ତିକୁ ଏମାନେ ବଢ଼ାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି, ଫ୍ୟାସିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପରି ନିୟତ ତାହାର ପେଷଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ଆପଣା ବିଶେଷ ମତର ଏକାନ୍ତ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ କରି କିଛି ବାହୁବଳ ଓ କିଛି ମୋହମନ୍ତ୍ର-ବଳରେ ଶିକ୍ଷାକୁ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଦିଗକୁ ଚଳାଇ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିଚର୍ଚ୍ଚା ଏମାନେ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସୋଭିଏଟ୍ ନୀତି ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଯାଇ ଯୁକ୍ତିର ଜୋର ଉପରେ ବାହୁବଳକୁ ଠିଆ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଯୁକ୍ତିକୁ ଏକାବେଳେକେ ବାଦ୍ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଧର୍ମମୂଢ଼ତା ଓ ସମାଜପ୍ରଥାର ଅନ୍ଧତା ଭିତରୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ମନକୁ ମୁକ୍ତ କରିବାଲାଗି ପ୍ରବଳ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ।

ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ମନକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ ଆରପାଖରେ ତା'ଉପରେ ଜୁଲମ କରିବା ସହଜ ନୁହେ । ଅବଶ୍ୟ କିଛିଦିନଯାଏ ଭୟର ପ୍ରଭାବ ଚାଲିବ, କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ଦିନେ ଶିକ୍ଷିତ ମନ ସମସ୍ତ ଭୀରୁତାକୁ ଧିକ୍କାର ଦେଇ ନିଶ୍ଚୟ ନିଜର ଚିରସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଅଧିକାର ଦାବି କରିବ । ମଣିଷକୁ ଏମାନେ ଦେହଆଡ଼ୁ ନିପୀଡ଼ିତ କରୁଛନ୍ତି, ମନରୁ ନୁହେଁ । ଯିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କରିବାକୁ ବସେ, ପ୍ରଥମେ ସେ ମଣିଷର ମନକୁ ମାରେ । ଏମାନେ ମନର

ଜୀବନୀଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏହିଠାରେହିଁ ପରିବାରର ରାସ୍ତା ରହିଛି ।

ଆଉ କେଇ ଘଣ୍ଟାରେ ନ୍ୟୁୟର୍କରେ ପହଞ୍ଚିବି । ତାପରେ ପୁଣି ନୂଆ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଏହିପରି ସାତ ଘାଟରେ ପାଣିପିଇ ବୁଲିବାକୁ ଆଉ ଭଲଲାଗୁ ନାହିଁ । ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନ ଆସିବା ଲାଗି ଏଥର ମନେ ମନେ ଅନେକ ତର୍କ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ନାହିଁ । ଇତି ।

ତା ୯ । ୧୦ । ୧୯୩୦

—୧୪—

ନ୍ୟୁୟର୍କ୍ ଭାଉନ—

ଇତିମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ କବାଟଆଡ଼ୁ ଦୁଇ ତିନିବାର ବୁଲି ଆସିଲିଣି । ମଳୟ-ସମୀରଣର ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର ନୁହେଁ; ପ୍ରାଣବାୟୁ ବାହାରିବା ଲାଗି ଯେଉଁ ଦ୍ୱାରବାଟେ ରାସ୍ତା ଖୋଲେ, ସେହି ଦୁଆର । ଡାକ୍ତର କହିଲେ, ନାଡ଼ି ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକର ବିରୋଧ ଘଟିଥିଲା, ସେଥିରୁ ମୁଁ ଅଳପକରେ ବର୍ତ୍ତିଯାଇଛି । ଅବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ଦୈବୀ ଘଟଣା (**miracle**) ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଯାହାହେଉ, ଯମଦୂତଙ୍କର ଇସାରା ମିଳିଲାଣି । ଡାକ୍ତର କହୁଛନ୍ତି, ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ରହିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଘାତପାଖରେ ତୀର ବାଜିପିବ, ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଯାଇ ତୀର ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇପାରିବ ।

ତେଣୁ ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ ମଣିଷଙ୍କ ପରି ଅଧଶୁଆ ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନ କାଟୁଛି । ଡାକ୍ତର କହୁଛନ୍ତି, ଏହିପରି ରହିପାରିଲେ ନିରାପଦରେ ଦଶ ବରଷ କଟିଯିବ, ତା'ପରେ ଦଶମ ଦଶାରୁ ଆଉ କେହି ଅଟକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଛଣାରେ ଆଉଜି କରି ବସିଛି, ମୋର ଲେଖାର ଲାଇନ୍‌ଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ମୋର ଦେହ ରେଖାର ନକଲ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ! ରହ, ଟିକିଏ ଉଠି କରି ବସେ ।

ପଢ଼ିଲି, ତୁମେ କେତେକ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପଠାଇଛ । ଶରୀରର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ସେସବୁ ପଢ଼ିବାକୁ ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ; କାଳେ ତେଜମାଡ଼ରେ ମୁଁ ଆପେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବି । ଆଗରୁ ବିଷୟ୍ଟିର ଆଭାସ ପାଇଥିଲି, ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣୀର ଧାକ୍‌କା ସହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେ । ତେଣୁ ନିଜେ ନ ପଢ଼ି ସେଇଟା ଅମିୟକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଇଛି ।

ଦୃଢ଼ ଆଘାତ ମାରି ଦେଶର ବନ୍ଧନକୁ ଛିଣ୍ଡାଇବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଘାତରେ ଆଖିର ତାରା ଓଲଟିଯିବ, କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାଲାଗି ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ବ୍ରିଟିଶରାଜ ଆପଣା ହାତରେ ଆପଣା ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡାଉଛି; ଆମକୁ ସେଥିଲାଗି କମ୍ ବେଦନା ସହିବାକୁ ପଡୁନାହିଁ, ତା'ର କ୍ଷତି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ । ବ୍ରିଟିଶ-ରାଜ ଆପଣା ସମ୍ମାନ ହରାଇ ବସିଛି, ଏଇଟା ତା'ର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କ୍ଷତି । ଭୀଷଣର ଦୁର୍ବୃତ୍ତତାକୁ ଆମେ ଭୟ କରୁ, ଏହି ଭୟରେ ସମ୍ମାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି, କିନ୍ତୁ କା ପୁରୁଷର ଦୁର୍ବୃତ୍ତତାକୁ ଆମେ ଘୃଣା କରୁ । ଆମର ଘୃଣା ଦ୍ୱାରା ଆଜି ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟାଧିକୃତ । ଏହି ଘୃଣା ଆମକୁ ଶକ୍ତି ଦେବ; ଏହି ଘୃଣାଦ୍ୱାରାହିଁ ଆମେ ଜୟଲାଭ କରିବାକୁ

ସମ୍ପ୍ରତି ରୁଷିଆରୁ ଫେରୁଛୁ । ଦେଶର ଗୌରବପଥ ଯେ କେତେ ଦୁର୍ଗମ, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟକରି ଦେଖି ଆସିଲି । ସେ ଦେଶର ସାଧକମାନେ ଯେଉଁ ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖ ସହିଛନ୍ତି, ପୁଲିସର ମାଡ଼ ତା' ତୁଳନାରେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି । ଦେଶର ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହ, ଆହୁରି ଅନେକ ବାକୀ ଅଛି, ଏତକରେ ତାହା ସରିଯାଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଯେପରି 'କାନ୍ଦୁଛୁ, କଷ୍ଟ ହେଉଛି' ବୋଲି କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ ନ କରନ୍ତି । ଏପରି କହିଲେ ଗୁଣ୍ଡାର ଲାଠିକୁ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେବାଭଳି ହେବ ।

ସମସ୍ତ ମାଡ଼ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଦେଶବିଦେଶରେ ଆଜି ଭାରତବର୍ଷ ଗୌରବ ଲାଭ କରୁଛି । ଦୁଃଖକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାର ଏହି ସାଧନା ଆମେ କଦାପି ଛାଡ଼ି ପାରିବା ନାହିଁ । ପଶୁଦଳ କେବଳ ଆମଭିତରର ପଶୁକୁ ଜଗାଇ ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ତା'ର ଚେଷ୍ଟା ସଫଳ ହେଲେ ଆମେ ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ ହାରିଯିବା । ଦୁଃଖ ପାଉଛୁ ବୋଲି ଆମେ ଆଉ ଦୁଃଖ କରିବା ନାହିଁ । ଆପଣାକୁ ମଣିଷ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିବାର ବେଳ ଆସିଛି । ଏତେବେଳେ ପଶୁର ନକଲ କରି ବସିଲେ ଶୁଭଯୋଗ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । 'ଆମେ ଡରିବା ନାହିଁ' —ଏହି କଥାଟି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହିବାକୁ ହେବ । ବେଳେ ବେଳେ ଆମର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ତାହା ଆମର ଦୁର୍ବଳତା । ଆମେ ନଖଦନ୍ତ ବିସ୍ତାରକଲେ ତଦ୍ୱାରା କେବଳ ନଖଦନ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ସଲାମ କରିବାହିଁ ସାର ହେବ । ଉପେକ୍ଷା କର, ନକଲ କର ନାହିଁ । ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ ନୈବ ନୈବଚ ।

ଆଉ ମୋର ଯୌବନର ସମ୍ବଳ ନାହିଁ, ଏଇଟା ମୋର ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖ । ଗତିହୀନ ହୋଇ ମୁଁ ପାନ୍ଥଶାଳାରେ ପଡ଼ିଛି । ଯଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦେବାର ସମୟ ଚାଲିଯାଇଛି । ଇତି ।

୮ । ୧୦ । ୧୯୩୦

ଉପସଂହାର

ସୋଭିଏଟ୍ ଶାସନର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ମୋ 'ମନକୁ ବିଶେଷଭାବେ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି, ସେକଥା ଆଗରୁ କହିଛି । ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାର କେତୋଟି କାରଣ ଅଛି, ତାହାହିଁ ଏଠାରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ।

ରୁଷିଆର ଯେଉଁ ଛବି ମୋର ନୟନପଟରେ ଖେଳୁଛି ତା' ପଛରେ ଭାରତବର୍ଷର ଦୁର୍ଗତିର କଳା ପଟଭୂମିକାଟା ଝୁଲୁଛି । ସେହି ଦୁର୍ଗତିର ଇତିହାସରୁ ଗୋଟିଏ ତତ୍ତ୍ୱର ସୂଚନା ମିଳେ । ସେହି ତତ୍ତ୍ୱଟିକୁ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖିଲେ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୋର ମନର ଭାବ ବୁଝିବା ସହଜ ହୋଇଯିବ ।

ରାଜମହିମା ଲାଭହିଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ମୁସଲମାନ ଶାସନ-ବିସ୍ତାରର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟ ନେଇ ସେ ଯୁଗରେ ଯେତେ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହ ହେଉଥିଲା, ସବୁରି ପଛରେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି ରହିଥିଲା । କେବଳ ଆପଣା ପ୍ରତାପ ପ୍ରସାରିତ କରିବାଲାଗି ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ସିକନ୍ଦର ସାହ ଧୂମକେତୁର ଅନଲୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୁଚ୍ଛ ପରି ତାଙ୍କର ରଣବାହିନୀ ନେଇ ବିଦେଶର ଆକାଶକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ । ରୋମକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା । ଫିନିସୀୟ-ମାନେ କେତେ କେତେ ଦରିଆପାରିରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ବୁଲିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ସକାଶେ କଦାପି କେଉଁଠି ଯୁଝିବାକୁ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଏକଦା ଯେଉଁଦିନ ୟୁରୋପରୁ ବଣିକର ପଣ୍ୟତରୀ ଆସି ପୂର୍ବ-ମହାଦେଶର ଘାଟେ ଘାଟେ ଲଙ୍ଗର ପକାଇଲା, ସେହି ଦିନଠାରୁ ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟ ଇତିହାସର ଏକ ନୂତନ ପର୍ବ କ୍ରମଶଃ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯୁଗ ଯାଇ ବୈଶ୍ୟ ଯୁଗ

ଆସିଲା । ଏଇ ଯୁଗରେ ବଣିକଦଳ ଆପଣା ପଣ୍ୟରେ ବିଦେଶର ବଜାର ଭରି ଦେଲେ । ବୀରର ସମ୍ମାନଲାଭ ନୁହେଁ, ବ୍ୟବସାୟରେ ମୁନାଫା ଯାଇବା ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ନାନାପ୍ରକାର କୁଟିଳ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ସେମାନେ କୀର୍ତ୍ତି ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି, ସିଦ୍ଧି ଚାହିଁଛନ୍ତି ।

ସେହି ସମୟରେ ତା'ର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ଭାରତ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ସେଯୁଗର ବିଦେଶୀ ଐତିହାସିକମାନେ ଏକଥା ବାରି ବାରି ଘୋଷଣା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ନିଜେ କ୍ଲାଇଭ୍ କହିଛନ୍ତି ଯେ "ଭାରତବର୍ଷର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖିଲାବେଳେ ଅପହରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପଣାର ସଂଯମ ଲାଗି ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇପଡ଼େ ।" ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ପ୍ରଭୂତଧନ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁମାନେ ବିଦେଶରୁ ଆସି ଏ ଦେଶରେ ରାଜପଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ଏ ଧନ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନଷ୍ଟ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ଭୋଗୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବଣିକ ନ ଥିଲେ ।

ତା'ପରେ ବାଣିଜ୍ୟ-ପଥ ସୁଗମ କରିବାଲାଗି ବଣିକମାନେ ଆପଣା କାରବାରର ଗଦୀ ଉପରେ ରାଜସିଂହାସନ ମଡ଼ାଇ ବସିଲେ । ସମୟ ବି ସେହିପରି ଅନୁକୂଳ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୋଗଲ-ରାଜତ୍ୱର ଅବସାନ-କାଳ; ମରହଟ୍ଟା ଓ ଶିଖମାନେ ସେହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗ୍ରନ୍ଥିମାନ ଶିଥିଳ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ । ଇଂରେଜ ହାତରେ ପଡ଼ି ତାହା ଏକାବେଳେକେ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା ।

ପୂର୍ବକାଳର ରାଜତ୍ୱ-ଲୋଲୁପମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ଦେଶରେ ଅତ୍ୟାଚାର-ଅବିଚାର-ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା ବୋଲି କହିବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଏ ଦେଶର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ଥିଲେ ।

ସେମାନଙ୍କ ଅଘାତରେ ଦେଶ ଦେହର ଯେଉଁ କ୍ଷତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା କେବଳ ଚମ ଉପରେ । ଅନେକ ରକ୍ତପାତ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ହାଡ଼ର ଗଠନ ଅଦୌ ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନର ବିଚିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ ଭାବେ ଚାଲିଥିଲା, ଏପରିକି ନବାବ-ବାଦଶାହମାନଙ୍କଠାରୁ ସେଥିଲାଗି ପ୍ରଶ୍ରୟ ମିଳୁଥିଲା । ତା' ନ ହୋଇଥିଲେ ଏ ଦେଶକୁ ବିଦେଶୀ ଆସିବାର କୌଣସି ଖେଳ ନ ଥାନ୍ତା । ମରୁଭୂମିକୁ ପଙ୍ଗପାଳ କାହିଁକି ଆସିଥାନ୍ତେ ?

ତା'ପରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଶୁଭ ସଂଗମକାଳରେ ବଣିକ ରାଜା ଦେଶର ଧନକଳ୍ପତରୁ ଚେରଗୁଡ଼ିକୁ କାପରି ଛେଦନ କରିଛନ୍ତି, ସେହି ଶୁତକଟୁ ଇତିହାସ ଅନେକ ଥର କୁହାହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ପୁରାତନ ବୋଲି ତାକୁ ଭୁଲିଗଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସେହିଠାରେ ହିଁ ଏ ଦେଶର ଦୁର୍ବହ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଉପକ୍ରମଣିକା ହୋଇଛି । ଭାରତବର୍ଷର ଅତୁଳ ଧନମହିମା କେଉଁ ବାହନରେ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛି, ସେକଥା ଭୁଲିଗଲେ ଆମେ ଆଧୁନିକ ଇତିହାସର ଏକ ତତ୍ତ୍ୱକଥାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଚାଲିଯିବା । ଆଧୁନିକ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିର ପ୍ରେରଣା-ଶକ୍ତି ବୀର୍ଯ୍ୟାଭିମାନ ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ଲୋଭ; ଏହି ତତ୍ତ୍ୱଟି ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧନଲୋଭ ସହିତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କୌଣସି ମାନବିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କଦାପି ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଧନ ନିର୍ମମ, ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ । ସୁନା ଡିମ୍ବ ଦେଉଥିବା କୁକୁଡ଼ାର ଡିମ୍ବଗୁଡ଼ିକୁ ଲୋଭୀ କେବଳ ଯେ ଆପଣା ଥଳୀରେ ନେଇ ପୂରାଏ ତା' ନୁହେଁ, କୁକୁଡ଼ାଟାକୁ ଏକାବେଳକେ ସେ ମାରିପକାଏ ।

ଭାରତର ବିଚିତ୍ର ଧନ-ଉତ୍ପାଦନ ଶକ୍ତିକୁ ବଣିକରାଜାର ଲୋଭ ପଙ୍ଗୁ କରି ରଖିଛି । କେବଳ କୃଷିଟି ବାକୀ ଅଛି, ନ ହେଲେ ଭାରତ

କଞ୍ଚାମାଲ ଯୋଗାଇ ପାର ନ ଥାନ୍ତା ଓ ବିଦେଶୀ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ କିଣିପାର ନ ଥାନ୍ତା । ଭାରତବର୍ଷର ସଦ୍ୟଃପାତୀ ଜୀବିକା ଏହି ଅତକ୍ଷୀଣ ବୃତ୍ତିଟି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହିଛି ।

ହାତର ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ସେ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ନୈପୁଣ୍ୟ ଓ କୌଶଳର ସହିତ ଚଳୁଥିଲା ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେପରି ଖାଇପିଇ ବଞ୍ଚୁଥିଲେ, ଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସେମାନେ ସ୍ୱତଃ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଜୀବନରକ୍ଷା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା । ସବୁ ଦେଶରେ ଏଥିଲାଗି ପ୍ରାଣପଣ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ଜାପାନ ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ଧନର ଯନ୍ତ୍ରବାହନାକୁ ଅଯତ୍ତ କରି ନେଇଛି । ତା' ନ ହୋଇଥିଲେ ୟୁରୋପର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ସେ ମରି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଆମଦେଶ ସେ ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିଲା ନାହିଁ, କାରଣ ଲୋଭ ଈର୍ଷାପରାୟଣ । ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୋଭର ଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ି ଆମର ଧନପ୍ରାଣ ବିଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । ସେତିକିବେଳେ ରାଜା ଆମକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହିଲେ "ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତିକି ଧନ-ପ୍ରାଣ ବାକି ଅଛି, ତାହା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆଇନ୍ ଓ ଚୌକିଦାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଭାର ମୋ' ଉପରେ ରହିଲା ।" ଆମର ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧା ପଡ଼ି କଣ୍ଠାଗ୍ରତ ଭାବେ ଅମେ ଚୌକିଦାରି ମୋଟାକା ଖରଚ ଯୋଗାଉଛୁ । ଲୋଭ ଏହି ସାଂଘାତିକ ଔଦାସୀନ୍ୟର ମୂଳରେ ରହିଛି । ନାନା ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମରେ ଯେଉଁଠି ଶକ୍ତିର ପୀଠସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ସବ ଚାଲିଛି, ଅମେ ତାର ସାତ ତଳେ ବକାପରି ଅନାଇ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛୁ । ସେହି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଲୋକରୁ ସତତ ଆଶ୍ୱାସବାଣୀ ଶୁଭୁଛି, "ତୁମର ଶକ୍ତି ଚାଲିଗଲେ ଭୟ କଣ, ଆମର ତ ଶକ୍ତି ଅଛି; ଅମେ ତୁମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବୁ ।"

ଯାହା ସହିତ ମଣିଷର ଲୋଭର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି, ତା'ଠାରୁ ମଣିଷ ପ୍ରୟୋଜନ ଉଦ୍ଧାର କରେ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ କଦାପି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଏ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ସେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଏ ନାହିଁ, ତାର ଦାବୀକୁ ସେ ଚିରଦିନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ମନେ କରେ । ଶେଷରେ ତାହା ଏତେ ଶସ୍ତା ହୋଇପଡ଼େ ଯେ ତା'ର ଅସାମାନ୍ୟ ଅଭାବରେ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ତାକୁ ବାଧେ । ଆମର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଓ ଲଜ୍ଜା ରକ୍ଷା ଲାଗି ଏଦେଶ କେତେ କମ୍ ଆୟୋଜନ ହୋଇଛି, ସେ କଥା କାହାକୁ ଅଗୋଚର ନାହିଁ । ଅନ୍ନ ନାହିଁ, ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ, ବୈଦ୍ୟ ନାହିଁ, ପଙ୍କ ଖୋଳି ପିଇବା ପାଣି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଚୌକିଦାରର ଅଭାବ ନାହିଁ, ମୋଟା ଦରମା କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଅଛନ୍ତି । ଗଲ୍‌ଫଷ୍ଟ୍ରିମ୍‌ର ସ୍ରୋତପରି ସେମାନଙ୍କର ଦରମା ବିଲାତର ଶୀତ ନିବାରଣ କରିବାକୁ ଚାଲିଯାଏ; ଆମର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ସଂସ୍କାରର ଖରଚରୁ କାଟି ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ପେନସନ୍ ଯୋଗାଉ । ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି, ଲୋଭ ଅନ୍ଧ, ଲୋଭ ନିଷ୍ଠୁର;—ଭାରତବର୍ଷ ଭାରତେଶ୍ୱରମାନଙ୍କର ଲୋଭସାମଗ୍ରୀ ।

କଠିନ ବେଦନାର ଅବସ୍ଥାରେ ତଥାପି ମୁଁ କଦାପି ଅସ୍ୱୀକାର କରିନାହିଁ ଯେ ଇଂରେଜ ଉଦାରସ୍ୱଭାବ; ବିଦେଶୀ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଇଂରେଜଠାରୁ ଆହୁରି କୃପଣ ଓ ନିଷ୍ଠୁର । ଇଂରେଜ ଜାତି ଓ ତା'ର ଶାସନନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାକ୍ୟରେ ଓ ଆଚରଣରେ ଆମେ ଯେଉଁ ବିରୁଦ୍ଧତା ପ୍ରକାଶ କରୁ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପାଖରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରୁ ନ ଥାନ୍ତା । ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଦଣ୍ଡନୀତି ଆହୁରି ଅଧିକ ଦୁଃସହ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ତା'ର ପ୍ରମାଣର ଅଭାବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବେ ବିଦ୍ରୋହଘୋଷଣା କରି ରାଜପୁରୁଷ ପାଖରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ନାଲିଶ୍ କରିବାକୁ ଯାଉ, ସେତେବେଳେ ଏହି କଥା ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ଯେତେ ମାଡ଼ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ଜାତି ପ୍ରତି ଆମର ନିଗୂଢ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା କଦାପି ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଚାହେ ନାହିଁ । ଆମ ସ୍ୱଦେଶୀ ରାଜା ଓ ଜମିଦାରଙ୍କ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତା'ଠାରୁ କମ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିଥାଉ ।

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଥିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିଛି, ଭାରତବର୍ଷର ଦଣ୍ଡବିଧାନ ବିଷୟକ କୌଣସି ଗ୍ଲାନିଜନକ ଘଟଣା ବିଲାତି ଖବର କାଗଜରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ । ଇଉରୋପ ବା ଆମେରିକାରେ ନିନ୍ଦା ରଟିବ ବୋଲି ଯେ ଏପରି ହୁଏ, ତା ନୁହେଁ । ଅସଲ କଥା ହେଉଛି; କଡ଼ା ଇଂରେଜ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ସ୍ୱଜାତିର ଶୁଭବୁଦ୍ଧିକୁ ହିଁ ଭୟ କରେ । ବେଶ୍ କରିଛି, ଖୁବ୍ କରିଛି, ଆହୁରି କରିଥାନ୍ତି, ଇଂରେଜ ସହଜରେ ଛାତିଫୁଲାଇ ଏ କଥା କହିପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ଇଂରେଜର ମନ ବଡ଼ ମନ । ଭାରତବର୍ଷ ବିଷୟରେ ଅସଲ କଥାଗୁଡ଼ାକ ସେ ଅତି କମ୍ ଜାଣେ । ଅଥଚ ଏ କଥା ସତ ଯେ, ଦୀର୍ଘକାଳ ଭାରତର ନିମକ ଖାଇଥିବା ଇଂରେଜର ଇଂରେଜୀ ପ୍ରକୃତି ଓ ହୃଦୟ କଳୁଷିତ ହୋଇଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ଇଂରେଜହିଁ ଆମର ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

ଭାରତବର୍ଷର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ଯେପରି ଶାସ୍ତି ବିଧାନ ହେଉଛି, ତାହାର ପୀଡ଼ନ ଅତି କମ୍ ବୋଲି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ କହିଛନ୍ତି । କଥାଟା ମାନିନେବାର ଇଚ୍ଛା ଆମର ନଥିଲେହେଁ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶାସନନୀତିରେ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ କଥାଟାକୁ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । ଅନେକ ଅନ୍ୟାୟ ମାଡ଼ ଆମେ

ଖାଇଛୁ, ଗୁପ୍ତ ମାଡ଼ ଅନେକ ସହିବାକୁ ହୋଇଛି । ଏକଥା ମଧ୍ୟ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ ଯେଉଁମାନେ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଢ଼ିଛି, ଯେଉଁମାନେ ମାଡ଼ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ କେବଳ ଆପଣାର ସମ୍ମାନ ହରାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ରାଷ୍ଟ୍ର ଶାସନନୀତିର ଆଦର୍ଶରେ ଦେଖିଲେ ଆମକୁ ହୋଇଥିବା ମାଡ଼ ନ୍ୟୂନତମ ନୁହେଁ କି ? ବିଶେଷତଃ ଆମ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ; ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷଟାକୁ ଜାଲିଅନୱାଲାବାଗରେ ପରିଣତ କରିଦେବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ସହିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଛିଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଯଦି ଆମେରିକାର ସମଗ୍ର ନିଗ୍ରୋଜାତି ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାପୂର୍ବକ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେ ଦେଶରେ ଯେ କି ବୀଭତ୍ସ ରକ୍ତପ୍ଳାବନ ଘଟିଥାନ୍ତା, ବର୍ତ୍ତମାନର ଶାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା କଳ୍ପନା କରିନେବା ଅତି ସହଜ । ତାହା ଛଡ଼ା ଇଟାଲି ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଯାହା ସବୁ ଘଟୁଛି ସେସବୁର ଆଲୋଚନା କରିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିରୁ କୌଣସି ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଲାଠିଅଗର ମାଡ଼ ଦୁଇଟା ଦିନରେ ଆପେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ,—ଏପରି କି କ୍ରମେ ସେ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କରେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରର ମାଡ଼ କେତେଟା ମଣିଷଙ୍କର ତାଳୁ ଫଟାଇ ତା'ପରେ କ୍ଲବଘରର ବ୍ରିଜ୍‌ପାର୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ସମସ୍ତ ଜାତିଟାକୁ ଖତମ କରିଦିଏ । ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ତା'ର ବିରାମ ନ ଥାଏ । କ୍ରୋଧର ମାଡ଼ ବନ୍ଦ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଲୋଭର ମାଡର କଦାପି ଅନ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମ୍ୟାକ୍ସୀ ନାମକ ଜଣେ ଲେଖକ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ମୂଳକାରଣ ହେଉଛି ସେ ଦେଶରେ ନାବାଳଗ୍ର ବିବାହ ଫଳରେ ଅତି ବେଶୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜନ୍ମବୃଦ୍ଧି ଚାଲିଛି; ଏ କଥାଟି ଟାଇମ୍‌ସ ଖବରକାଗଜର ସାହିତ୍ୟିକ କ୍ରୋଡ଼ପତ୍ରରେ ମୁଁ ପଢ଼ିଛି। କଥାଟାର ଭିତରି ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯେ ଅଳ୍ପ ଲୋକ ଅଇଁଠା ହାଣ୍ଡି ପୋଛି ଖାଉଥିଲେ ବାହାରର ଶୋଷଣ ଦୁଃସହ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା। ଶୁଣିଛି ୧୮୭୧ ରୁ ୧୯୨୧ ଭିତରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଶତକଡ଼ା ୬୬ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି। ଏଇ ପଚାଶ ବର୍ଷରେ ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ଶତକଡ଼ା ତେତିଶ। ଏପରି ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଲା କିପରି। ତେଣୁ ପ୍ରଜା ବୃଦ୍ଧି ମୂଳ କାରଣ ନୁହେଁ, ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନର ଅଭାବ। ତା'ର ପୁଣି ମୂଳ କାରଣ କଣ?

ଶାସକ ମାଲିକ ଓ ଶାସିତ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ଏକ କକ୍ଷବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଅନ୍ନ ମୁଠାକ ଲାଗି ନାଲିଶ୍ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାନ୍ତା, ଅଟାଉ ଭାବ ଅଭାବରେ ଉଭୟରେ ସମାନ ଭାଗ ପଡୁଥାନ୍ତା। କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଓ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ମଝିରେ ଯେଉଁଠି ମହାଲୋଭ ଓ ମହାସମୁଦ୍ରର ଅନ୍ତର ରହିଛି, ସେଠାରେ ଅମାବାସ୍ୟା ତରଫରେ ବିଦ୍ୟାସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ମାନ ସମ୍ପଦର କୃପଣତା କଦାପି ଦୂର ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ନିଶୀଥରାତ୍ରର ଚୌକିଦାର ହାତରେ ବୃଷଚକ୍ଷୁ ଲୁଣ୍ଠନର ଆୟୋଜନ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାଏ। ଏ କଥା ହିସାବକରି ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ତଥ୍ୟହାଜରା ଖେଳେଇବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ଅଜକୁ ଶହେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ହେଲା ଭାରତପକ୍ଷରେ କେବଳ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ପକ୍ଷରେ କେବଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପିଠିକୁ ପିଠି ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି। ଏହାର ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ର

ଦେଖାଇବାକୁ ହେଲେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଛୋଟ ଗୃଷୀ ଓ ସୁଦୂର ତଣ୍ଟୀସହରର ମୁନାଫାଭୋଗୀର ଜୀବନଯାତ୍ରା-ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇପାଖରେ ରଖି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଲୋଭର ଯୋଗ, ଭୋଗର ବିଚ୍ଛେଦ ରହିଛି । ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷ ପରେ ଏହି ବିଭାଗ ତଥାପି ବଢ଼ିଚାଲିଛି ।

ଅର୍ଥଲାଭକୁ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାୟରେ ବହୁତ ଗୁଣ ବଢ଼ାଇଦେବା ସମ୍ଭବ ହେବା ଦିନଠାରୁ ମଧ୍ୟଯୁଗର ଶିଭଲ୍‌ରି ଅର୍ଥାତ୍ ବୀରଧର୍ମ ବଣିକଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା ନେଇଛି । ସମୁଦ୍ରଯାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱପୃଥିବୀର ଆବିଷ୍କାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ନିଦାରୁଣ ବୈଶ୍ୟଯୁଗର ପ୍ରଥମ ସୂଚନା ହୋଇଛି । ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରେହିଁ ବୈଶ୍ୟଯୁଗର ଆରମ୍ଭ । ଦାସହରଣ ଓ ଧନହରଣର ବୀଭତ୍ସତାରେ ସେଦିନ ଧରଣୀ ହାହାକାର କରି ଉଠିଥିଲା । ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବସାୟ ବେଶୀ ବିଦେଶରେ ଚାଲିଥିଲା । ସେହିଯୁଗରେ ସ୍ପେନ୍ କେବଳ ମେକ୍‌ସିକୋର ସୁନାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାର ସମଗ୍ର ସଭ୍ୟତାକୁ ରକ୍ତବୋଳି ଲିଭାଇ ଦେଇଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ରୋତରେ ସେହି ରକ୍ତମେଘର ଝଡ଼ ଭାରତବର୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ଆଘାତ କରିଛି । ତା'ର ଇତିହାସ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଧନସମ୍ପଦର ସ୍ରୋତ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ବହିଲା, ପୃଥିବୀରେ କୁବେରର ସିଂହାସନ ଦୃଢ଼ ହୋଇଗଲା । ଯନ୍ତ୍ରର ନିୟମହିଁ ବିଶ୍ୱର ନିୟମ, ବାହ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଲାଭର ଅତିରିକ୍ତ କୌଣସି ନିତ୍ୟସତ୍ୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ବିଜ୍ଞାନ ଏହି କଥା ଘୋଷଣା କରିଦେଲା । ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଉଗ୍ରତା ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହୋଇଗଲା, ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ଭଦ୍ରବେଶରେ ସମ୍ମାନ ପାଇଲା । ଲୋଭର ଗୁପ୍ତ ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଖଣି ଓ କାରଖାନାରେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟକ୍ଷେତ୍ରରେ

ଛଦ୍ମନାମଧାରୀ ଦାସବୃତ୍ତ; ମିଥ୍ୟାଚାର ଓ ନିର୍ଦ୍ଦୟତା କପଟ ହିଂସ୍ର ହୋଇ ଉଠିଛି, ଇଉରୋପର ଇତିହାସରେ ସେହି ଲୋମହର୍ଷକ କାଣ୍ଡର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳିବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଇବା ଓ ଟଙ୍କାଖାଇବା ଦଳଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକଦିନରୁ ସଂଘର୍ଷ ହୋଇଯାଉଛି । ସମାଜଧର୍ମ ମଣିଷର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଧର୍ମ, ଲୋଭରିପୁ ତା'ର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଘାତକ । ଏ ଯୁଗରେ ସେହି ରିପୁ ମନୁଷ୍ୟ-ସମାଜକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ତା'ର ସମ୍ବନ୍ଧବନ୍ଧନକୁ ଶିଥିଳ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ପକାଉଛି ।

ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ, ଗୋଟାଏ ଜାତି ଭିତରେ ଏହି ନିର୍ମମ ଧନାର୍ଜନକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯେତେ ଦୁଃଖ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୁଯୋଗର ପଥ ସର୍ବଦା ଖୋଲାଥାଏ । ସେଠି ଶକ୍ତିର ବୈଷମ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର ବାଧା ନ ଥାଏ । ଧନର ଯନ୍ତ୍ରାକଳରେ ଆଜି ଯେ ପେଷ୍ୟବିଭାଗରେ ଅଛି, ସେହି ପୁଣି କାଲି ପେଷଣ ବିଭାଗକୁ ଉଠିଯାଇ ପାରେ । ତାହାଛଡ଼ା ଧନୀକୁଳ ଯେଉଁ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରେ, ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ତା'ର କିଛି ନା କିଛି ଭାଗବାଣ୍ଟି ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଯାଏ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପଦକୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦର ଦାୟିତ୍ୱଭାର ନେବାକୁହିଁ ପଡ଼େ । ଲୋକଶିକ୍ଷା, ଲୋକସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଲୋକରଞ୍ଜନ ଓ ସାଧାରଣ ଲାଗି ନାନାପ୍ରକାର ହିତାନୁଷ୍ଠାନ,—ଏ ସବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ଧନୀମାନେ ଇଚ୍ଛା-ଅନିଚ୍ଛା ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦେଶର ଏହିସବୁ ଦାବୀ ମେଣ୍ଟାଇଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଯେଉଁ ଧନରେ ବିଦେଶୀ ବଣିକ ଓ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କର ଧନ ବଢ଼େ, ତାହାର ନ୍ୟୂନତମ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭାରତ ଭାଗରେ ପଡ଼େ । ଗୋଟିଏ ଗୃହସ୍ଥର ଶିକ୍ଷା-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଷୟକ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ

ଅଭାବସବୁ ଶୁଖିଲା ଗଛଆ ପରି ଫାଟି ଆଁ କରି ରହିଛି, ଅଥଚ ବିଦେଶଗାମୀ ମୁନାଫାର ଏତେ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ତା' ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯାହା ଗଲା ତାହା ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେଇ ଗଲା । ଝୋଟର ମୁନାଫା ଉଠିବାଲାଗି ଗ୍ରାମର ଜଳାଶୟମାନ ଦୂଷିତ ହେଲା, ଏହି ଅସହ୍ୟ ଜଳକଷ୍ଟ ଦୂର କରିବାଲାଗି ବିଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କର ଭରା ଅଣ୍ଟାରୁ ପଇସାଟାଏ ବି ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ଜଳର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଗଲେ, ତାହାର ସମସ୍ତ ଟିକସ-ଭାର ଏହି ନିଃସ୍ୱ ନରନାରୀଙ୍କର ରକ୍ତ ଉପରେ ଯାଇ ପଡ଼େ । ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ରାଜକୋଷରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । କାହିଁକି ନାହିଁ ? ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷରୁ ବୋହି ବୋହି ଟଙ୍କା ବାହାରକୁ ଚାଲିଯାଉଛି । ଏ ହେଉଛି ଲୋଭର ଟଙ୍କା; ଏହି ଲୋଭ ଦ୍ୱାରା ଆପଣା ହାତର ଟଙ୍କା ଷୋଳଅଣା ପରହାତକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏପାରି ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ଶୁଖେ, କିନ୍ତୁ ସେପାରି ଦେଶରେ ତାହା ମେଘ ହୋଇ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି କରେ । ସେ ଦେଶର ଡାକ୍ତରଖାନା ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଗି ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅସୁସ୍ଥ, ମୁମୂର୍ଷୁ ଭାରତବର୍ଷ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ ଦୀର୍ଘକାଳ ରସଦ ଯୋଗାଉଛି ।

ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଦୈହିକ ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ଚରମ ଦୁଃଖଦୃଶ୍ୟ ଅନେକ ଦିନରୁ ଆଖିରେ ଦେଖି ଆସୁଛି । ମଣିଷ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେତୁ କେବଳ ଯେ ମରେ ତା' ନୁହେଁ, ଆପଣାକୁ ଅବଜ୍ଞାର ପାତ୍ର କରିପକାଏ । ତେଣୁ ସାର୍ ଜନ୍ ସାଇମନ୍ କହିଛନ୍ତି ଯେ:—

In our view the most formidable of the evils from which India is suffering have their roots in social and economic customs of long standing

which can only be remed'ed by the action of the Indian people themselves.

ଏଇଟା ହେଉଛି ଅବଜ୍ଞାର କଥା ! ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶରୁ ସେ ଭାରତର ପ୍ରୟୋଜନକୁ ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କର ନିଜର ଆଦର୍ଶ ନୁହେଁ । ଧନ-ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି ଆବଶ୍ୟକ ଅବାରିତ ଶିକ୍ଷା, ସୁଯୋଗ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସେମାନଙ୍କର ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନାଦର୍ଶ ପ୍ରଭୂତ ପରିମାଣରେ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇପାରିଛି; କିନ୍ତୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର, ଶୀର୍ଣ୍ଣତନୁ, ରୋଗକ୍ଲାନ୍ତ, ଶିକ୍ଷା ବଞ୍ଚିତ ଭାରତବର୍ଷ ଲାଗି ସେମାନେ ସେପରି ଆଦର୍ଶର କଳ୍ପନା ହିଁ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଲୋକବୃଦ୍ଧି ନିବାରଣ କରି ଓ ଖରଚପତ୍ର କମ୍ କରି ଦେଇ ଆମେ ଯେ କୌଣସି ମତେ ଦିନ କଟାଇବୁ ଏବଂ ଆମର ଜୀବିକା ଖର୍ବ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ପରିସ୍ଫୀତ ଆଦର୍ଶକୁ ସମ୍ଭବ କରିବାରେ ଲାଗିଥିବୁ । ଏଥିରେ ବେଶୀ କିଛି ଭାବିବାର କଥା ନାହିଁ; ଅତଏବ ପ୍ରତିକାରର ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆମରି ହାତରେ; ଯେଉଁମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିକାରକୁ ଦୁଃସାଧ୍ୟ କରି ପକାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆଉ ବିଶେଷ କଣ କରି ପାରିବେ ?

ମଣିଷ ଓ ବିଧାତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହିସବୁ ନାଲିଶକୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରି ରଖି ଅନ୍ତରଭିତରୁ ଆମର ନିର୍ଜୀବ ପଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର କରିବାକୁ ମୁଁ ମୋର ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ମୁଁ କୌଣସି ଫଳ ପାଇନାହିଁ, କାରଣ ସବୁଥିରେ ସାହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ ରହି ଆସିଛି । ଆମର ଅକ୍ଷମତା, ଆମର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଆମର ଦାବୀକୁ କ୍ଷୀଣ କରି ଦେଇଛି । ଦେଶର କୌଣସି ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଆମ କର୍ମୀଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗସାଧନ ଅସମ୍ଭବ,—ଶେଷରେ ଏହାହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛି । ତେଣୁ ଚୌକୀଦାରମାନଙ୍କର ପୋଷାକୀ ଖରଚ ତୁଲାଇବା ପରେ ଯେତିକିଟି

କରାଯିବ ବଞ୍ଚିବ, ସେଇଥିରେ ଯଥାସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ, କେବଳ ଏତିକି ସମ୍ଭବ ।

ରାଜକୀୟ ଲୋଭ ଓ ତତ୍‌ଜନିତ ଦୁର୍ବିସହ ଔଦାସୀନ୍ୟର ରୂପ ଯେତେବେଳେ ମନଟାକୁ ନୈରାଶ୍ୟର ଅନ୍ଧାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦେଇଥିଲା, ସେତିକିବେଳେ ରୁଷିଆ ଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲି । ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖିଛି । ଦରିଦ୍ରଦେଶର ଈର୍ଷା ସେ ଆଡ଼ମ୍ବରର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଚୂଡ଼ାସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ରୁଷିଆରେ ସେହି ଭୋଗର ସମାରୋହ ଆଦୌ ନାହିଁ, ତେଣୁ ତା'ର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ରୂପଟି ଅତି ସହଜରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇପାରୁଛି ।

ଯେଉଁଥିରୁ ଭାରତବର୍ଷ ଏକାବେଳେକେ ବଞ୍ଚିତ, ରୁଷିଆରେ ତାହାର ଆୟୋଜନକୁ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ କରିବାର ପ୍ରବଳ ପ୍ରୟାସ ଦେଖି ଆସିଲି । ମୋର ବହୁଦିନର କ୍ଷୁଧିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ସେଠି ସବୁ କଥା ଦେଖିଛି । ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ୱାଧିକାର-ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ଦେଶବାସୀ ରୁଷିଆକୁ କି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ଥାଆନ୍ତି, ସେ କଥା ମୁଁ ବିଗ୍ଚାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନରେ କି ପରିମାଣ ଅର୍ଥ ବିଲାତକୁ ଗ୍ଚାଲିଣି ହୋଇଛି, ତାହାର ଅଙ୍କସଂଖ୍ୟା ନେଇ ମୁଁ ତର୍କ କରିବାକୁ ଗ୍ଚାହେଁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅନେକ ଇଂରେଜ ମଧ୍ୟ ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଯେ ଆମ ଦେଶର ମନ ରକ୍ତହୀନ ଦେହଭିତରେ ଗ୍ଚାପା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଆମର ଜୀବନ ନିରାନନ୍ଦ । ଆମେ ବାହାରେ ଭିତରେ ମରି ସାରିଲୁଣି । କିନ୍ତୁ ଏସବୁର ମୂଳ କାରଣ ଯେ ଭାରତବାସୀର ମର୍ମଗତ ଅପରାଧ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ବା କୌଣସି ସରକାର ଯେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ

ଏକାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ, ଏ ଅପବାଦ ଆମେ କଦାପି ସ୍ୱୀକାର କରିନେବୁ ନାହିଁ ।

ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ଯେଉଁ ବିଦେଶୀର କେବଳ ଶାସନକର୍ତ୍ତାର ସ୍ୱାର୍ଥ ବିଜଡ଼ିତ ରହିଛି, ସେହି ସରକାର କେବଳ ଆପଣାଲାଗି ନାନା ବିଧି ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଉଛନ୍ତି, ଏ କଥା ମୁଁ ଚିରଦିନ ବୁଝିଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି କେବଳ ଆମର ହିତ ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି; ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧନ, ମନ ଓ ପ୍ରାଣଦେଇ ଆମ ଦେଶକୁ ସର୍ବପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ, ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ସରକାର ସବୁବେଳେ ଉଦାସୀନ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ଦେଶ ଲାଗି ଶାସକମାନଙ୍କର ଯେତେ ସଚେଷ୍ଟତା ଓ ବେଦନାବୋଧ ରହିଛି, ଆମ ଦେଶପ୍ରତି ସେତିକି ନାହିଁ । ଅଥଚ ଆମର ଧନପ୍ରାଣ ସେହିମାନଙ୍କ ହାତରେ; ଯେଉଁ ଉପାୟ ଓ ଉପାଦାନଦ୍ୱାରା ଆମେ ବିନାଶରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତୁ, ସେ ସମସ୍ତ ତାଙ୍କର ହାତରେ ରହିଛି ।

ସମାଜବିଧି ବିଷୟରେ ଆମର ମୂଢ଼ତା ହେତୁ ଆମେ ମରିବାକୁ ବସିଛୁ, ଏକଥା ସତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉତ୍ସାହଦ୍ୱାରା ସେହି ମୂଢ଼ତା ଦୂର ହୋଇ ପାରନ୍ତା, ସେ ଯାଇ ସରକାରଙ୍କର ରାଜକୋଷ ଓ ରାଜମର୍ଜିରେ ବନ୍ଦୀ ପଡ଼ିଛି । ଖାଲି କମିଶନ୍‌ର ପରାମର୍ଶ ନେଇ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଅଶିକ୍ଷାଜନିତ ବିପଦ ଦୂର କରି ହେବ ନାହିଁ । ଭାରତବର୍ଷକୁ ବ୍ରିଟେନ୍ ବୋଲି ମନେକରି ଏ ବିଷୟରେ ସରକାର ସେହିପରି ତତ୍ପର ହେବା ଉଚିତ । ସାଇମନ କମିଶନ୍‌କୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଛି । ଭାରତର ଅଜ୍ଞତା-ଅଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ବଡ଼ ମୃତ୍ୟୁଶେଳ ନିହିତ ହୋଇ ଯଦି ଏତେଦିନ ରକ୍ତପାତ କରି ଆସିଛି, ତେବେ ଆଜି ଶହେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷର

ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ପରେ ସେହି ରକ୍ତପାତ ଟିକିଏ ହେଲେ କମିଲା ନାହିଁ କାହିଁକି ? ପୋଲିସଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡା ଯୋଗାଇବାରେ ସରକାର ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ତୁଳନାରେ ଦେଶକୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାରେ କେତେ ଖରଚ ହୋଇଛି—କମିଶନ୍ ଏହାର ସାଂଖ୍ୟତଥ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି କି ? ପୁଲିସର ଦଣ୍ଡା ନ ହେଲେ ଦୂରଦେଶବାସୀ ଧନୀ ଶାସକର କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ; କି ସେହି ଲାଠିର ପାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ସହୁଥିବା ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୟ ବିଧାନ ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ମୁଲତବି ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ ।

ଆଠ ବରଷ ତଳେ ରୁଷିଆର କୃଷୀ ଓ ଶ୍ରମିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭାରତୀୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପରି ନିଃସହାୟ, ନିରନ୍ନ, ନିର୍ଯାତିତ ଓ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖଭାର ଆମଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଥିଲା । ଏଇ ଅଳ୍ପ କେଇ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତତଃ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଛି, ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷରେ ଆମ ଦେଶର ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ, ରୁଷିଆ ଯାଇ ପ୍ରଥମେ ଏଇକଥା ବେଶୀ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆମ ସ୍ୱଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ଦୁରାଶାର ଛବି ଆଙ୍କିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଠି ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପ ଦିଗନ୍ତରୁ ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ରୁଷିଆରେ ମୁଁ ସେହି କଥା ଦେଖି ଆସିଲି ।

ଅନେକ ବାର ମନକୁ ମନ ପଚାରିଛି, କିପରି ଏତେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଲା ? ଆପଣା ମନରୁ ଏହାର ଉତ୍ତର ପାଇଛି । ଲୋଭର କୌଣସି ବାଧା ରୁଷିଆରେ ନାହିଁ; ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସବୁ ମଣିଷକୁ ଯଥୋଚିତ ସକ୍ଷମ କରାଯାଇ ପାରିବ, ଏପରି ମନସ୍ଥ କରିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବାଧା ବିଘ୍ନ ନାହିଁ ।

ଦୂର ଏସିଆର ତୁର୍କମେନ୍ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଏମାନେ ଆଦୌ ଭୀତ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ତୁର୍କମେନସ୍ଥାନର ପ୍ରଥାଗତ ମୂଢ଼ତାହିଁ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଦୁଃଖର ମୂଳ କାରଣ,—ରିପୋର୍ଟରେ ଏତିକି କହିଦେଇ ସେମାନେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ବସି ନାହାନ୍ତି ।

କୋଚିନ୍-ଚୀନର ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସମ୍ବନ୍ଧେ କେହି କେହି ଫରାସୀ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ-ବ୍ୟବସାୟୀ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଦେଶୀଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଯାଇ ଭାରତବର୍ଷରେ ଇଂରେଜ ଯେଉଁ ଭୁଲ କରିଛନ୍ତି, ଫ୍ରାନ୍‌ସ ସେ ଭୁଲ ଯେପରି ନ କରେ । ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବରେ ଅଶକ୍ତି ଅଚଳ ହୋଇ ରହେ, ତେଣୁ ପୋଲିସ୍‌ର ଦଣ୍ଡା ଠାରୁ ଅଶିକ୍ଷା କମ୍ ବଳବାନ୍ ନୁହେଁ, ଏ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଲର୍ଡ କର୍ଜନ ଏହି କଥା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାକଥା ପଡ଼ିଲାବେଳେ ଫରାସୀ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ-ବ୍ୟବସାୟୀ ସ୍ୱଦେଶର ପ୍ରୟୋଜନକୁ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶରେ ବିଚାର କରନ୍ତି, ଶାସିତ ଦେଶର ପ୍ରୟୋଜନକୁ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ବିଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଲୋଭହିଁ ତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ । ଯେଉଁମାନେ ଲୋଭର ବାହନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଲୁବ୍‌ଧ ପକ୍ଷରେ ଚିରଦିନ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଥିବ, ସେମାନଙ୍କର ଦାବୀକୁ ଆମେ ଚିରଦିନ ଖର୍ବ କରୁଥିବା । ଦେଢ଼ଶହେ ବର୍ଷ ହେଲା ଭାରତ ତା'ର ଶାସକ ପାଖରେ ଖର୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ତା'ର ମର୍ମଗତ ପ୍ରୟୋଜନ ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପରବାଲାଙ୍କର ଔଦାସୀନ୍ୟ ଯାଇ ନାହିଁ । ଆମେ କି ଚୁଲିର ଭାତ ଖାଉ, କିପରି ଜଳରେ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଉ, କି ସୁଗଭୀର ଅଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ଆମର ଚିତ୍ତ ତମସାବୃତ ହୋଇ ରହିଛି, ଆଜଯାଏ ଏହା ସେମାନଙ୍କର ନଜରରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

କାରଣ ଆମେ ସବୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ଲଗି ଅଛୁ, ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା । ଆମର ଯେ ଆପଣା ପ୍ରାଣଗତ ପ୍ରୟୋଜନମାନ ରହିଛି ଏ କଥାକୁ ସେମାନେ ଜରୁରୀ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହାଛଡ଼ା ଆମେ ଆଜି ଏତେଦୂର ଅକାଜିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଛୁ ଯେ, ଆମର ପ୍ରୟୋଜନକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ଏହିସବୁ କଠିନ ସମସ୍ୟା ରହିଥିବା ହେତୁ ଆମେ ଧନ, ପ୍ରାଣ ଓ ମନରୁ ମରି ମରି ଯାଉଛୁ । ଏ ସମସ୍ୟା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର କୌଣସିଠାରେ ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ୟାଟି ହେଉଛି, ଭାରତର ସମସ୍ତ ସ୍ୱତ୍ୱ ଆଜି ଦୁଇଭାଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ଏବଂ ଲୋଭ ହେଉଛି ଏହି ସର୍ବନାଶିଆ ବିଭାଗର ମୂଳ କାରଣ । ଏହି ଲୋଭକୁ ହିଁ ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ତିରସ୍କୃତ କରାଯାଇଛି; ରୁଷିଆକୁ ଆସି ଏହି କଥାଟା ମୋତେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି । ମନ ଭିତରେ ତଥାପି ସେ ମୂଳ ଧାରଣା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ଯେ କେବଳ ଭାରତର କାହିଁକି, ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଯେ କୌଣସି ବଡ଼ ଜାଲ ବିସ୍ତାର ପଛରେ ଏହି ଲୋଭହିଁ ରହିଛି । ସେହି ଲୋଭ ଯୋଗୁଁ ଯାବତ ଭୟ, ଯାବତ ସଂଶୟ । ସେହି ଲୋଭ ଯୋଗୁଁ ଅସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜା, ମିଥ୍ୟା ଓ ନିଷ୍ଠୁର ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ।

ଡିକ୍‌ଟେଟରଶିପ୍‌ ଅର୍ଥାତ୍‌ ରାଷ୍ଟ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନାୟକତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ନେଇ ତର୍କ ଉଠିପାରେ । ମୁଁ ନିଜେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ନାୟକଗିରି ପସନ୍ଦ କରେ ନାହିଁ । କ୍ଷତି ବା ଶାସ୍ତିର ଭୟକୁ ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ କରି ଅଥବା ଭାଷାର ଭଙ୍ଗୀ ବା ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା, ଆପଣା ଜିଦ୍‌କୁ ପ୍ରଚୁର କରିବାର ପଥକୁ ସମତଳ କରିବାର ଲେଶମାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା ଆପଣାର କୌଣସି କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ କରି ନାହିଁ । ଏକ ନାୟକତା

ପଛରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନେକ ବିପଦ ରହିଛି, ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟର ଏକତାନତା ଓ ନିତ୍ୟତା ବଡ଼ ଅନିଶ୍ଚିତ । ଏଥିରେ ଶାସକ ଓ ଶାସିତର ଯୋଗସାଧନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ବିପ୍ଳବର ଅନେକ କାରଣ ସମ୍ଭବ ହୁଏ; ତା'ଛଡ଼ା ଜବରଦସ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହେବାର ଅଭ୍ୟାସ ଚିତ୍ତ ଓ ଚରିତ୍ରର ବଳହାନି ଘଟାଏ । କିଛି-କାଳଯାଏ ବାହାରକୁ ଏହାର ସଫଳତା ଖୁବ୍ ଦେଖାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଭିତରର ଚେରକୁ ମାରି ପକାଏ ।

ଜନଗଣର ସମ୍ମିଳିତ ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଓ ପାଳିତ ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ତାହା ଯନ୍ତ୍ରାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ହୁଏତ ସେଠାରେ ଦାନା ପାଣି ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ କଦାପି ନୀଡ଼ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ବେଶୀ ଦିନ ରହିଲେ ଡେଣା ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଶାସ୍ତ୍ର, ଗୁରୁ ବା ରାଷ୍ଟ୍ର-ନେତା,—ଯାହାର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ହେଉ ନା କାହିଁକି, ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ହାନି ଲାଗି ଏହି ନାୟକଗିରି ପରି ଆଉ କୌଣସି ଉପଦ୍ରବ ନାହିଁ ।

ଆମ ସମାଜରେ ବହୁଦିନରୁ ଏହି କ୍ଳୀବତ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଆସିଛି ଏବଂ ଏହାର ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟହ ଫଳୁଛି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେତେବେଳେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାକୁ ଅଶୁଚି ବୋଲି କହିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲି । ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା କ୍ଷତିକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଅଶୁଚି କହିହେବ ନାହିଁ, ଏହାହିଁ ମୋର ମତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର ଶାସ୍ତ୍ରଶୃଙ୍ଖଳିତ ଅନ୍ଧ ଚିତ୍ତକୁ ନ ଭୁଲାଇଲେ କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଅବମାନନା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ନାୟକଗୃଳିତ ଦେଶ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭାବେ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇପଡ଼େ । ଜଣେ

ଯାଦୁକର ଗ୍ଭଲିଗଲେ ଆଉ ଜଣେ ଯାଦୁକର ପୁଣି ଏକ ନୂଆ ମନ୍ତ୍ର ନେଇ ଆସେ ।

ଡିକ୍ଟେଟରଶିପ୍ ଏକ ମସ୍ତ ଆପଦ, ଏକଥା ମୁଁ ମାନୁଛୁ । ରୁଷିଆରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆପଦଜନିତ ବହୁ ଅତ୍ୟାଗ୍ଭର ଘଟୁଛି, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏହାର ନକାରାତ୍ମକ ଦିଗଟା ହେଉଛି ଜବରଦସ୍ତି, ତାହା ପାପ । କିନ୍ତୁ ସଦର୍ଥକ ଦିଗଟା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା, ତାହା ଜବରଦସ୍ତିର ବିଲକୁଲ୍ ଓଲଟା ।

ଦେଶର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜନଗଣର ଚିତ୍ତ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ତାହାର କ୍ରିୟା ସଜୀବ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଏକନାୟକତାରେ ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଆପଣାକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମନକୁ ଅଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଅଚଳ କରି ରଖିବାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ସିଦ୍ଧିର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ଜାର ଅମଳରେ ରୁଷିଆ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷାବିହୀନ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, ତା' ଉପରେ ପୁଣି ଏକ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଧର୍ମମୂଢ଼ତା ଅଜଗର ସାପ ପରି ସାଧାରଣର ଚିତ୍ତକୁ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ବାନ୍ଧି ପକାଇଥିଲା । ଅତି ସହଜରେ ସେହି ମୂଢ଼ତାକୁ ସମ୍ରାଟ ଆପଣା କାମରେ ଲଗାଇ ପାରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ ନାମରେ ଇହୁଦୀ ସହିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନର, ମୁସଲମାନ ସହିତ ଆର୍ମେନୀୟର ନାନାପ୍ରକାର ବୀଭତ୍ସ ଉତ୍ପାତ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମର ମୋହଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମଶକ୍ତି ହରାଇଥିବା ଶ୍ଳଥଗ୍ରନ୍ଥି ବିଭକ୍ତ ଦେଶ ବାହାରର ଶକ୍ତି ପାଖରେ ସେତେବେଳେ ସହଜରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏକନାୟକତ୍ୱର ଚିରାଧିପତ୍ୟ ଲାଗି ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?

ଅଗର ରୁଷିଆ ଦେଶ ପରି ଆମ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳରୁ ଏଇପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି । ଆଜି ଦେଶ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଚାଳନା ପାଖରେ ବଶ ମାନିଛି । କାଲି ସେ ଚାଲିଗଲେ ଚାଳକତ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟାଶୀମାନେ ଆସି ଦେଶରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଦେଖା ଦେବେ, ଠିକ୍ ଆମ ଦେଶର ଧର୍ମାଭିଭୂତମାନଙ୍କ ନୂତନ ନୂତନ ଗୁରୁ ଓ ଅବତାର ଦେଖା ଦେଲାଭଳି । ଚୀନ ଦେଶର ନାୟକପଣ ଲାଗି ଆଜି କେତେ ଜଣ କ୍ଷମତା ଲୋଭୀଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଳୟ ସଂଘର୍ଷ ଚାଲିଛି; କାରଣ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ଯେପରିକି ଆପଣାର ସମ୍ମିଳିତ ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ନିୟମିତ କରି ପାରିବେ । ତେଣୁ ସେଠି ଆଜି ସମସ୍ତ ଦେଶ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଆମ ଦେଶରେ ନାୟକ ହେବାଲାଗି ଯେ ଦାରୁଣ ହଣାକଟା ହେବ ନାହିଁ, ସେ କଥା ସାହସ କରି କହି ହେଉ ନାହିଁ, ସେପରି ହେଲେ କେବଳ ଜନସାଧାରଣହିଁ ଦଳିତ ବିଦଳିତ ହୋଇ ମରିବେ ।

ରୁଷିଆରେ ସମ୍ପ୍ରତି ନାୟକର ପ୍ରବଳ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶାସନ ଆପଣାକୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମମୋହ ଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣର ମନକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ଦେଇ, କସାକମାନଙ୍କର (Cossaks) କଶାଘାତରେ ସେମାନଙ୍କର ପୌରୁଷକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇ ଏକଦା ଜାର୍ ଯେଉଁ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲା, ଏହା ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ପ୍ରନ୍ଥା ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନରେ ରୁଷିଆର ଶାସନଦଣ୍ଡ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅସାଧାରଣ ପ୍ରବଳଭାବେ ଚାଲିଛି । କାରଣ ରୁଷିଆର ଶାସନଭିତରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଦଳଗତ କ୍ଷମତାଲିପ୍ସା ବା ଅର୍ଥଲୋଭ ନାହିଁ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏକ ବିଶେଷ

ଅର୍ଥନୈତିକ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରି ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବର୍ଗ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବାର ଏକ ଦୁର୍ନିବାର ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ ରହିଛି । ତା' ନ ହୋଇଥିଲେ, ଶିକ୍ଷା ଦେବାଟା ଯେ ମସ୍ତବଡ଼ ଭୁଲ କାମ, ଫରାସୀ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକଥା ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ।

ଅର୍ଥନୈତିକ ମତଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣୀୟ କି ନୁହେଁ, ସେକଥା କହିବାର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ମତ ଆଜଯାଏ ପ୍ରଧାନତଃ ପୋଥି ଭିତରେହିଁ ଆବଦ୍ଧ ରହିଥିଲା; ଏପରି ଏକ ବୃହତ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଗରୁ ଏହାର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଲୋଭଠାରୁ ଏହି ମତ ପ୍ରଥମରୁ ବାଧା ପାଇ ଆସୁଥିଲା, ସେହି ଲୋଭକୁ ଏମାନେ ସାଂଘାତିକ ଭାବରେ ହଟାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ଭିତରେ ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଘଟି ଶେଷରେ ଏହି ମତ କି ରୂପରେ ରହିବ, ସେ କଥା ଆଜି ନିଶ୍ଚିତ କରି କହି ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ନିଶ୍ଚିତ କରି ଏକଥା କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଏତେକାଳ ପରେ ରୁଷିଆର ଜନସାଧାରଣ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାର ନିବାରିତ ଓ ପ୍ରଚୁର ସୁଯୋଗ ପାଉଛନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ସ୍ଥାୟୀଭାବେ ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରୁଛି ।

ରୁଷିଆରେ ନିଷ୍ଠୁର ଶାସନ ଚଳୁଛି ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାରିଆଡ଼େ ଜନରବ ଶୁଣାଯାଉଛି, ହୁଏତ ଏହା ଅସମ୍ଭବ ନ ହୋଇପାରେ । ଚିରଦିନ ସେ ଦେଶରେ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଶାସନର ଧାରା ଚଳି ଆସିଛି, ଏଡ଼େ ହଠାତ୍ ତାହା ତିରୋଭୂତ ନ ହୋଇ ପାରେ, ଅଥଚ ଚିତ୍ର ଓ ସିନେମା ସାହାଯ୍ୟରେ ସାବିକ ଅମଳର ନିଦାରୁଣ ଶାସନବିଧି ଓ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ସୋଭିଏଟ ସରକାର ଅବିରତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରାଇ ଦେଉଛି । ଏ ସରକାର ଯଦି ଠିକ୍ ପୂର୍ବପରି ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇଥିବ, ତେବେ ନିଷ୍ଠୁରାଚାର ପ୍ରତି ଏପରି ପ୍ରବଳଭାବେ

ଘୃଣା ଉତ୍ପାଦନ କରଦେବାଠାକୁ ଆଉ କଛି ନ କହିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅଦ୍ଭୁତ ଭୁଲ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରବାକୁ ହେବ । ସିରାଜ ଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲଙ୍କର 'କଳା-ଗାତ' ନୃଶଂସତାକୁ ସିନେମା ପ୍ରଭୃତ ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ଲଞ୍ଛିତ କରାହେଉଥିଲେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାଲିଅନାବାଗର କାଣ୍ଡ ଭୁଆଇବାକୁ ଅନ୍ତତଃ ମୂର୍ଖତା ବୋଲି କହିଲେ ଦୋଷ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । କାରଣ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଫେରଆସି ସେହି ଅସ୍ତ୍ରୀକୁହିଁ ଆଘାତ କରନ୍ତା ।

ମାର୍କସବାଦୀ ଅର୍ଥନୀତ ବିଷୟରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ବିଗ୍ଭର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଗୋଟାଏ ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳିବାର ପ୍ରବଳ ପ୍ରୟାସ ରୁଷିଆରେ ସୁପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ; ସେହି ଜଦ୍‌ରେ ସେଠାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଆଲୋଚନାକୁ ଜୋର କରି ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ଅପବାଦକୁ ମୁଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ସେକାଳର ଉରୋପୀୟ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହିପରି ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ଓ ସରକାରୀ ନୀତର ବିରୋଧ କରୁଥିବା ପକ୍ଷର ମତସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଜେଲଖାନା ବା ଫାସୀକାଠରେ ବିଲୁପ୍ତ କରିଦେବାର ଚେଷ୍ଟା ସବୁ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲା ।

ଶୀଘ୍ର ଫଳଲାଭ କରବାର ଲୋଭ ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ରାଷ୍ଟ୍ର ନାୟକମାନେ ମଣିଷର ମତସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅଧିକାରକୁ ଏଡ଼ି ଦେବାକୁ ବସନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ସେସବୁ କଥା ପଛକୁ ରଖି ଆଗ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରି ନିଆଯାଉ । ରୁଷିଆର ଅବସ୍ଥା ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା, ତା'ର ଭିତରେ ବାହାରେ ଶତ୍ରୁ ଢେର ରହିଛନ୍ତି । ତା'ର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ପଣ୍ଡ କରିଦେବା ଲାଗି ଗ୍ଭରଆଡ଼େ ନାନା ଛଳବଳରେ ଚେଷ୍ଟା ଗ୍ଭଲିଛି । ତେଣୁ ଯେତେ ସମ୍ଭବ ଶୀଘ୍ର ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣ-କାର୍ଯ୍ୟର ଭିତରଠାକୁ ଶକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ; ସେଥିଲାଗି ବଳ-ପ୍ରୟୋଗ କରବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ କାମ ଯେତେ ଜରୁରୀ ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ବଳପ୍ରୟୋଗଟା ଗୋଟାଏ ଏକତରଫା କଥା । ତାହାଦ୍ୱାରା ସବୁ ଜିନିଷ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇହୁଏ, କିନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ସୃଷ୍ଟିର ଦୁଇଟି ପକ୍ଷ; ମାରଧର କରି ନୁହେଁ, ତାର ନିୟମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଉପାଦାନକୁ ସ୍ୱପକ୍ଷକୁ ଆଣିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ରୁଷିଆରେ ଆଜି ଯୁଗାନ୍ତରର ବାଟ ତିଆରର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି, ପୁରାତନ ବିଧିବିଶ୍ୱାସର ମୂଳ ଓପାଡ଼ି ଦେଇ ରୁଷିଆ ଚିର ଅଭ୍ୟାସର ଆରାମକୁ ଆଜି ତିରସ୍କୃତ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏପରି ଏକ ଭଙ୍ଗା ପର୍ବର ଉତ୍ସାହରେ ଯେଉଁ ଆବର୍ତ୍ତ ତିଆରି ହୁଏ ସେହି ଆବର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷର ମନଟା ଆଉ ଲଗାମ ଭିତରେ ରହେ ନାହିଁ । ତା'ର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବଢ଼ିଯାଏ, ସାଧନା ଦ୍ୱାରା ମାନବପ୍ରକୃତିକୁ ବଶ କରିବାର ନୀତିଟି ସେ ଭୁଲିଯାଏ; ସବୁ ଓଟାରି ଭିଡ଼ି ନେଇ ଗୋଟାଏ ସୀତାହରଣ ବ୍ୟାପାର କରିବାକୁ ସେ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ବୋଲି ଭାବେ । ତା'ପରେ ଲଙ୍କାରେ ପଛକେ ନିଆଁ ଲାଗିଯାଉ, ସେଥିପ୍ରତି ତା'ର ଆଖି ନ ଥାଏ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଦେଇ ମଣିଷର ସ୍ୱଭାବକୁ ସଜାଡ଼ି ପାରିବାର ତର ନ ସହିଲେ ମଣିଷ ଉପ୍ତାତ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଲାଗେ; ଶେଷରେ ମାଡ଼ ପିଟି ବିତାରିତ ଯାହା ସେ ଗଢ଼େ, ତା' ଉପରେ କୌଣସି ଭରସା ରଖିହୁଏ ନାହିଁ; ତାହା ଚିରକାଳ ଲାଗି ଦୃଢ଼ ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ମଣିଷ ତିଆରି ହେବା ଆଗରୁ ଯେଉଁଠି ମତ ତିଆରି କରା-ଯାଉଛି, ସେଠାକାର ଉଇଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡନାୟକମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ କାରଣ ହେଉଛି, ଆପଣା ମତ ଉପରେ ହଠାତ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ; ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖଟାଇ ଖଟାଇ ତେବେ ଯାଇ ମତର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଧର୍ମତନ୍ତ୍ର

ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେଉଁ ଜନନାୟକମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟକୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ, ଏଣେ ଅର୍ଥତନ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ମାନିନେଇ ଅଚଳ ହୋଇ ବସନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଟିଣ୍ଟି ଚିପି ଚୁଟି ଧରି ସେମାନେ ମଣିଷକୁ ଶାସ୍ତ୍ର ସହିତ ମିଳାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଜୋର କରି ଖୁନ୍ଦଖାନ୍ଦ ମିଳାଇଲେ ଯେ ସତ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ହୁଏ ନାହିଁ; ବସ୍ତୁତଃ ଯେତିକି ବଳପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ସତ୍ୟ ସେତିକି ଅପ୍ରମାଣିତ ରହିଯାଏ—ଏକଥାଟି ସେମାନେ ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏକଦା ଇଉରୋପ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟକୁ ଅନ୍ଧପରି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲା । ମଣିଷର ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି, ମଣିଷକୁ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ାଇ, ଫାଶୀରେ ଝୁଲାଇ ସେତେବେଳେ ଧର୍ମର ସତ୍ୟତା-ପ୍ରମାଣ କରାଯାଉଥିଲା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ବଲ୍‌ସେଭିକ୍ ମତବାଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତା'ର ବନ୍ଧୁ ଓ ଶତ୍ରୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ସେହିପରି ଉଦ୍ଦାମ ବଳପ୍ରୟୋଗର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ମଣିଷର ମତସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଅଧିକାରକୁ ଜବରଦସ୍ତି ପୀଡ଼ିତ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ଉଭୟ ଉଭୟ ନାମରେ ନାଲିଶ୍ କରୁଛନ୍ତି । ଏଣେ ମଝିରେ ପଡ଼ି ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶର ମାନବପ୍ରକୃତି ଉଭୟ ତରଫରୁ ମାଡ଼ଖାଇ ମରୁଛି । ଗୋଟିଏ 'ବାଉଲ' ଗୀତ ମୋର ମନେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି:—

"ହେ ନିଷ୍ଠୁର କାରିଗର, ମାନସରୂପ ଫୁଲକଢ଼ିକୁ ତୁ ନିଆଁରେ ଭାଜିବାକୁ ଯାଉଛୁ ? ତୁ କଣ କୌଣସି ଅପେକ୍ଷା ନ ସହି ଫୁଲ ଫୁଟାଇ ପାରିବୁ, ବାସ ଛୁଟାଇ ପାରିବୁ ? ମୋର ପରମଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଖି; ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ ଫୁଲ ଫୁଟାଇ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏତେଟିକିଏ ତରବର ନାହିଁ । ତୋର ଲୋଭ ଅତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ତେଣୁ ତୁ ଦଣ୍ଡକୁ ବେଶୀ ଭରସା କରି ରହିଛୁ । ତୋତେ ମୁଁ କି ଉପାୟ କହିଦେବି ? ମଦନ କହୁଛି, ଆଉ ଏପରି ବେଦନା ଦେ' ନା, ମୋର ନିବେଦନ

ଶୁଣି । ଆପଣାର ଅଭିମାନ ଛାଡ଼ି ସହଜ ହୋଇ ପାରିଲେ ତୁ ମୋର ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କର ବାଣୀ ଶୁଣି ପାରିବୁ ।

ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ଲୋକଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି । ସେ ଦେଶର ପଲିଟିକସ୍ ମୁନାଫା-ଲୋଲୁପଙ୍କର ଲୋଭରେ କଳୁଷିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ରୁଷିଆ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଥିବା ନାନାବିଧ ପ୍ରଜା ଜାତିବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମାନ ଅଧିକାର ଓ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାର ସୁଯୋଗ ପାଉଛନ୍ତି, ଏକଥାର ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଭାରତର ପ୍ରଜା ବୋଲି ଏହି ଦୁଇଟି ବ୍ୟାପାର ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି ।

ଏଥର ଗୋଟିଏ ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମୋତେ ଦେବାକୁ ହେବ । ବଲସେଭିକ୍ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ମତାମତ ଅନେକ ମୋତେ ପଚାରିଛନ୍ତି । ମୋର ଗୋଟାଏ ଭୟ ରହିଛି ଯେ, ଆମେ ଚିରଦିନ ଶାସ୍ତ୍ରଚାଳିତ ପଣ୍ଡାଶାସିତ ଦେଶ ହୋଇଥିବାରୁ ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ ହୋଇଥିବା ବଚନକୁ ବେଦବାକ୍ୟ ବୋଲି ମାନିନେବାକୁ ଆମର ମୁଗ୍ଧମନରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିଛି । ଗୁରୁମନ୍ତ୍ରର ମୋହରୁ ଆପଣାକୁ ସତର୍କ ରଖି ଆମର କହିଦେବା ଦରକାର ଯେ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରାହିଁ ମତର ବିଚାର ହୋଇପାରିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତା'ର ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ-ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯେ କୌଣସି ମତବାଦର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହେଉଛି ମାନବ ପ୍ରକୃତି । ଏହି ମାନବପ୍ରକୃତି ସହିତ ମତବାଦଟିର କେତେଦୂର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି, ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ଲୋଡ଼ା । ତତ୍ତ୍ୱଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ; କେବଳ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର

ଦ୍ୱାରା ବା ଅଙ୍କ କଷି ନୁହେଁ,—ସେହି ମାନବ ପ୍ରକୃତିକୁ ଦୃଷ୍ଟିଆଗରେ ରଖି ତତ୍ତ୍ୱଟିର ବିଗ୍ଭର କରିବାକୁ ହେବ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇଟା ଦିଗ । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ସେ ସକଳ ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ଗୋଟାଏ ଦିଗ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ଦିଗଟା ମଧ୍ୟ ଅବାସ୍ତବ ହୋଇ ପଡ଼େ । କୌଣସି କାରଣରୁ ଏକାବେଗୀ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ମଣିଷ ଗୋଟାଏ ଦିଗକୁ ଏକାନ୍ତ ଢଳିପଡ଼େ ଓ ଓଜନ ହରାଇ ବସି ନାନାପ୍ରକାର ବିପଦ ଘଟାଏ, ସେତେବେଳେ ପରାମର୍ଶଦାତାମାନେ ସଙ୍କଟଟାକୁ ସଂକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଗ୍ଭହାନ୍ତି; କହନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ଦିଗଟାକୁ ଏକାବେଳେକେ କାଟି ପକାଅ । ଉତ୍କଟ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ସ୍ତରକୁ ଆସି ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ନାନା ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କରେ, ସେତେବେଳେ ଉପଦେଷ୍ଟା କହନ୍ତି, ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ସ୍ୱ' ଟାକୁ କାଟି ଉଡ଼ାଇ ଦିଅ, ତେବେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ହୁଏତ ଉତ୍ପାତ କମିଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଅଚଳ ହୋଇଯିବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଲଗାମଛିଣ୍ଡା ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିଟାକୁ ରାସ୍ତାକଡ଼ ନାଳରେ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ;—ଘୋଡ଼ାଟାକୁ ଗୁଳିକରି ମାରି ଦେଲେ ଯେ ତା'ପରେ ଗାଡ଼ିଟା ଠିକ୍ ଭାବେ ଗ୍ଭଲିବ, ଏପରି ଚିନ୍ତା ନ କରି ପ୍ରଥମେ ଲଗାମଟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତାକରିବା ଉଚିତ ।

ଦେହରେ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ମଣିଷ ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ହଣାକଟା ମାରଧର କରେ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଏକାଠି ଗୋଟାଏ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ମାନ ବିପୁଳ କଳେବର ସୃଷ୍ଟିକରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କେବଳ କୌଣସି ବଳଗର୍ବିତ ଅର୍ଥତାତ୍ତ୍ୱିକ ଜାର ମୁହଁରେ ଶୋଭାଯାଏ । ବିଧାତାର ବିଧିକୁ ସମୂଳେ ଓଲଟାଇ

ଦେବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ଯେତେ ସାହସ ଦରକାର ହୁଏ, ତା'ଠାରୁ ବେଶୀ ମୂଢ଼ତା ମଧ୍ୟ ଦରକାର ହୁଏ ।

ଏକଦା ଭାରତର ସମାଜ ପ୍ରଧାନତଃ ପଲ୍ଲୀସମାଜ ଥିଲା । ସେହି ଘନିଷ୍ଠ ପଲ୍ଲୀସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ ସମାଜଗତ ସମ୍ପତ୍ତିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଲୋକମତର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ବେଶୀ ଥିଲା ଯେ ଧନୀ ଆପଣା ଧନକୁ କେବଳ ଆପଣା ଭୋଗରେ ଲଗାଇବାକୁ ଅଗୌରବ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲା । ସମାଜରେ ଧନୀ ଓ ନିର୍ଦ୍ଧନ ଉଭୟର ସ୍ଥାନ ଥିଲା; ତେଣୁ ସେହି ସମାଜରେ ନିଜର ସ୍ଥାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ନାନା ପରୋକ୍ଷଭାବେ ଧନୀକୁ ନାନା ଖଜଣା ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁ ଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳ, ବୈଦ୍ୟ, ପଣ୍ଡିତ, ଦେବାଳୟ, ଯାତ୍ରା, ଗୀତ, ପଥଘାଟ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଗ୍ରାମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅର୍ଥର ସମାଜମୁଖୀନ ପ୍ରବାହ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଓ ସମାଜର ଇଚ୍ଛା ଉଭୟ ମିଳିଯାଉଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ଇଚ୍ଛାବିହିତ ଭାବେ ଏହି ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଚାଲୁଥିଲା, ତେଣୁ ଏହା ଧର୍ମସାଧନାର କ୍ରିୟାର ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳମାତ୍ର ଆଇନ୍ ଚାଲା ହୋଇ ବାହ୍ୟ ଫଳ ଫଳୁ ନ ଥିଲା, ଭିତର ଅନ୍ତରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉତ୍କର୍ଷହିଁ ମାନବସମାଜର ସ୍ଥାୟୀ କଲ୍ୟାଣମୟ ଓ ପ୍ରାଣବାନ୍ ଆଶ୍ରୟ ।

ବିତ୍ତ ଖଟାଇ ଲାଭ କରିବାକୁ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି ଧରିଥିବା ବଣିକସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମାଜରେ ପତିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଧନର ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ ନ ଥିବାରୁ ଧନ ଓ ଅଧନ ଭିତରେ ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ବିଭେଦ ନ ଥିଲା । କେବଳ ନିଜର ବୃହତ୍ ସଞ୍ଚୟ ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, ଆପଣାର ମହତ୍ ଦାୟିତ୍ୱ ପୂରଣ କରି

ଧନ ସମାଜରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଉଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଧନର ନୁହେଁ, ସେ ଯୁଗରେ ଧର୍ମର ସମ୍ମାନ ଥିଲା । ଏହି ସମ୍ମାନ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ କାହାର ଆତ୍ମସମ୍ମାନରେ ହାନି ହେଉ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେ ଦିନ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାମାଜିକ-ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଧନ ପ୍ରତି ନାନା ଆକାରରେ ଏକ ଅସହିଷ୍ଣୁତାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉଛି । କାରଣ ଧନ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିଷର ସମ୍ମାନ କରୁ ନାହିଁ, ତା'ର ଅପମାନ କରୁଛି ।

ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଚିରଦିନ ସହରରେ ସଂହତ ହୋଇ ରହିଛି । ସହରରେ ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧଠାରୁ ମଣିଷର ସୁଯୋଗଟାହିଁ ଅଧିକ ବଡ଼ ହୋଇପଡ଼େ । ନଗର ଅତି ବୃହତ୍, ସେଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବିକ୍ଷିପ୍ତ, ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଏକାନ୍ତ; ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ମନ୍ଥନ ସେଠି ଅତି ପ୍ରବଳ । ଧନ ସହରରେ ଧନୀ-ନିର୍ଦ୍ଧନର ବିଭାଗକୁ ଅତି ବଢ଼ାଇ ଦିଏ । କେବଳ ଚ୍ୟାରିଟି ବା କରୁଣା ଦେଖାଇ ଯେତିକି ଯୋଗ-ସାଧନ ହୁଏ, ସେଥିରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳେ ନାହିଁ; ସମ୍ମାନ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଧନର ଅଧିକାରୀ ଓ ଧନର ବାହନ ଭିତରେ କେବଳ ଆର୍ଥିକ ଯୋଗ ରହେ, କିନ୍ତୁ ସାମାଜିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକୃତ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇପଡ଼େ ।

ଏତିକିବେଳେ ଆସିଲା ଯନ୍ତ୍ରଯୁଗ, ଲୋଭର ଅଙ୍କ ଅସମ୍ଭବ ଭାବେ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ଏହି ଲୋଭର ମହାମାରୀ ରୋଗ ସାରା ପୃଥିବୀରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ସେତେବେଳେ ଦୂରବାସୀ ଅନାତ୍ମୀୟ ନିର୍ଦ୍ଧନମାନଙ୍କର ଆଉ ପରିତ୍ରାଣର ରହିଲା ନାହିଁ । ଚୀନକୁ ଅଫିମ ଖାଇବାକୁ ହେଲା, ଭାରତ ତାର ସର୍ବସ୍ୱ ଉଜାଡ଼ି ଦେଲା, ଆଫ୍ରିକାର ପୀଡ଼ା ଦିନକୁଦିନ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ବାହାର କଥା ଛାଡ଼ି ଦିଅ, ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଧନୀ-ନିର୍ଦ୍ଧନର ବିଭାଗ ଆଜି ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠୋର । ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଆଦର୍ଶ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଓ ଉପକରଣ ବହୁଳ ହୋଇଥିବାରୁ

ଦୁଇ ପକ୍ଷର ଭେଦଚିହ୍ନ ଆଜି ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଆଗେ, ଅନ୍ତତଃ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଧାନତଃ ସାମାଜିକ ଦାନ ଓ କର୍ମରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଆଡ଼ମ୍ବର ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭୋଗହିଁ ତା'ର ମାନଦଣ୍ଡ ହୋଇଛି । ଏହା କେବଳ ବିସ୍ମିତ କରେ, ଆନନ୍ଦ ଦିଏ ନାହିଁ; ଈର୍ଷା ଜନ୍ମାଏ, ପ୍ରଶଂସା ଜନ୍ମାଏ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି, ସେ କାଳରେ କେବଳ ଦାତାର ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ଧନର ବ୍ୟବହାର ନିର୍ଭର କରୁ ନ ଥିଲା, ତା' ଉପରେ ସମାଜର ପ୍ରବଳ ପ୍ରଭାବ ଚିରଦିନ ପଡ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ନମ୍ର ହୋଇ ଦାତାକୁ ଦାନ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ଦେୟଂ, ଏହାହିଁ ସେ କାଳର ମୂଳନୀତି ଥିଲା ।

ମୋଟ କଥା ହେଉଛି, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନସଞ୍ଚୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଧନୀକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାର ଦେଇଛି, ସେଥିରେ ସର୍ବଜନର ସମ୍ମାନ ଓ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଅସୀମ ଲୋଭ, ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ଗଭୀର ଈର୍ଷା, ମଝିରେ ଦୁସ୍ତର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆହୁରି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ସହଯୋଗିତା ବଦଳରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାହିଁ ଆଜି ସମାଜରେ ଅତି ବଳବତ୍ତର ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର, ବାହାରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦେଶର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଚାଲିଛି । ତେଣୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆଜି ସଂହାରାସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ଶାଣିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି, କୌଣସି ଉପାୟରେ ତା'ର ପରିମାଣ ଠିକ୍ କରି ହେଉ ନାହିଁ । ଏଣେ ଦୂରସ୍ଥିତ ଭୋଗରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବା ପରଦେଶୀମାନଙ୍କର ରକ୍ତହୀନ କୃଶତା ବରଷକୁ ବରଷ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଏହି ବହୁବିସ୍ତୃତ କୃଶତା ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ଅଶାନ୍ତିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ନୁହେଁ ବୋଲି

ଯେଉଁମାନେ କହନ୍ତି, ସେମାନେ କେବଳ ଆପଣା ମୂର୍ଖତାରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ନିରନ୍ତର ଦୁଃଖ ସହି ଆସୁଛନ୍ତି, ସେହି ହତଭାଗ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀହିଁ ଦୁଃଖବିଧାତାର ପ୍ରେରିତ ଦୂତମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ ହେବ । ସେମାନଙ୍କର ଉପବାସ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରଳୟର ଅଗ୍ନି ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହୁଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାର ଏହି ଅମାନବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ବଲ୍-ସେଭିକ ନୀତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଛି । ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଗୋଟାଏ ଅଂଶରେ ଚାପର ହ୍ରାସ ଘଟିଲେ ଝଡ଼ ଯେପରି ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦନ୍ତ ରଗଡ଼ି ସଂହାର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଦଉଡ଼ି ଆସେ, ଏ ସେହିପରି ଏକ ଆବିର୍ଭାବ । ମାନବସମାଜର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ବୋଲି ଏହିପରି ଏକ ଅପ୍ରାକୃତିକ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହୋଇଛି । ସମଷ୍ଟି ପ୍ରତି ବ୍ୟଷ୍ଟିର ଉପେକ୍ଷା କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ି ଉଠୁଥିଲା ବୋଲି ସମଷ୍ଟିର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଆଜି ବ୍ୟଷ୍ଟିକୁ ବଳୀ ଦେବାର ଆତ୍ମଘାତୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଠିଛି । ତଟଦେଶରେ ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ପାତ ଚାଲିଛି ବୋଲି ସମୁଦ୍ରକୁ ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ଏହାର ଘୋଷଣା ହୋଇଛି । ତୀରହୀନ ସମୁଦ୍ରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ପାଇଲା ପରେ ସେତେବେଳେ ଅତ କୂଳକୁ ଉଠିବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ବ୍ୟଷ୍ଟିବର୍ଜିତ ସମଷ୍ଟିର ଅବାସ୍ତବତାକୁ ମଣିଷ କଦାପି ଚିରଦିନ ସହି ପାରିବ ନାହିଁ । ସମାଜରେ ଥିବା ଲୋଭର ଦୁର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଜୟ କରି ଅଧିକୃତ କରିବାକୁ ହେବ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୈତରଣୀ ପାର କରାଇଦେଲେ ସମାଜକୁ ପୁଣି ରଖିବ କିଏ ? ବର୍ତ୍ତମାନର ରୁଗ୍ଣ ଯୁଗରେ ବଲ୍ ସେଭିକ୍ ନୀତିକୁ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଚିକିତ୍ସା ତ ଚିରଦିନ ଚାଲିବ ନାହିଁ ! ବସ୍ତୁତଃ ଡାକ୍ତରର ଶାସନ ବନ୍ଦ ହେଲେ ଯାଇ ରୋଗୀର ଶୁଭଦିନ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ଆମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲ୍ଲୀରେ ଧନ-ଉତ୍ପାଦନ ଓ ପରିଚାଳନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମବାୟ ନୀତିର ଜୟ ହେଉ, ମୁଁ ଏହିକଥା କାମନା କରେ । କାରଣ ଏହି ନୀତିରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥିବା ସହଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରା ସହଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଓ ଚିନ୍ତାକୁ ତିରସ୍କାର କରାଯାଏ ନାହିଁ, ତେଣୁ ମାନବପ୍ରକୃତିର ସ୍ୱୀକାର କରା ହୁଏ । ସେହି ପ୍ରକୃତିକୁ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଜୋର ଜବରଦସ୍ତ କରି ବସିଲେ ସେଠି ଆଉ ଜୋର ଖଟିପାରେ ନାହିଁ ।

ଏଇଠାରେ ଗୋଟାଏ କଥା ବିଶେଷ କରି କହି ରଖିବା ଉଚିତ । ଆମ ଦେଶର ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଜୀଇଉଠୁ, ଏକଥା କହିଲା ବେଳେ, ପୂର୍ବର ସେହି ଗ୍ରାମ୍ୟତା ଫେରିଆସୁ ବୋଲି ମୁଁ କେବେ-ହେଲେ ଇଚ୍ଛା କରେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟସୀମାର ବାହାର ସହିତ ବିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ସଂସ୍କାର, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ବିଶ୍ୱାସ ଓ କର୍ମ ହେଉଛି ଗ୍ରାମ୍ୟତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ପ୍ରକୃତିର ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ । ଏ ଯୁଗର ବିଦ୍ୟା ଓ ବୁଦ୍ଧିର ଭୂମିକା ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣର ଉପାଦାନ ତୁଚ୍ଛ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ, ଯାହା ମାନବପ୍ରକୃତିକୁ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଖର୍ବ ଓ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିପାରିବ ନାହିଁ, ଆଜି ଗ୍ରାମଭିତରେ ସେହି ପ୍ରାଣର ସଞ୍ଚାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏକଦା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଜଣେ କୃଷକର ଘରେ କିଛିଦିନ ରହିଥିଲି । ଦେଖିଲି, ଲଣ୍ଡନ ସହରକୁ ଯିବାଲାଗି ଘରର ବାଳିକା-ମାନଙ୍କର ମନ ଅତି ଚଞ୍ଚଳ । ସହରର ସର୍ବବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ତୁଳନାରେ ଗ୍ରାମରେ ସମ୍ବଳର ଏପରି ଦୀନତା ରହିଛି ଯେ ଗ୍ରାମର ଚିତ୍ତ ସ୍ୱଭାବତଃ ସହର ଆଡ଼କୁ ଧାଉଁଛି । ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଶଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ନିର୍ବାସନର ଦ୍ୱୀପ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଗ୍ରାମ ଓ ସହର ଭିତରେ ଥିବା ଭେଦ ଦୂର କରି ଦେବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି ।

ଏହି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିଲେ ସହରର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅତିବୃଦ୍ଧି ନିବାରିତ ହୋଇପାରିବ । ଦେଶର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଓ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ କରି ପାରିବ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ସହରର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଓ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଭୋଜୀ ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମାନ ଓ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରୁ, ମୁଁ ଏହାହିଁ କାମନା କରୁଛି । କେବଳ ସମବାୟ ନୀତି ଦ୍ୱାରାହିଁ ଗ୍ରାମ ତା'ର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଶକ୍ତିକୁ ନିମଜ୍ଜନ ଦଶାର କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାରକରି ପାରିବ । ଦୁଃଖର କଥା, ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ସମବାୟନୀତି କେବଳ ଟଙ୍କା ଉଧାର ଦେବାରେ ସୀମିତ ଓ ମ୍ଳାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ମହାଜନୀ ଗ୍ରାମ୍ୟତାକୁ ଟିକିଏ ଶୋଧିତ ରୂପରେ ବହନ କରି ରହି-ଥିବାରୁ, ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟାରେ ଜୀବିକା-ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଭୋଗର କାମରେ ତାହା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।

ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ଅମଲା-ବାହିନୀ ସମବାୟନୀତି ଯେଉଁ ଶାସନତନ୍ତ୍ରକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଆମ ଦେଶରେ ଅବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛି ତାହା ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ଧ, ବଧିର ଓ ଉଦାସୀନ । ଏକଥା ହୁଏ ତ ଲଜ୍ଜା ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଚରିତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଗୁଣ ଥିଲେ ଏକତ୍ର ବା ସମବେତ ହେବା ସହଜ, ଆମର ହୁଏତ ସେ ଗୁଣଟି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଦୁର୍ବଳ, ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁର୍ବଳ । ଆପଣା ଉପରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିବାରେ ହିଁ ଅପର ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖାଇବାର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼େ । ଯେଉଁମାନେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପରାଧୀନ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ହରାଇ ବସି ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଦଶା ହୋଇଛି । ସେମାନେ ପ୍ରଭୁଶ୍ରେଣୀର ଶାସନ ମଥା ନୁଆଁଇ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରନ୍ତି,

କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଶ୍ରେଣୀର ତୁଳନା ସହ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱଶ୍ରେଣୀକୁ ବଞ୍ଚନା କରିବା ଓ ତା'ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତି ସହଜ ।

ରୁଷଦେଶର ଗପବହିମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଦେଶର ବହୁକାଳ-ନିର୍ଯାତନ-ପୀଡ଼ିତ କୃଷକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି ଦଶା ଥିଲା । ଯେତେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ, ଅଉ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତା ନାହିଁ । ପରସ୍ପରର ଶକ୍ତି ଓ ମନକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରିବାର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆପଣା ପ୍ରକୃତିର ଶୋଧନ କରି ନେବାକୁ ହେବ । ସମବାୟ ନୀତିରେ କେବଳ କରଜ ଦେଇ ନୁହେଁ, ଏକତ୍ର କର୍ମ କରାଇ ପଲ୍ଲୀବାସୀର ଚିତ୍ତକୁ ଐକ୍ୟପ୍ରବଣ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଯାଇ ପଲ୍ଲୀ ପୁଣି ଜୀବନ ପାଇ ଉଠିବ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ

ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ—

(ଶ୍ରୀନିକେତନ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ସମବେତ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ କଥିତ ।)

ବନ୍ଧୁଗଣ,

ବହୁତ କାଳ ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶର ନାନା ସ୍ଥାନ ବୁଲି ମୁଁ ପୁଣି ଆପଣା ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ଗୋଟାଏ କଥା ତୁମମାନଙ୍କୁ କହିରଖେ;—କଥାଟି କେତେଦୂର ସତ, ହୁଏତ ଅନେକ ସେ କଥା ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶର ଅନ୍ତର ଭିତର ଆଜି ଅଛି ଦୁଃଖ ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଉଠିଛି,—ଏପରି ଗୋଟାଏ ଚିତ୍ର ସେଠାରେ ଯାଇ ଦେଖିବି ବୋଲି ମୁଁ ଭାବି ନ ଥିଲି । ସେ ଦେଶ ଲୋକେ ସୁଖରେ ନାହାନ୍ତି । ଏକଥା ସତ ଯେ ସେଠାରେ ନାନା ଆସବାବପତ୍ର ଓ ଅପ୍ରୟୋଜନ-ଉପକରଣ ବିପୁଳ ପରିମାଣରେ ତିଆରି ହୋଇ ଚାଲିଛି । କିନ୍ତୁ ଏମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଗଭୀର ଅଶାନ୍ତି ଗ୍ରାସ କରିରହିଛି, ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟାଏ ସୁଗଭୀର ଦୁଃଖ ଅଧିକାର ମାଡ଼ି ବସିଛି ।

କେହି ଯେପରି ନଭାବନ୍ତି, ଆପଣା ଦେଶ ପ୍ରତି ମୋର ଅଭିମାନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏପରି କଥା କହୁଛି । ବସ୍ତୁତଃ ଇଉରୋପକୁ ମୁଁ ଗଭୀରଭାବେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ । ପଶ୍ଚିମ—ମହାଦେଶରେ ଚାଲିଥିବା

ସାଧନାର ମୂଲ୍ୟକୁ ମୁଁ ଅନ୍ତରରୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ । ସ୍ୱୀକାର ନ କରୁଥିଲେ ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ଅପରାଧ ହେଉଥାଆନ୍ତା । ସେ ମଣିଷକୁ ଆଜି ଅନେକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ କରି ଦେଇଛି, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପନ୍ଥା ବିସ୍ତୃତ କରି ଦେଇଛି । ସବୁ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ କେବଳ ପାପରେ । ଏପରି ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ଖୋଜି କଲି ପ୍ରବେଶ କରେ ଯେ ପ୍ରଥମେ ତାହା କାହାରି ନଜରରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କ୍ରମେ ତା'ର ଫଳ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

ସେ ଦେଶର ଅନେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୀଷୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଛି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଏହିକଥା ଭାବୁଛନ୍ତି । ଏତେ ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ, ଏତେ ଶକ୍ତିସମ୍ପଦ ପୂରି ରହିଛି, ଅଥଚ କେଉଁଠି ହେଲେ ସୁଖଶାନ୍ତି ନାହିଁ ! କାହିଁକି ? କେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଭୀଷଣ ଉପଦ୍ରବ ବା ପ୍ରଳୟକାଣ୍ଡ ଘଟିବ ବୋଲି ଯେପରି ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତିରେ ସମସ୍ତେ ଶଙ୍କିତ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ କଣ ସ୍ଥିର କରୁଛନ୍ତି, ସେକଥା ମୁଁ ଜାଣେନା । ନା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର କୌଣସି କାରଣ କେହି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ନାହାନ୍ତି ଅଥବା ନାନା ଲୋକ ଆପଣା ଆପଣାର ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ ନାନା କାରଣର କଳ୍ପନା କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଛି । ମୋର ଅନୁମାନଟା ପୂରାପୂରି ସତ କି ନୁହେଁ, ସେକଥା ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ତଥାପି କାରଣଟିକୁ ମୁଁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଅନୁଭବ କରିଛି ବୋଲି ମୋର ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।

ଅତି ବିପୁଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ସେଠି ଯନ୍ତ୍ର ହେଉଛି ଧନର ବାହନ, ପୁଣି ମଣିଷ ହେଉଛି ଯନ୍ତ୍ରର ବାହନ । ହଜାର ହଜାର,

ବହୁ ଶତସହସ୍ର ! ଯାନ୍ତ୍ରିକ ସମ୍ପଦ୍-ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବେଦୀ ରୂପେ ସେମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହର ବସାଇଛନ୍ତି । ସେହି ସହରଗୁଡ଼ିକର ବପୁ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି, ପରିଧି ପ୍ରସାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଗ୍ରାମ-ଉପଗ୍ରାମର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଗ୍ରାସ କରି ନିଉୟର୍କ ଲଣ୍ଡନ୍ ପ୍ରଭୃତି ସହରମାନ ନିଜର ବୃହତ୍ ଦାନବୀୟ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କଥା ମନେ ରଖ, ସହରରେ ମଣିଷର ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ କଦାପି ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣ ଲାଗି ବେଶୀ ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆମ କଲିକତା ସହରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବେଶୀ ପ୍ରତିବେଶୀ ଭିତରେ ସୁଖଦୁଃଖ ବିପଦଆପଦରେ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣି ନାହୁଁ ।

ସମାଜଧର୍ମ ହେଉଛି ମଣିଷର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ । ପରସ୍ପର ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ସମାଜରେ ଆପଣାଲାଗି ଯଥାର୍ଥ ଆଶ୍ରୟ ପାଏ । ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ହେତୁ ମଣିଷ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ପାଏ ମୁଁ ସେ ଶକ୍ତି କଥା କହୁ ନାହିଁ । ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେତେବେଳେ ତା'ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ପ୍ରତିବେଶୀ ମଧ୍ୟରେ, ଘରେ ବାହାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବୃହତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ମଣିଷକୁ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ । ଯେଉଁଠି କେବଳ ବ୍ୟାବହାରିକ ନୁହେଁ, ସୁଯୋଗ ସୁବିଧାର ନୁହେଁ, ବ୍ୟବସାୟଜନିତ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ସକଳ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାର୍ଥାତୀତ ଆତ୍ମୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥାଏ, ସେହିଠାରେ ଆମକୁ ଗଭୀର ପରିତୃପ୍ତି ମିଳେ । ସେଠି ହୁଏତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତା'ର ମାନବ-ଆତ୍ମା ପ୍ରଚୁର ତୃପ୍ତି ଲାଭକରେ ।

'ହାପିନେସ୍', ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖର ଆଧାର କେଉଁଠି, ବିଦେଶରେ ଅନେକ ମୋତେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନଟି ପଚାରିଛନ୍ତି । ଏକଥା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ମଣିଷ ସହିତ ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେଉଁଠି ସତ୍ୟ ହୋଇ ଉଠେ

ସେହିଠାରେହିଁ ସେ ଯଥାର୍ଥ ସୁଖ ପାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ଯୁଗରେ ଏ କଥା କହିଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । କାରଣ, ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧଟିକୁ ବାଦ ଦେଇ ଯେଉଁଠି କେବଳ ବ୍ୟବସାୟଗତ ଯୋଗ ଅଛି, ସେଠି ମଣିଷ ପ୍ରଚୁର ଫଳଲାଭ କରେ, ଅନେକ ମୁନାଫା ଓ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଏ । ତେଣୁ ସେଇଠାକୁ ମଣିଷର ଚରମ ବିକାଶ ବୋଲି ନ କହିବାକୁ ଆଉ ତା'ର ସାହସ ନ ଥାଏ । ଏତେ ଲାଭ ମିଳେ ! ଏତେ ତା'ର ଶକ୍ତି ! ଯନ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରବଳହୋଇ ଉଠୁଥିବା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ରଖିଛି, ବିଦେଶର ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଆପଣାର ଦାସ କରି ପାରିଛି,—ତାର ଏତେ ଅହଙ୍କାର ! ତା'ଛଡ଼ା ଜୀବନଯାତ୍ରା ଲାଗି ଅନେକ ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ଏହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ଚରମ ଲାଭ ବୋଲି ଭାବିବା ମନୁଷ୍ୟପକ୍ଷରେ ଅତି ସହଜ । ମଣିଷର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଜିନିଷ—ମାନବ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ସେ ଏହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଖରେ ବଳି ଦେଇଛି ।

ମଣିଷ ଲୋଡ଼େ ବନ୍ଧୁ,—ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଯେ ଆପଣାର ହୋଇ ଠିଆ ହେବ, ଯାହା ପାଖରେ ଦି'ପଦ କଥା କହି ସେ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବ, ଯାହାର ପିତୃପୁରୁଷ ସହିତ ତା'ର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କୁ ସେ ଆପଣା ପୁଅଝିଅ ବୋଲି ମନେକରେ । ଏହିସବୁ ପରିମଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ମାନବତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର କ୍ଷେତ୍ର ପାଏ ।

ଏ କଥା ସତ ଯେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦାନବୀୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଆପଣାର ଶକ୍ତି ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଶକ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଶକ୍ତିର ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଣେ ଯଦି ମଣିଷପଣିଆର ସମ୍ବନ୍ଧର ବିକାଶ-କ୍ଷେତ୍ର

ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ସେହି ଶକ୍ତି ଶକ୍ତିଶେଳ ହୋଇ ମଣିଷର ପ୍ରାଣ ନିଏ, ତା' ଲାଗି ମାରଣାସ୍ତ୍ର ତିଆରି କରେ; ମଣିଷର ସର୍ବନାଶ କରିବ ବୋଲି ସେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ମିଥ୍ୟା, ଅନେକ ନିଷ୍ଠୁରତା ଉପୁଜି ସମାଜରେ ଅନେକ ବିଷବୃକ୍ଷର ବୀଜ ବପନ କରେ । ଏହା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ସହାନୁଭୂତି ଭୁଲି ମଣିଷ ମଣିଷକୁ କେବଳ ପ୍ରୟୋଜନ-ସାମଗ୍ରୀପରି ଦେଖିବାକୁ ଲାଗେ, 'ମୋର କଳର ଚକ ଚଳାଇ ଏମାନେ ମୋର ଲୁଗା ଶସ୍ତା କରିବେ, ମୋତେ ଖାଇବାସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇ ଦେବେ, ମୋର ଭୋଗର ଉପକରଣ ସୁଗମ କରିବେ,' ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମଣିଷକୁ ଏଇପରି ହୀନ ଚକ୍ଷୁରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ମଣିଷକୁ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ, ମଣିଷ ଭିତରେ କଳକୁ ହିଁ ଦେଖେ ।

ଏଠି ଗୁଡ଼ିଲର କଳ ବସିଛି । ସାନ୍ତାଲ ପୁଅଝିଅମାନେ ସେହି କଳଦାନବର ଚକ ହୋଇ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଧନୀ କଣ ସେମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ ବୋଲି ଭାବୁଛି ? ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖସୁଖର ହିସାବ କିଏ ରଖୁଛି ? ପ୍ରତିଦିନର ମଜୁରି ଦେଇ ସେ ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ଶୋଷି କାମ ଆଦାୟ କରି ନେଉଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ପଇସା ଖୁବ୍ ହୁଏ, ସୁଖ ମିଳେ; କିନ୍ତୁ ମଣିଷର ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ବିକ ହୋଇଯାଏ । ଦୟାମାୟା, ପରସ୍ପରର ସହଜ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି, ଆଉ କିଛି ବାକୀ ରହେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଘରେ କଣ ହୁଏ ନ ହୁଏ, ସେ କଥା କିଏ ଯାଇ ଦେଖେ ? ଆମ ସମାଜରେ ଯେ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭେଦ ନଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରଭୁ ଥିଲେ, ଦାସ ଥିଲେ; ପଣ୍ଡିତ ଓ ଧନୀ ଥିଲେ, ଅଜ୍ଞାନ ଓ ଗରିବ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରସ୍ପରର ସୁଖଦୁଃଖ ପ୍ରତି ପରସ୍ପରର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ପରସ୍ପରର

ସମ୍ମିଳନରେ ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ଜୀବନଯାତ୍ରା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ପୂଜାପାର୍ବଣ ଆଦି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ସେମାନେ ନାନା ଭାବେ ମିଳିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ । ଚଣ୍ଡୀମଣ୍ଡପରେ ଗାଆଁର ଅଜାଙ୍କୁ ନେଇ ଗପର ଜମାଉ ବସୁଥିଲା । ଅନ୍ତ୍ୟଜ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ପାଖକୁ ବସି ଆନନ୍ଦର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ଉପର-ତଳ, ଜ୍ଞାନୀ-ଅଜ୍ଞାନର ମଝିରେ ଥିବା ରାସ୍ତା ବା ସେତୁ ସେ ସମୟରେ ଅତି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଥିଲା ।

ମୁଁ ପଲ୍ଲୀ କଥା କହୁଛି ବୋଲି ସହରକୁ ନଗଣ୍ୟ କରି ଦେଉଛି ବୋଲି ଯେପରି କେହି ନ ଭାବନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସହର ଗୌଣ, ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ନୁହେଁ । କେତେ ପଣ୍ଡିତ, ଧନୀ, ମାନୀ ଏହି ପଲ୍ଲୀକୁ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବୋଲି ଭାବି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇଠି ବାସ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସାରା ଜୀବନ ହୁଏତ କେଉଁ ନବାବର ଦରବାରରେ ଚାକିରି କରି ସେମାନେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ପଲ୍ଲୀକୁ ବୋହି ଆଣିଛନ୍ତି । ସେହି ଅର୍ଥ ଖରଚ ହୋଇ ଗାଁରେ ଟୋଲ୍ ଚାଟଶାଳୀ ବସିଛି, ରାସ୍ତାଘାଟ ଓ ଅତିଥିଶାଳା ହୋଇଛି, ନାନା ଯାତ୍ରା-ପୂଜା-ଅର୍ଚ୍ଚନାର ଆୟୋଜନ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ମନ ପ୍ରାଣ ମିଳାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, କାରଣ ମଣିଷ-ମଣିଷର ସାମାଜିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କେବଳ ଗାଁରେ ହିଁ ସତ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ସହରରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସାମାଜିକ ମଣୁଷ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ହେଉଛି ଗ୍ରାମ । ଏହି ସାମାଜିକ ମଣିଷ ତ ସବୁ । ସମସ୍ତ ଧର୍ମ କର୍ମ ଏହି ସାମାଜିକ ମଣିଷପାଇଁ । ଆପଣା ଟଙ୍କାଥଳୀ ଧରି ଲକ୍ଷପତି କୋଟିପତି ଗାଦୀ ମାଡ଼ି ବସିଥାଉ ପଛକେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ହିସାବଖାତା ଛଡ଼ା ତା'ର ଆଉ କାହାରି ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥାଏ ।

ଗୃହପାଖରେ ଆପଣା ଟଙ୍କାର ଗଡ଼ଖାଇ ଖୋଳି ସେ ମଝିରେ ବସିଛି, ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତା'ର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁଳନାରେ ଆଗେ ଆମ ଦେଶରେ ଅନେକ ଅଭାବ ଥିଲା । ଏବେ ଆମେ କଳପାଣି ପିଇଲୁଣି; ସେଥିରେ ରୋଗର ବୀଜ କମ୍ ଥାଆନ୍ତି । ଆଖପାଖରେ ଆମର ଡାକ୍ତରଖାନା ବସିଛି, ଡାକ୍ତର ଖଞ୍ଜାହୋଇଛନ୍ତି; ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମକୁ ଅନେକ ସୁଯୋଗ ମିଳୁଛି । ମୁଁ ଏସବୁକୁ ଅସମ୍ମାନ କରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଗେ ଆମର ଆଉ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସମ୍ପଦ ଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଆତ୍ମୀୟତା । ତା'ଠାରୁ ବଳି ବଡ଼ ସମ୍ପଦ ଆଉ ନାହିଁ । ଏହି ଆତ୍ମୀୟତାର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ମଣିଷ ସୁଖଶାନ୍ତି ପାଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତ ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶରେ ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ କେବଳ ଉପର ଆତ୍ମୀୟତାହିଁ ରହିଛି । ତାର ମୂଳ ଖୁବ୍ ଗଭୀରକୁ ଭେଦ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, 'ମୁଁ ଭୋଗ କରିବି, ମୁଁ ବଡ଼ ହେବି, ମୋ'ର ଖ୍ୟାତି ବଢ଼ିବ, ମୁଁ ଲାଭ କରିବି ।' ଯାହାର ଏତିକ ଅଛି ସେହି ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ପାଉଛି । ତାର ଧନଶକ୍ତି ମାପିବାକୁ ଯାଇ ସେଠାକାର ଲୋକମାନଙ୍କ ମନ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଏପରି ଉପାସନା ମୁଁ ଆମଦେଶରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ମନେ କର, ଜଣେ ଲୋକ କେବଳ ଭଲ ମୁଥ ମାରିପାରେ । ସେହି ମୁଥମାରିବାର ଓସ୍ତାଦ ଯେମିତି ରାସ୍ତାରେ ବାହାରିପଡ଼େ, ସେମିତି ତାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ଭିଡ଼ ଜମାଇ ଦିଅନ୍ତି । କିଏ କହିଲା, ସିନେମାର ନର୍ତ୍ତକୀ ଗାଡ଼ିରେ ଲଣ୍ଡନର ରାସ୍ତାଦେଇ ଆସୁଛନ୍ତି, ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇବାକୁ ରାସ୍ତାର ଦୁଇପାଖ ଜନତାହଲ ହୋଇଗଲା । ଆମ ଦେଶରେ କେହି ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସିଲେ ଆମେ ତାଙ୍କର ଚରଣଧୂଳି ନେଉ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଆସିଲେ ଦେଶସାରା

ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ସେଥିରେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ବା ବାହୁବଳର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଅଛି ହୃଦୟ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେ ହୁଏ, ମହାତ୍ମାଜୀ ମୁଖ ମାରି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ସହିତ ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ସେ ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଆପଣାକୁ ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି ରଖି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର, ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର । ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ, ଆମେ ତା'ଠାରୁ ବେଶୀ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ୍, ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଧନୀ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମଦାନରୂପ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଆମ ଦେଶ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ଦେଖେ । ଏଇଟା କମ୍ କଥା ନୁହେଁ । ଆମ ଦେଶର ଲୋକେ କଣ ଚାହାନ୍ତି, ତାହା ଏଇଥିରୁ ହିଁ ଜଣାପଡ଼େ । ସେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କିଛି କାମନା କରେ ନାହିଁ, କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାର ସମ୍ପଦ ଚାହେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ କାଳ ବଦଳି ଯାଉଛି । ଗାଁରେ ମୁଁ ଅନେକ ବର୍ଷ କଟାଇଛି; ମୁଁ କୌଣସି ଚାଟୁକଥା କହିବାକୁ ଚାହେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ଅତି କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ମୁଁ ଦେଖିଛି । ସେଠି ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଈର୍ଷା ବିଦ୍ୱେଷ, ଛଳନା, ବଞ୍ଚନା ନାନା ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାରରେ ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମାର ସାଂଘାତିକ ଜାଲରେ ଗ୍ରାମ ଛନ୍ଦି ହୋଇପଡ଼ିଛି । ନାନା ଦୁର୍ଗତି ଗ୍ରାମସମାଜର ଅତି ଗଭୀରକୁ ଚେର ମାଡ଼ି ଗଲାଣି । ସହରର କେତେକ ସୁବିଧା ଗ୍ରାମରେ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମର ଆପଣା ସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟ ସେ ହରାଇ ବସିଲାଣି ।

ମନରେ ନାନା ଉତ୍କଣ୍ଠା ନେଇ ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଛି । ପୂର୍ବେ ତୁମମାନଙ୍କ ସମାଜବନ୍ଧନ ଏକ ଥିଲା, ଆଜି ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ତୁମେମାନେ କେବଳ ପରସ୍ପରକୁ ଆଘାତ କରୁଛ । ପୁନର୍ବାର

ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ଆପଣା ଶକ୍ତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବାକୁ ହେବ । ବାହାର ଅନୁକୂଳ୍ୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସ ନାହିଁ । ଶକ୍ତି ତୁମର ଭିତରେ ରହିଛି; ସେହି କଥା ଜାଣି ଆମେ ଆଜି ସେହି ଶକ୍ତିର ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ଆସିଛୁ । ସମସ୍ତ ଦେଶ ଆଜି ତୁମଠାରୁ ସେହି ଶକ୍ତିର ଦାବୀ କରୁଛି । ମୂଳଦୁଆ ଯେତେ ଭୁଷୁଡ଼ୁଛି, ଉପର ମହଲ ସେତେ ଫାଟି ଫାଟି ଯାଉଛି । ବାହାରୁ ପଲସ୍ତରା ଦେଇ କେହି ତାକୁ ବେଶୀଦିନ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିପାରିବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାର୍ଥୀଭାବେ ନୁହେଁ, କୃତୀ ଭାବେ ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଆସ । ଆମର ସହଯୋଗୀ ହୁଅ, ତା'ହେଲେ ଆମର ଉଦ୍‌ଯୋଗ ସାର୍ଥକ ହୋଇପାରିବ । ଗ୍ରାମର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ପୁଣି ସୁସ୍ଥ ସବଳ ହୋଇଉଠୁ । ଗୀତ, କାବ୍ୟ, କଥା, ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଶିକ୍ଷା ଓ ଦୀକ୍ଷାରେ ଗ୍ରାମର ଚିତ୍ତ ଜାଗିଉଠୁ । ତୁମମାନଙ୍କର ଦୈନ୍ୟ, ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଆତ୍ମାବମାନନା ସାରା ଭାରତର ଗଳଗ୍ରହ ହୋଇ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦେଶ ଆଗେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି, କେବଳ ଆମେ ଅଜ୍ଞାନ ଓ ଅଶିକ୍ଷାରେ ସ୍ଥାବର ହୋଇ ପଡ଼ିଛୁ । ଆପଣାର ଶକ୍ତିକୁ ସମବେତ କରି ପାରିଲେ ଏ ସମସ୍ତ ଦୂର ହୋଇଯିବ । ଆମର ଶ୍ରୀନିକେତନରେ ଜନସାଧାରଣର ସେହି ଶକ୍ତିସମବାୟର ସାଧନା ଚାଲିଛି ।

ପଲ୍ଲୀ ସେବା

(ଶ୍ରୀନିକେତନ ଉତ୍ସବରେ କଥିତ)

ବେଦରେ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପଙ୍କୁ ଅବିଃ ବା ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାର୍ଥନା ହେଉଛି, 'ଅବିରାବୀର୍ମ ଏଧି'—ହେ ଅବି ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଆବିର୍ଭାବ ହେଉ; ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଆତ୍ମାରେ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପର ପ୍ରକାଶ ହେଉ । ମୋର ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ଓ ପ୍ରେମରେ ଅନନ୍ତର ପରିଚୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁ, ଏଇଥିରେ ମୋ'ର ସାର୍ଥକତା । ନିଜର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି, ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ଓ କର୍ମୋଦ୍ୟମରୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଆବରଣ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମୋଚନ କରି ଅନନ୍ତ ସହିତ ଆପଣାର ସାଧର୍ମ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରୁଥିବି, ଏହି ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମସାଧନା ।

ଅନ୍ୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ସଂସାରକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ସେହି ଅବସ୍ଥାରେହିଁ ସେମାନଙ୍କର ପରିଣାମ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ଓ ସେହି ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ମାନି ସେମାନେ ପ୍ରାଣଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଏହି ସ୍ତରର ଅନେକ ଉପରେ । ଆପଣା ଭିତରର ଅନ୍ତରତମ ସତ୍ୟକୁ ଆପଣା ଉଦ୍ୟମରେ ନିରନ୍ତର ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିବାକୁ ହେବ, ଏହାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଚରମ ଅଧ୍ୟବସାୟ । ସେହି ଆତ୍ମୋପଲବ୍ଧ ସତ୍ୟରେହିଁ ତାର ପ୍ରକାଶ, ପ୍ରକୃତି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ପ୍ରାଣଯାତ୍ରାରେ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ଅନନ୍ତକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେଉଛି ତା'ର ଦୁରୂହ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ତେଣୁ ସେ କହୁଛନ୍ତି, ଭୂମୈବ ସୁଖଂ, ନାଲ୍ପେ ସୁଖମସ୍ତି,—କେବଳ ମହତ୍ତ୍ୱରେହିଁ ସୁଖ ନିହିତ, ଅଳ୍ପ କୌଣସିଥିରେ ସୁଖର ଲେଶ ନାହିଁ ।

ଆପଣା ଜୀବନରେ ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭୂମାକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତା'ଠାରୁ ବଳି ଦୁର୍ଗତି ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତାର ବାଧାମାନ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଶକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଏଇଟା ତା'ର ମରଣଠୁଁ ବଳି ବଡ ମରଣ । ଆହାର, ବିହାର, ଭୋଗ ବିଳାସରେ ସେ ଯେତେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେଉ ପଛକେ; କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନର ଦୀପ୍ତି, ତ୍ୟାଗର ଶକ୍ତି, ପ୍ରେମର ବିସ୍ତାର ଓ କର୍ମଚେଷ୍ଟାର ସାହସ ଦ୍ୱାରା ସେ ଯଦି ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ମୁକ୍ତସ୍ୱରୂପକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ପାରିଲା, ତେବେ ତାହାକୁହିଁ କୁହାଯିବ, ମହତୀ ବିନଷ୍ଟିଃ—ସେ ବିନଷ୍ଟି ଜୀବର ମୃତ୍ୟୁରେ ନୁହେଁ, ଆତ୍ମାର ଅପ୍ରକାଶରେ ।

ଏହି ଭୂମାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେଉଛି ସଭ୍ୟତାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ମଣିଷ ଭିତରର 'ନିହିତାର୍ଥ' ବା ତା'ର ଗଭୀର ସତ୍ୟକୁ ସଭ୍ୟତା ଚିରଦିନ ଆବିଷ୍କାର କରି ଆସିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସଭ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷାବିଧି ଏତେ ବ୍ୟାପକ, ଏତେ ଦୁରୁହ । ତା'ର ସୀମା କେବଳ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଚାଲିଛି, ସଭ୍ୟ ମଣିଷର ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରକୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ଆୟତନକୁ ଚରମ କହି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିପାରୁ ନାହିଁ ।

ମଣିଷ ଭିତରର ଜାତ୍ୟପ୍ରସାରିମାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଏହି ଆକାଂକ୍ଷା ଦୁଇ ଦିଗରେ ପ୍ରକାଶିତ; କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ଦିଗ ପରସ୍ପର ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ଗୋଟାଏ ତାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଅପରଟି ସାମାଜିକ; ଉଭୟର ମଝିରେ କୌଣସି ଭେଦ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉତ୍କର୍ଷର ଐକାନ୍ତିକତା ଅସମ୍ଭବ । ମାନବଲୋକରେ ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦବୀ ପାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ନ ରହି ସମସ୍ତଙ୍କର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଇ

ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପାରୁଛି । ଯେଉଁଠି ପରସ୍ପରର ସହଯୋଗିତା ନିବିଡ଼ ହୋଇ ପାରନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ମଣିଷ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହୁଛି, ସେହିଠାରେ ହିଁ ବର୍ବରତା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ବର୍ବର ଏକାକୀ ଶୀକାର କରେ, ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଭାବେ ସେ ଜୀବିକାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତାମାନ ସଞ୍ଚୟ କରେ, ସେହି ଜୀବିକାର ଭୋଗସୀମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଳ୍ପ । ବହୁଜନଙ୍କ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଉତ୍କର୍ଷ ସହଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଆପଣା ଚିତ୍ତର ଉତ୍କର୍ଷ; ବହୁଜନଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଆପଣାର ଶକ୍ତି, ବହୁଜନଙ୍କର ସମ୍ପଦକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରି ଆପଣା ସମ୍ପଦର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଏହାହିଁ ସଭ୍ୟ ମଣିଷର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଉପନିଷଦ୍‌ରେ ଅଛି, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଆପଣା ଭିତରେ ଅପରକୁ ଓ ଅପର ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଦେଖୁ, ସେତିକିବେଳେ ଆମେ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁ;—ନ ତତୋ ବିଜୁଗୁପ୍‌ସତେ—ସେତେବେଳେ ଆଉ କିଛି ଗୋପନରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ, ତାହାରଦ୍ୱାରା ଆମର ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ସଭ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକାଶମାନ; ବର୍ବର ମନୁଷ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ । ପରସ୍ପର ଭିତରେ ପରସ୍ପରର ଆତ୍ମୋପଲବ୍ଧି ଯେତିକି ସତ୍ୟ ହେଉଥାଏ ଓ ସଭ୍ୟତାର ସ୍ୱରୂପ ସେତିକି ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଉଠେ । ଧର୍ମ, କର୍ମ, ବୈଷୟିକତା ଓ ସ୍ୱାଦେଶିକତାର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଯେଉଁଠି ମଣିଷ ସଂସାରରେ ଭେଦ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି, ସେହିଠାରେହିଁ ତାର ଦୁର୍ଗତିର କାରଣ ଖାଦ୍ୟ ପାଇ ବଢ଼ୁଛି । ମଣିଷ ସେଇଠି ଆପଣା ମାନବଧର୍ମକୁ ଆଘାତ କରୁଛି, ଏହାହିଁ ଆତ୍ମଘାତର ବାଟ । ଇତିହାସରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତାର ପ୍ରମାଣ ରହିଛି ।

ସଭ୍ୟତା-ବିନାଶର କାରଣ ସନ୍ଧାନ କଲେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କାରଣ ମିଳେ, ତାହା ହେଉଛି ମାନବ-ସମ୍ବନ୍ଧର ବିକୃତ ବା

ବ୍ୟାଘାତ । କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଓ ଅକ୍ଷମର ମଝିରେ ଥିବା ବ୍ୟବଧାନ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୋଇ ସେଠାରେ ସାମାଜିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି । ପ୍ରଭୁ ଓ ଦାସ, ଭୋଗୀ ଓ ଅଭୁକ୍ତ, ସମାଜକୁ ଏହିପରି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ସେଠାରେ ସମାଜର ପ୍ରାଣପ୍ରବାହକୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଇଛି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗ ଅତିରିକ୍ତ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଛି, ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅତି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୁଗ୍‌ଣ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ଛିଦ୍ର ବାଟେ ପୃଥିବୀର ସକଳ ଦେଶରେ ଆଜି ଯମଦୂତର ଯାତାୟାତ ଚାଲିଛି । ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଆମ ଦେଶରେ ସେହି ପ୍ରବେଶପଥ ଯେପରି ଅଧିକ ଅବାରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ଦୁର୍ଘଟଣା ଅତି ଅଳ୍ପଦିନର ।

ଏକଦା ଆମ ଦେଶର ପଲ୍ଲୀସମାଜରେ ଜୀବନ ଥିଲା । ଏହି ସମାଜଦ୍ୱାରାହିଁ ସମସ୍ତ ସମାଜର ଯୋଗବନ୍ଧନ ତିଷ୍ଠି ରହିଥିଲା; ଆମର ସକଳ ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମ କର୍ମ ପଲ୍ଲୀରେ ହିଁ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ପଲ୍ଲୀଗହଳରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଦେଶର ବିରାଟ ଚିତ୍ତ ପ୍ରାଣାଶ୍ରୟ ପାଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଯୁଗର ଅନେକ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ସୁବିଧାସୁଯୋଗ ସେକାଳରେ ନ ଥିଲା । ଆମ ଚେଷ୍ଟାର ପରିଧି ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ ଥିଲା, ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ ଓ ଉପକରଣରେ ଅନେକ ଅଭାବ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣ କ୍ରିୟାର ଯୋଗ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେପରି ନାହିଁ । ନଦୀରେ ବହମାନ ଜଳସ୍ରୋତ ଥିଲାବେଳେ ଏପାରି ସେପାରି ବା ଏଦେଶ ସେଦେଶ ଭିତରେ ଯାତାୟାତ ଓ ସରବରାହ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଜଳ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲେ, ଏହି ନଦୀଟା ପରମ ବିଘ୍ନ ହୋଇ ଠିଆ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଏକ ସମୟର ପଥ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବିପଥ ହୋଇ ପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି ।

ଆମ ଦେଶର ଭଦ୍ରସାଧାରଣ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁସବୁ ସାଧନା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ଥାଏ, ସେମାନେ ଯେଉଁସବୁ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଭୋଗ କରନ୍ତି, ସେସବୁ ଶୁଙ୍ଖଳା ନଇର ସେପାରିରେ; ଜ୍ଞାନବିଶ୍ୱାସ, ଆଚାର-ଅଭ୍ୟାସର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ-ଯାତ୍ରାରେ ଏପାରି ସହିତ ତା'ର ଦୁସ୍ତର ଅନ୍ତର ରହିଛି । ଗାଆଁ ଲୋକଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ, ଆରୋଗ୍ୟ ନାହିଁ, ସମ୍ପଦ ନାହିଁ, ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ତେଣେ ଯେଉଁମାନେ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ଓକିଲ ହେଉଛନ୍ତି, ଡାକ୍ତରୀ କରୁଛନ୍ତି, ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଟଙ୍କା ଜମା ରଖୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦ୍ୱୀପମଝିରେ ରହିଲା ପରି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ବିଚ୍ଛେଦ ହୁ ହୁ କରି ଉଠୁଛି ।

ଯେଉଁସବୁ ସ୍ନାୟୁ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ବେଦନା ଦେହର ମର୍ମସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଯାଏ, ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ବୋଧର ସମ୍ମିଳନରେ ସମସ୍ତ ଦେହର ବୋଧ ଯାହାଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, ସେହି ସ୍ନାୟୁ ଛିଣ୍ଡିଗଲେ ମରଣ ଦଶା ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ଆମ ସମାଜରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଇ ଦଶା ପଡ଼ିଛି । ଦେଶର ମୁକ୍ତିଲାଗି ଉତ୍କଟ ଅଧ୍ୟବସାୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିବା ଏପରି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁଠି ସମାଜର ଗୁରୁତର ଭେଦ ରହିଛି, ଯେଉଁଠି ପକ୍ଷାଘାତର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖା ଦେଲଣି, ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ନଜର ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ହଠାତ୍ କିଛି କରିବାକୁ ସେମାନେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କଥା ସହିତ ହାତ କାମ କରେ ନାହିଁ । ଦେଶର ଉଦ୍ୟୋଗରୁ ଦେଶର ଲୋକ ବାଦ୍ ପଡ଼ିଯାଏ । ଆମେ ଏପରି କାମରେ ଏତେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲୁଣି ଯେ, ଏହାର ବିଡ଼ମ୍ବନା ଆମେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଉ ।

ଏବେ ଆମ ଦେଶରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାବିଧି ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଚୋ୍ ଉଠିଛି । ତା'ର ନାମରେ ଛତୁ ଫୁଟିଲା ପରି ଦେଶରେ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ଏହା ଏପରି ଭାବେ ତିଆରି ହୋଇଛି ଯେ କଲେଜ ମଣ୍ଡଳର ବାହାରକୁ ଏହାର ଆଲୋକ ଆସି ପାରୁନାହିଁ । ତା'ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ପାଚେରି ବସିଛି । ମାତୃଭାଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ହେଉ ବୋଲି ଭାବିବାକୁ ବିଶେଷ ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ତଃପୁରର ବଧୂପରି ତାହା ଅତି ଭୀରୁ । କେବଳ ଦୁଆର ଯାଏ ତାର ଚଳାଚଳ, ଦୁଆର ଡେଇଁଲେ ତା'ର ଓଢ଼ଣୀ ମୁହଁ ଉପରେ ଲମ୍ବିଯାଏ । ମାତୃଭାଷାର ଦଖଲ କେବଳ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା କେବଳ ଶିଶୁଶିକ୍ଷାର ଯୋଗ୍ୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ମାତୃଭାଷା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷା ଶିଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ଅଧିକାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦେଶରେ ବିରାଟ ଜନସଂଘକୁ ଆମେ ଚିରଶିଶୁ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରି ଆସିଛୁ । ସେମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣିଷ ଭାବେ ତିଆରି ହେବେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ସ୍ୱରାଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂରା ମଣିଷର ଅଧିକାର ଦାବୀ କରିବେ,—ଅଣି ବୁଜି ଆମେ ଏହି କଳ୍ପନାହିଁ କରିଥାଉଁ ।

ଜ୍ଞାନଲାଭର ବଣ୍ଟୁଆରା ବିଷୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଜନମଣ୍ଡଳୀ ଲାଗି ଏତେ ବଡ଼ ଅନଶନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଉ କୌଣସି ନବଜାଗ୍ରତ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଜାପାନ, ପାରସ୍ୟ, ତୁରସ୍କ ବା ମିଶର କୌଣସିଠାରେ ଏପରି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର 'ଆଦମ ପାପ' ପରି ମାତୃଭାଷା ଯେପରି ଏକ ଅପରାଧ । ମାତୃଭାଷାଗତ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଯେ ଦେଶଲୋକ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିପାରିବ, ଏହା ଆମ କଳ୍ପନାର ବାହାରେ । ଇଂରେଜୀ ହୋଟେଲବାଲାର ଦୋକାନ ଛଡ଼ା ଆଉ କେଉଁଠି ପୁଷ୍ଟିକର ଅନ୍ନ

ମିଳିବ ନାହିଁ, ଏକଥା କହିବା ଯାହା, ଇଂରେଜୀ ଛଡ଼ା ମାତୃଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନର ସମ୍ୟକ୍ ସାଧନା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଏହା ଠିକ୍ ସେହିପରି କଥା ।

ଏହିଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଆଧୁନିକ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାକୁ ଜାପାନୀ ଭାଷାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟତ୍ତଗମ୍ୟ କରି ଜାପାନୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସତ୍ୟ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିଛି । ତା'ର କାରଣ ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ଜାପାନ ସମସ୍ତ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବୋଲି ବୁଝେ—ଭଦ୍ରଲୋକ କୁହାଯାଉଥିବା କେବଳ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷା ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ । ମୁହଁରେ ଯେତେ ଯାହା କହୁ ପଛକେ, ଦେଶ ବୋଇଲେ ଆମେ କେବଳ ଭଦ୍ରଲୋକର ଦେଶକୁହିଁ ବୁଝୁ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଆମେ ଛୋଟଲୋକ କହୁ, ଅନେକ ଦିନରୁ ଏହି କଥା ଆମ ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାରେ ଚରିଗଲାଣି । ଛୋଟଲୋକଙ୍କ ଲାଗି ସବୁ ମାପକାଠି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଛୋଟ । ସେମାନେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଛନ୍ତି । ବଡ଼ ମାପର କିଛି ଦାବୀ କରିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଭରସା ନାହିଁ । ସେମାନେ ଭଦ୍ରଲୋକର ଛାୟାଚର, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଅତି କ୍ଷୀଣ; ଅଥଚ ଦେଶରେ ସେହିମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ । ତେଣୁ ଦେଶର ବାରଅଣା ଲୋକେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋକ ପାଉନାହାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱସମାଜର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଭଦ୍ରସମାଜ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲକରି ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ ।

ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଆଲୋଚନାର ମତ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମେ ମୁହଁରେ ଯାହା କହୁ ନା କାହିଁକି, ଯେତେ ବଡ଼ପାଟି କରୁ ନା କାହିଁକି, ଆମର ଦେଶ ପ୍ରକାଶହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଛି ବୋଲି କର୍ମପଥରେ ଦେଶର ସେବା କରିବାକୁ ଆମେ ଏତେ ଉଦାସ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛୁ । ଯେଉଁ-

ମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଙ୍କେଠ କର ଦେଗୁଛୁ, ମାନବସ୍ୱଭାବର କୃପଣତାବଶତଃ ସେହିମାନଙ୍କ ଉପରେହିଁ ଆମେ ଅତ୍ୟାଚାର କର ଆସିଛୁ । ସେହି-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଇ ମଝିରେ ମଝିରେ ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ ହୁଏ । କନ୍ତୁ କେବଳ ଫମ୍ପା କଥା ସେମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଥାଏ, ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଆମ ଦଳର ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଟିଯାଏ । ମୋଟ କଥା ହେଉଛି, ଦେଶର ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚଜଣ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି, ବିଦ୍ୟା, ଧନ ଓ ମାନ ନେଇ ରହିଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ପଞ୍ଚାନବେ ଜଣ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମହାସମୁଦ୍ରର ବ୍ୟବଧାନ ରହିଛି । ଆମେ ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ ଅଛୁ ସତ, କନ୍ତୁ ଆମର ଦେଶ ଗୋଟାଏ ନୁହେଁ ।

ପିଲାଦିନେ ଆମଘରେ ଯେଉଁ ସଳିତା ଦୀପ ଜଳୁଥିଲା, ତାହାର ଗୋଟାଏ ଅଂଶରେ ଅଳ୍ପ ତେଲ ଓ ଅପର ଅଂଶରେ ଅନେକ ପାଣି ରହିଥିଲା । ପାଣି ଥିଲା ତଳେ, ତେଲ ଥିଲା ଉପରେ । ଦୀପର ଆଲୋକ ଅତି କ୍ଷୀଣ, ଅଥଚ ଧୂଆଁର ପରିମାଣ ଅତି ବେଶୀ । ଆଜକାଲର ଅବସ୍ଥା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍ ଏହିପରି । ଭଦ୍ରସାଧାରଣ ଓ ଇତର ସାଧାରଣଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଥିଲା । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମାନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଏକତ୍ର ଏକ ପ୍ରଦୀପର ଆଲୋକ ଜଳାଇ ରଖିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଆଧାର ଏକ ଥିଲା । କନ୍ତୁ ଆଜି ତେଲ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ, ପାଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ । ତେଲ ପାଖକୁ ଆଲୋକର ଉପାଦାନ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, ପାଣି ପାଖକୁ ନାସ୍ତି ।

ମୋର ବୟସ ହେଲାବେଳକୁ ଆମ ଘରେ ମୁଁ ବିଦେଶୀ କିରାସିନ୍ ଲ୍ୟାମ୍ପ୍ ଦେଖିଲି । ସେଥିରେ କେବଳ ତେଲ, ସେହି ତେଲ ଭିତରେହିଁ ଜଳିବାର ଶକ୍ତି । ଆଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ଏହା ସହିତ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ତୁଳନା

କରାଯାଇ ପାରେ । ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ଜାତିର ବାଦ୍ୟା ଓ ଶକ୍ତି ଦେଶର ସର୍ବଙ୍କ ମୁଖରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେଠାରେ ଉପର, ତଳ ଦୁଇଟା ସ୍ତର ଅଛି । ଉପର ସ୍ତରରେ ବତୀ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଜଳେ, ନିମ୍ନସ୍ତର ବିଲକୁଲ ଅଦୀପ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଏ ଭେଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକସ୍ମିକ, ସମସ୍ତ ତେଲ ମଧ୍ୟରେହିଁ ଦୀପ୍ତିର ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜ୍ୟୋତିର ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ; ନିମ୍ନସ୍ତରର ତେଲ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଜ୍ୟୋତିରେ କୌଣସି ତାରତମ୍ୟ ଘଟେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ନିମ୍ନଦଳ ଉପର ଦଳକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ସେହି ଚେଷ୍ଟା ସେଠାରେ ନିୟତ ଚାଲିଛି ।

ବିଜୁଳିବତୀ ହେଉଛି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀର । ତାହାର କୁଣ୍ଡଳୀ ସେଥିରେ ଆଲୋକ ଦିଏ, ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ସମାନଭାବରେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ହୁଏ । ସେଠାରେ ଦୀପ୍ତ ଅଦୀପ୍ତର ଭେଦ ନାହିଁ, ଏହା ଦିବାଲୋକ ସଦୃଶ । ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜରେ ଏହି ବତୀ ଜାଳିବାର ଉଦ୍ୟମ ଆଜି ସବୁଦେଶରେ ଚାଲି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ଏହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ହୁଏତ ଅନେକ ଭଙ୍ଗାରୁଜା କରିବାକୁ ହେବ, କେହି କେହି ଯନ୍ତ୍ରମହାଜନ ହୁଏତ ଏଥିଲାଗି ଦେଉଳିଆ ହୋଇଯିବେ; କିନ୍ତୁ ପଶ୍ଚିମ ମହାଦେଶରେ ଯେ ଏପରି ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଖା ଦେଇଛି, ଏକଥା ଆଜି ଗୁପ୍ତ ରଖି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାଶର ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଧର୍ମ । ଏହି ଧର୍ମ-ସାଧନାରେ ସକଳ ମଣିଷ ଅବ୍ୟାହତ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିବ । ଏହିଭଳି ଏକ ପ୍ରୟାସ କ୍ରମଶଃ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଛି ।

କେବଳ ଆମଙ୍କ ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ ଯେଉଁ ମାଟିଦୀପଟି ଏଠି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳି ଆସିଥିଲା, ଆଜି ତାହାର

ଅଁଲୋକରେ ବାଧା ପଡ଼ଅଛି । ଆଜି ଆମ ଦେଶର ଡିଗ୍ରୀଧାରୀମାନେ ପଲ୍ଲୀ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କଲାବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ସାମାନ୍ୟ ଓଜନର କିଛି କଣ ଦେବାଟାକୁ ସେମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଏଭଳି ମନୋଭାବ ଥିବାଯାକ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଆମ ଆଖିରେ ବିଦେଶୀ ହୋଇ ରହିଥିବେ । ଏପରିକି ବିଦେଶୀଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବେଶୀ ପର । ତାର କାରଣ ହେଉଛି, ଅମେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରୁ, ତାହା ସମସ୍ତ ୟୁରୋପୀୟ । ସେହି ବିଦ୍ୟା ପଢି ଇଉରୋପୀୟଙ୍କୁ ବୁଝିବା ଓ ଇଉରୋପୀୟ ପାଖରେ ନିଜକୁ ବୁଝାଇବା ସହଜ ହୁଏ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନସ୍ ବା ଜର୍ମାନୀର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅମେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରୁ । ସେମାନଙ୍କର କାବ୍ୟ, ନାଟକ ଓ ଗଳ୍ପର ମର୍ମ ପ୍ରବେଶ କରିପାରୁ । ଏପରିକି ଆମର କାମନା ଓ ତପସ୍ୟା ଆଜି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସେହିମାନଙ୍କ ପଦ ଅନୁସରଣ କଲଣି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ମା-ଷଷ୍ଠୀ, ମନସା, ବାସେଲୀ, କାଳସୀ, ରାହୁ, ଶନି, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ, କୋହିନୁର ପ୍ରେସ୍ ପାଞ୍ଜି ଓ ପଣ୍ଡା ପୁରୋହିତଙ୍କର ତାଗିଦାରେ ମଣିଷ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେ ଅମେ ଖୁବ୍ ଉପରକୁ ଉଠି ପାରିଛୁ, ତା' ନୁହେଁ । କେବଳ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇଯାଇଛୁ । ଆଉ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଖବରଅନ୍ତର ଦିଅନିଅ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଠିକ୍ ପରିଚୟ ପାଇବାର କୌତୂହଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମର ନାହିଁ ।

ଆମ କଲେଜର ଇକନମିକ୍ସ୍-ଏଥ୍ନୋଲଜି ପଢୁଥିବା ପିଲାମାନେ ପାଖ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ତର ବାହାର ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥା ଜାଣିବା ଲାଗି ସର୍ବଦା ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମାନଙ୍କର ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଛୋଟଲୋକ, ଅମର କ୍ଷୀଣ

ସହାନୁଭୂତିର ଅକ୍ଷିରେ ସେମାନେ ପଡ଼ିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ହୋଇଥିବା ନାନା 'ମୁଭ୍‌ମେଣ୍ଟ'ର ପୂର୍ବାପର ଇତିହାସ ଏମାନେ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ସବୁ ମୁଭ୍‌ମେଣ୍ଟ ଚାଲି ଆସୁଛି, ସେ ସବୁ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଗୋଚରରେ । ସେ ସବୁ ଜାଣିବାକୁ କୌଣସି ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ, କାରଣ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିବାର ନମ୍ବର ମିଳେ ନାହିଁ । ଦେଶ ଭିତରେ ନାଥ, ଅଲେଖ ପନ୍ଥୀ କେତେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଜାଣିବାର ବିଷୟ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୋଗ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଛି,—କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଆମ ଆଖିରେ ଛୋଟ ଲୋକ ।

ନୃତ୍ୟ ସବୁଦେଶରେ କଳାବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକ ଉପାୟ ରୂପେ ସବୁଠି ଏହାର ଆଦର ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର ଭଦ୍ର ସମାଜରୁ ତାହା ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇ ଗଲାଣି । ଅଥଚ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ନୃତ୍ୟକଳା ନାନା ଆକାରରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଛୋଟ-ଲୋକ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଜିନିଷ ଆମର ବୋଲି କହିବାକୁ ଆମେ ନାରାଜ । ଏପରିକି, ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁନିପୁଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଆମ ପକ୍ଷରେ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ । କ୍ରମେ ହୁଏତ ଏ ସମସ୍ତ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ସ୍ମୃତି ଭିତରେ ସେ ସବୁକୁ ଆମେ ଗଣ୍ୟ କରୁନାହିଁ; କାରଣ ସେ ଲୋକମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ନାହାନ୍ତି ।

କବି ଗାଇଛନ୍ତି, 'ନିଜ ବାସରେ ପରବାସୀ ହେଲି' । ଆମେ ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ଅଛୁ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ସେକଥା କହିଛନ୍ତି । ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ସତ୍ୟ ଓ ଗଭୀର ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଆମ ଦେଶରେ

ପରବାସୀ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଜାତିର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ଦେଶ ଆମର ଦେଶ ନୁହେଁ । ତାହା ଆମପାଖରେ-ଅଦୃଶ୍ୟ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଚିତ୍କାର କରି ଆମେ ଦେଶକୁ ମାଆ ବୋଲି ଡାକୁ, ମୁହଁରେ ଯାହା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ପେଟ ଭିତରେ ଏହି କଥାଟା ରହିଥାଏ ଯେ ସେ କେବଳ କେତୋଟି ଟେଲବସର ପୁଅଝିଅଙ୍କର ମାଆ । ଏହିପରି ଆମେ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବା ? ଖାଲି ଭୋଟ ଅଧିକାର ପାଇଲେ କଣ ଆମର ଚରମ ପରିତ୍ରାଣ ହୋଇଯିବ ?

ଏହି ଦୁଃଖରେ ଦେଶଲୋକଙ୍କର ଗଭୀର ଔଦାସୀନ୍ୟ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏଇ କେତୋଟି ଗାଆଁରେ ଆମେ ପ୍ରାଣ-ଉଦ୍‌ବୋଧନର ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରିଛୁ । ଏତିକିରେ କି କାମ ହେବ ? ମୋଟେ କୌଣସି କାମ ନ କରୁଥିବା ଲୋକେ ହୁଏତ ଅବଜ୍ଞା ସହିତ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିପାରନ୍ତି । ଆମେ ମାନୁଛୁ ଯେ ତେତିଶ କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାଲାଗି ଆମର ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାର କଣ ଅଛି ? କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ପରିଧି ନେଇ ଗୌରବ କରିବୁ ବୋଲି ଆମେ ଦିନେହେଲେ ଭାବିନାହୁଁ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ନିହିତ ସତ୍ୟ ନେଇ ଯେପରି ଆମେ ଗୌରବ କରିପାରିବା । ଅତି ଅଳ୍ପହିଁ ପଲ୍ଲୀଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ, ଆମର ସାଧନାରେ ଯେପରି କୌଣସି ଦିନ ଏ ଦୈନ୍ୟ ନ ରହେ । ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇ ଯେପରି ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଦେଖାଉ । ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ଦେୟମ୍—ପଲ୍ଲୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମର୍ପିତ ଆମର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗର ନୈବେଦ୍ୟରେ ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧାର କୌଣସି ଅଭାବ ନ ରହେ ।

"ରାଷ୍ଟ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୋରୀୟ ଯୁବକର ମତ"

କୋରିଆ ଯୁବକଟିର ମୁଣ୍ଡ ଜାପାନୀ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ । ଖୁବ୍ ଭଲ ଇଂରେଜୀ କହିପାରେ । ଉଚ୍ଚାରଣରେ କୌଣସି ଜଡ଼ତା ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପଚାରିଲି, "କୋରିଆରେ ଜାପାନୀ ଶାସନକୁ ତୁମେ ସମର୍ଥନ କର ?"

"ନା ।"

କାହିଁକି ? ଜାପାନୀ ଅମଳରେ କଣ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ତୁମ ଦେଶରେ ଭଲ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇନାହିଁ ?"

"ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦୁଃଖ କଥାଟି ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଜାପାନୀ ରାଜତ୍ୱ ଧନୀକର ରାଜତ୍ୱ । କୋରିଆ ତାର ଲାଭର ଉପାୟ, ଭୋଜ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର । ପ୍ରୟୋଜନର ଆସବାବକୁ ମଣିଷ ଚକ ଚକ କରି ରଖେ, କାରଣ ସେଇଟା ତାର ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି, ତାକୁଇ ନେଇ ତା'ର ବଡ଼େଇ । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ତ ଲୋଟା, ଥାଳି, ଟାଟିଆ କି ଗାଡ଼ିବାଲାର ଘୋଡ଼ା ହୋଇନାହିଁ ବା ଗୋରୁଖୁଆଡ଼ର ଗୋରୁ ହୋଇନାହିଁ ଯେ ବାହାର ଯତ୍ନ ଟିକିକ ପାଇଲେ ତା'ର ମନର ଅସନ୍ତୋଷ ମେଣ୍ଟିଯିବ ?"

"ତୁମେ କଣ କହିବାକୁ ଚାହଁ ଯେ ପ୍ରଧାନତଃ ଆର୍ଥିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ରଖି ତୁମ ଉପରେ ରାଜପ୍ରତାପର ସମ୍ବନ୍ଧ ଖଟାଇଥିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଶ୍ୟରାଜ ନ ହୋଇ କ୍ଷତ୍ରିୟରାଜ ହୋଇଥିଲେ; ଜାପାନ ତୁମର କୌଣସି ଦୁଃଖର କାରଣ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ?"

"ଏହି ଆର୍ଥିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖି ଜାପାନ ଆମକୁ ସହସ୍ର ଜିହ୍ୱାରେ ଶୋଷଣ କରୁଛି; କିନ୍ତୁ ରାଜପ୍ରତାପର ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସୀମାବଦ୍ଧ

ଓ ହାଲୁକା । ଶୋଷଣ ନୁହେଁ, କେବଳ ଶାସନ କରିବା ଯଦି ରାଜାର ଏକମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେଶ ଆପଣା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାପାରି ଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଧନୀର ଶାସନରେ ଆଜି ଆମ ଦେଶ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦେଶର ପଣ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ତା'ର ଆମ ସହିତ କୌଣସି ଆତ୍ମୀୟତା ବା ଗୌରବର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଆମେ କେବଳ ତା'ର ଲୋଭସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ରହିଛୁ ।"

"ଏପରି କଥା ଯେ ତୁମେ ଭାବିପାରୁଛ ଓ କହିପାରୁଛ, ସମଷ୍ଟିଗତଭାବେ ଜାତୀୟ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଲାଗି ତୁମର ଯେ ଆଗ୍ରହ ଅଛି, ଏହାର କାରଣ କଣ ଜାପାନ ନୁହେଁ ? ଜାପାନ ବସାଇଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତୁମେ ଏ ଯୁଗର ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇନାହଁ କି ?"

ଦ୍ୱିଧାରେ ପଡ଼ି ଯୁବକଟି ନୀରବ ରହିଲେ ।

ମୁଁ କହିଲି, "ଚୀନଦେଶର କଥା ପରଖି ଦେଖ । ଶିକ୍ଷା ବିହୁନେ ସେଠି ସ୍ୱଜାତୀୟ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ବୋଧ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଅପ୍ରବୁଦ୍ଧ ରହିଛି । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କ୍ଷମତା ପାଇବାର ଦୁରାଶାରେ ସେ ଦେଶରେ କେତେଜଣ ଲୁବ୍ଧ ଲୋକଙ୍କର ହଣାକଟା ଲାଗିଛି । ତେଣୁ ଡକାଇତ ଓ ସୈନିକର ଲୁଟପାଟ୍ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରରେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଓ ରକ୍ତପ୍ଲାବିତ ହୋଇ ସାରା ଦେଶ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବରେ ଯେଉଁ ଦେଶର ସ୍ୱାଧିକାରବୋଧ ନ ଆସିଛି, ସେଦେଶରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ବା ବିଦେଶୀ ଦୁଷ୍ପ୍ରବୃତ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ନିର୍ଯାତନ କିପରି ବନ୍ଦ ହୋଇ ପାରିବ ? ସେମାନେ ଚିରଦିନ କ୍ଷମତାଲୋଲୁପଙ୍କର ଉପକରଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବେ । ତୁମ ଦେଶ ଧନୀର ଉପକରଣଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଛି ବୋଲି ତୁମେ ଆକ୍ଷେପ କରୁଛ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ମୂଢ଼, କାପୁରୁଷ, ଭାଗ୍ୟର ମୁହଁକୁ ଅନାଇବସି ଯେଉଁମାନେ

ଆତ୍ମକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ଆସ୍ଥା ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘୁଞ୍ଚିବ କିପରି ? କୋରିୟାର ଅବସ୍ଥା ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନବଯୁଗର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଭାବରେ ଯଦି ସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେଠି ସ୍ୱାଧିକାରବୋଧର ଅଙ୍କୁରମାତ୍ର ଉଦ୍‌ଗତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ତୁମେ କଣ ଜାପାନ ନିକଟରେ ଋଣୀ ନୁହଁ କି ?”

“କାହାଠାରୁ ପାଇଛୁ, ସେ କଥାରେ ଯାଏ ଆସେ କଣ ? ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ଯେ କେହି ଆମର ଜାଗରଣ ଅଣାଇଥାଉନା କାହିଁକି, ଜାଗରଣର ଯାହା ଧର୍ମ, ତାହା ଫଳିବ ହିଁ ଫଳିବ ।”

“ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ତର୍କ କରୁ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥା ହେଉଛି, ସ୍ୱାଧିକାରର ଉପଲବ୍ଧି ଯଥାର୍ଥ ଦାବୀ କଲାଭଳି ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ତୁମ ଦେଶରେ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ । ତାହା ନ ହୋଇଥିଲେ, ବିଦେଶୀ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଗୁଲିଗଲେ ମଧ୍ୟ ତୁମ ଦେଶରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଆତ୍ମଶାସନ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ । କେବଳ କେତେ ଜଣଙ୍କର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଆତ୍ମବିପ୍ଳବହିଁ ସାର ହେବ । ଏହି ଅଳ୍ପଲୋକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥବୋଧକୁ ସଂଯତ କରିବାକୁ ହେଲେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥବୋଧକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିବାକୁ ହେବ ।”

“ଯେ ପରିମାଣ ଓ ଯେ ପ୍ରଣାଳୀର ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଦେଶର ଚୈତନ୍ୟ ଫେରି ଆସିପାରିବ, ସେପରି ଶିକ୍ଷା ଆମେ ପରହାତରୁ କିପରି ଆଶା କରିବା ?”

“ତୁମେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଯଦି ଏହି ଅଭାବଟିକୁ ଠିକ୍ ଅନୁଭବ କରୁଥାଅ, ତେବେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାରର ସାଧନାକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସାଧନାରୂପେ ତୁମେମାନେ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବ କାହିଁକି ? ଖାଲି ଭାବୁକତାରେ କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ, ଦେଶକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେଲେ ଜ୍ଞାନରପ୍ରୟୋଜନ ଅତି ବେଶୀ । ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା

ମଧ୍ୟ ଭାବୁଛୁ । ଭୌଗୋଳିକ, ଐତିହାସିକ ବା ଜାତୀୟପ୍ରକୃତିଗତ କୌଣସି କାରଣରୁ କୋରିୟା ଦେଶ ଅନେକଦିନରୁ ବଡ଼ ଦୁର୍ବଳ । ସତ କଥା କହ, ଆଧୁନିକ ଯୁଦ୍ଧ ନାନା ବୈଜ୍ଞାନିକ ସାଧନାସାଧ୍ୟ ଓ ପ୍ରଭୂତ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଆପଣା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଜାପାନର ସମ୍ପର୍କ ଛିଣ୍ଡାଇ ସେହି ଆପଣା ଶକ୍ତିବଳରେ ତମେ କଣ ନିଜ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ?"

"ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଏକଥା ମୁଁ ମାନିନେଉଛି ।"

"ନ ପାରିଲେ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଯେ ଆପଣା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ବଳ ଅନ୍ୟର ମଧ୍ୟ ବିପଦ ଘଟାଏ । ପ୍ରବଳର ଦୁରାକାଙ୍‌କ୍ଷା ଆପେ ଦୁର୍ବଳର ଗହ୍ୱରକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଆସେ । ସଇସ ସିଂହ ପିଠିରେ ଚଢ଼େ ନାହିଁ, ଘୋଡ଼ାଉପରେ ହିଁ ଲଗାମ ପକାଏ । ମନେ କର, ଏଣୁ ରୁଷିଆ ଯଦି ଆସି କୋରିୟାକୁ ଗ୍ରାସ କରେ, ତେବେ ସେ ବିପଦ କେବଳ କୋରିୟାର ନୁହେଁ, ଜାପାନର ମଧ୍ୟ । ତେଣୁ ଅପର ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିକୁ ଅଟକାଇବାକୁ ଜାପାନ କୋରିୟାରେ ଆପଣା ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରବଳ କରିବହିଁ କରିବ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିନା ପରୀକ୍ଷା ନ ହେଲେ ଯେ ଜାପାନ କୋରିୟାର କ୍ଷୀଣ ହସ୍ତରେ କୋରିୟାର ଭାଗ୍ୟକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଚାଲିଯିବ, ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ଜାପାନ ଲାଗି କେବଳ ଲାଭର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ, ଜୀବନର ଭୟ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।"

"ତେବେ କୋରିୟାର ଆଉ କି ଉପାୟ ଅଛି ? ଆପଣ ଏଇକଥା ପଚାରୁଛନ୍ତି । ମାନୁଛି, ଆଧୁନିକ ଯୁଦ୍ଧର ଉପଯୋଗୀ ସୈନ୍ୟଦଳ ଆମେ ସଜ କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ । ତା'ଛଡ଼ା ଭସା ଜାହାଜ ବୁଡ଼ା ଜାହାଜ, ଉଡ଼ାଜାହାଜ ପ୍ରଭୃତି ଯୁଦ୍ଧସରଞ୍ଜାମ ତିଆରି କରିବା ଆମ କଳ୍ପନାର ଅତୀତ । ବିଦେଶୀ ଶାସନ ରହିଥିବାଯାଏ

ସେଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ତା' ବୋଲି ଆମେ ମଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଦେବା, ଏକଥା ମଧ୍ୟ କହି ହେଉ ନାହିଁ ।"

"ସେ କଥା କହିବା ମଧ୍ୟ ଭଲ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ମଙ୍ଗ ଧରିବାକୁ ହେବ ସେ କଥା ନ ଭାବିଲେ ଓ ତାର ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧିସଙ୍ଗତ ଜବାବ ନ ଦେଲେ, ମୁହଁରେ ଯେତେ ଅସ୍ଫାଳନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଷାନ୍ତରରେ ମଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଦେବାହିଁ ସାର ହେବ ।"

"ମୁଁ ଯାହା ଭାବୁଛି, ସେହିକଥା କହିଦିଏ । ଏପରି ଗୋଟାଏ ସମୟ ଆସୁଛି, ଯେତେବେଳେ ଜାପାନୀ, ଚୀନା, ରୁଷୀୟ, କୋରୀୟ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଜାତି ଭିତରେ ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱାର୍ଥଗତ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଇତିହାସର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ । ଚଳିତ ଭାଷାରେ ଆମେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି କହୁ, ସେ ସବୁ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରତାପର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀ ରହିଛି । ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଳ୍ପଲୋକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରନ୍ତି, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ସେହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଭାର ବହନ କରନ୍ତି; ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ପ୍ରତାପ-ଯଜ୍ଞର ଶିଖା ଉଦ୍ଦୀପିତ କରନ୍ତି, ଅନ୍ୟପାଖରେ ବହୁତର ଲୋକ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଅସ୍ଥିମାଂସ ଦେଇ ସେହି ପ୍ରତାପର ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାନ୍ତି । ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମୂଳଗତ ଏହି ଦୁଇଟି ବିଭାଗ ବା ସ୍ତର ରହିଆସିଛି । ନିମ୍ନସ୍ତରର ମଣିଷ ଅଜାଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ନିଜର ନିମ୍ନତା ମାନି ଆସିଛି, ଏହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଭାବି ପାରିନାହିଁ ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଭାବିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । କାରଣ ଏ ଯୁଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମହାଦେଶରେ ନିମ୍ନସ୍ତର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇପାରିଛି ।"

"କାରଣ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ପୃଥିବୀରେ ଆଜି ଯେଉଁ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଦ୍ୱନ୍ଦର ସୂଚନା ଦେଖା ଦେଲଣି, ତାହା ବିଭିନ୍ନ ମହାଜାତିଙ୍କ ଭିତରେ ନୁହେଁ । ମଣିଷର ଦୁଇ ବିଭାଗ, ଶାସକ ଓ ଶାସିତ, ଶୋଷକ ଓ ଶୁଷ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ । ଏଠି କୋରିଯ଼ୁ ଓ ଜାପାନୀ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଏକ ଶିବିରର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଆମର ଦୁଃଖହିଁ ଆମର ମହାଶକ୍ତି । ସେହି ଦୁଃଖହେତୁ ଆମେ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦୁଃଖୀ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଛୁ, ତାହାର ଦ୍ୱାରାହିଁ ଆମେ ଭବିଷ୍ୟତର ଅଧିକାରୀ ହେବୁ । ଅଥଚ ଧନୀଶ୍ରେଣୀ କଦାପି ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ; ସ୍ୱାର୍ଥର ଦୁର୍ଲଂଘ୍ୟ ପ୍ରାଚୀର ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିବେ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଏକାଠି ହୋଇ ପାରିବେ, ସେହିମାନଙ୍କର ଜୟ ଉପରେ ଆମର ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ଇଉରୋପରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା, ତାହା ଧନୀମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ । ସେହି ଯୁଦ୍ଧର ବୀଜ ଆଜି ଅଗଣିତ ସଂଖ୍ୟାରେ ପୃଥିବୀସାରା ବୁଣା ହୋଇ ରହିଲଣି । ସେହି ବୀଜ ମଣିଷର ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ; ସ୍ୱାର୍ଥ ହେଉଛି ସବୁପ୍ରକାର ବିଦ୍ୱେଷବୁଦ୍ଧିର ଜନ୍ମଭୂମି । ଦୁଃଖ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ଆଜଯାଏ ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା । ଧନର ଶକ୍ତିଶେଲ ସେମାନଙ୍କର ମର୍ମ ବିଦ୍ଧ କରି ଦେଇ-ଥିଲା । ଆଜି ସେହି ଦୁଃଖ ଆମକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରିବ ଏବଂ ଧନହିଁ ଧନୀଙ୍କୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖିବ । ପୃଥିବୀସାରା ରାଷ୍ଟ୍ରତନ୍ତ୍ରରେ ଆଜି ଯେଉଁ ଅଶାନ୍ତ ଆଲୋଡ଼ନ ଲାଗି ଗଲାଣି, ବଳଶାଳୀ ଜାତିଭିତରେ ଯେଉଁ ଦୁରନ୍ତ ଆଶଙ୍କା ଘୋଟି ଗଲାଣି, ତାହା ଭିତରେ ମୁଁ ଏହି କଥାଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖି ପାରୁଛି ।"

ଏହାପରେ ଆଉ ଆଳାପର ସୁଯୋଗ ଘଟିନାହିଁ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥାଏ, ଅସଂଯତ ଶକ୍ତିଲୁବ୍ଧତା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଗପ

ଉପୁଜାଇ ଆପଣାର ଜୀବ ନିଏ, ଏ କଥା ସତ; କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତ ଓ ଅଶକ୍ତର ଯେଉଁ ଭେଦ ଆଜି ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲାଣି, ରକ୍ତପାତ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଭେଦର ବିନାଶ କରିଦେଲେ କଣ ମାନବ ପ୍ରକୃତି ଭିତରୁ ଭେଦର ମୂଳ ଏକାବେଳକେ ଗୁଚିଯିବ ? ଅନେକ କହନ୍ତି, ଝଡ଼ବୃଷ୍ଟିର ତାଡ଼ନାରେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚଭୂମି କ୍ଷୟିତ ହୋଇ ଦିନେ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଯିବ, କିନ୍ତୁ ସେହିଦିନ କଣ ସାରା ପୃଥିବୀ ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ ? ସମତ୍ୱ ଓ ପଞ୍ଚତ୍ୱ କଣ ଏକ କଥା ନୁହେଁ କି ? ଭେଦ ନଷ୍ଟ କଲେ ମାନବସମାଜର ସତ୍ୟହିଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଭେଦଭିତରେ କଲ୍ୟାଣ-ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନାହିଁ ମଣିଷର ନିତ୍ୟ ସାଧନା । ଭେଦ ଭିତରେ ଥିବା ଅନ୍ୟାୟ ସହିତ ହିଁ ତା'ର ନିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମ । ଏହି ସାଧନା ଓ ସଂଗ୍ରାମ ଦ୍ୱାରା ମଣିଷ ବଡ଼ ହୋଇ ଉଠେ । ସାଧନାକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଇଉରୋପ ଆଜି ସଂଗ୍ରାମକୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ତା'ର ଚେଷ୍ଟା ଶକ୍ତକୁ ବିନାଶ କରି ଅଶକ୍ତକୁ ସାମ୍ୟ ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା । କେବଳ ହିଂସାଦ୍ୱାରାହିଁ ତା'ର ଏ ଅଭିଳାଷ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିବ । ଜୟଡଙ୍କା ବଜାଇ ରକ୍ତବୀଜକୁହିଁ ମଣିଷ ତା'ର ସଫଳତାର କାନ୍ଧରେ ବସାଇଦେବ । କେବଳ ରକ୍ତପାତର ଚକ୍ରାବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ରହିଥିବ । ଏମାନେ ଶାନ୍ତିର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଲଢ଼ାଇ କରନ୍ତି ଓ ସେଇ ଲଢ଼ାଇର ଧକ୍କାରେ ପୁଣି ଶାନ୍ତିକୁ ଯାଇ ମାରନ୍ତି । ଆଜିର ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନେ କାଲି ଯେଉଁ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଭବ କରାନ୍ତି, ପୁଣି ପରଦିନଠାରୁ ସେହି ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବାର ଯୋଗାଡ଼ କରନ୍ତି । ଶେଷରେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ଶ୍ମଶାନକ୍ଷେତ୍ର କରି କଣ ବିଶ୍ୱର ଚରମ ଶାନ୍ତି ଆସିବ ?

(କୋଟିୟୁ ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଯେଉଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା, ଏହା ତାହାର ଅନୁଲିପି ନୁହେଁ । କେବଳ ତା'ର ଭାବଟି ଏହି ଲେଖାରେ ଅଛି ।)

ଗ୍ରନ୍ଥ—ପରିଚୟ

୧୯୩୦ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକବାର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ରୁଷିଆରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଥିଲା । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେତୁ ୧୯୨୮ ଓ ୧୯୨୯ରେ ତାଙ୍କର ରୁଷିଆ ଯାତ୍ରା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଇଉରୋପ ଭ୍ରମଣର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ହ୍ୟାରି ଟିମ୍ବାରସ୍, କୁମାରୀ ମାର୍ଗଟ୍ ଆଇନଷ୍ଟାଇନ୍, ଶ୍ରୀସୌମ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର, ଶ୍ରୀଆରିୟମ୍ ୱିଲିୟମସ୍ (ଆର୍ଯ୍ୟନାୟକମ୍) ଓ ଶ୍ରୀଅମିୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରୁଷିଆ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୧ ତାରିଖ ଠାରୁ ୨୫ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମସ୍କୋରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

ରୁଷିଆ କିପରି ଭାବରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିଥିଲା, ରୁଷିଆ ଦର୍ଶନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଲିଖିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଚିଠିରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିମା ଦେବୀଙ୍କୁ ଲିଖିତ:— (୧୯୩୦)

ଧନୀପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅମିତବ୍ୟୟିତା ପ୍ରତି ଏଥର ମୋର ଆନ୍ତରିକ ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମିଛି । କରଜତକ ପରିଶୋଧ କରି ସାରିଲେ କରଜ ବଢ଼ାଇବାର ସମସ୍ତ ପଥ ଏଥର ବନ୍ଦ କରିଦେବାକୁ ହେବ । ତା'ଛଡ଼ା ଆମର ଗରିବ କୃଷୀ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆମ୍ଭ ଭରଣପୋଷଣର ଦାୟିତ୍ୱ ଲଦିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏକଥା ମୁଁ ଅନେକ ଆଗରୁ କହିଛି । ଅନେକ ଦିନରୁ ଆଶା କରିଥିଲି, ଆମର ଜମିଦାରୀ ଆମ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଜମିଦାରୀ ହୋଇଯିବ, ଆମେ କେବଳ ଟ୍ରଷ୍ଟୀ ହୋଇ ରହିବା । କେବଳ ସେମାନଙ୍କସହିତ ଅଂଶୀଦାରରୂପେ ଆମେ ଅଳ୍ପ କିଛି ଖୋରାକ ପୋଷାକ ଦାବୀ କରି ପାରିବା । କିନ୍ତୁ ଜମିଦାରୀ-ରଥ ସେ ରାସ୍ତାରେ ଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ; ତା' ପରେ ଦେଣା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନର ସଂକଳ୍ପଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦୂର କରିଦେବାକୁ ହେଲା । ଏଥିରେ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ପାଇଛି, କିନ୍ତୁ କାହାକୁ କିଛି କହି ନାହିଁ । ଏଥର ଦେଣାତକ ସୁଝିଗଲେ ମୋର ଅନେକ ଦିନର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଯେଉଁ କଥା ଧ୍ୟାନରେ ରଖିଥିଲି, ରୁଷିଆରେ ସେହି କଥା କାମରେ ଦେଖି ଆସିଲି । ମୁଁ ପାରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁଃଖ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ହାତରୁ ମଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ବସିବା ଲଜ୍ଜାର କଥା । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଯାହା ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଓ ଶ୍ରୀନିକେତନରେ ସେହି ସାଧନାର ପଥକୁ ମୁଁ ଅନେକ ପ୍ରଶସ୍ତ କରି ପାରିଛି । ନିଜ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ଅନେକ ଦିନରୁ ମନର ଦୁଃଖ ରହିଯାଇଛି ।

ମରିବା ଆଗରୁ ସେ ଦାଗରେ କଣ କୌଣସି ବାଣ୍ଟ କାଢ଼ି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ଏହି ପରିଶିଷ୍ଟର ଶେଷ ଅଂଶରେ ଧନୀର ପୋଷାକ ଆମକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁହିଁ ହେବ, ନ ହେଲେ ଲଜ୍ଜା ଘୁଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ଆଜିଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଜୀବିକା ମୁଁ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ପାରିବି, ଏହା ହେଉଛି ମୋର ଭାଗ୍ୟବିଧାତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ ବିଧାନ । ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ଲିଖିତ:—

୧୪ । ୧୦ । ୧୯୩୦

ରୁଷିଆର ଅଭିଜ୍ଞତା ପରେ ଏଥର ମୁଁ ଅନେକ କଥା ଭାବିବାରେ ଲାଗିଛି । ପ୍ରଚୁର ଉପକରଣ ଭିତରେ ଆତ୍ମସମ୍ମାନର ଯେଉଁ ବିଘ୍ନ ଅଛି, ତାହା ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି । ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସି ଯେତେବେଳେ ମେଣ୍ଟ୍ରେଲ ମାନଙ୍କ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ମୋତେ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ବ୍ରେମେନ୍ ଜାହାଜର ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ଅପବ୍ୟୟ ଦେଖି ମନ ପ୍ରତ୍ୟହ ବିମୁଖ ହୋଇଯାଉଛି । ଧନର ବୋଝ କି ପ୍ରକାଣ୍ଡ, କେଡ଼େ ଅନର୍ଥକ ! ଜୀବନଯାତ୍ରାର କେତେ ଜଟିଳତା କେତେ ସହଜରେ ସୁଧାରି ଦିଆଯାଇ ପାରେ !

୩୧ । ୧୦ । ୧୯୩୦

ଜମିଦାରୀର ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଲେଖିଛୁ । ଯେପରି ସମୟ ଆସୁଛି, ସେଥିରେ ଆଉ ଜମିଦାରୀ ଉପରେ ଭରସା ରଖିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅନେକଦିନରୁ ତା'ପ୍ରତି ମୋର ଧିକ୍କାର ଥିଲା, ଏଥର

ତାହା ପୂରାପୂରି ଦୂର ହୋଇଗଲା । ଏଥର ରୁଷିଆ ଯାଇ ବହୁଦ
ଭାବିଥିବା କଥାଗୁଡ଼ାକ ଆଖିରେ ଦେଖିଆସିଲି । ତେଣୁ ଜମି
ବ୍ୟବସାୟ ଭିତରେ ରହିବାକୁ ମୁଁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରୁଛି । ଜ
ମହଲର ଗଦୀ ଛାଡ଼ି ମୋର ମନ ଆଜି ମାଟି ଉପରକୁ ଚାଲିଆସି
କେବଳ ଦୁଃଖ ହେଉଛି ଯେ ପିଲାଦିନରୁ ପରୋପଜୀବୀ ‌‌‌ହୋ
ବଢ଼ିଆସିଛି ।

ଏଣେ ଦେଶର ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ ଦେ
ଦେଇଛି । ଏଥର ଅନେକ ଓଲଟପାଲଟ ହେବ । ଏତେବେ
ବୋଝ ଯେତେ ହାଲୁକା କରିପାରିବ, ସମସ୍ୟା ସେତେ ସ
ହୋଇଯିବ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ବଦଳାଇବାର
ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାଣି, ଯେପରି ଅନାୟାସରେ ପ୍ରସନ୍ନମନରେ ଅ
ସେକଥା କରିପାରିବା । ଯିଏ ଯେତେ ବେଶୀ ଜାଲରେ ଛନ୍ଦିହୋଇ
ବସିଛି, ସିଏ ସେତେ ବେଶୀ କଷ୍ଟ ପାଇବ । ଦୁଃଖବେଳ ଆସିଲେ
ତାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆଗରୁ ଯାଇ
ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବା ଭଲ । ତାହାହେଲେ ଦୁଃଖର ଭାର
କମିଯିବ, ବୃଥା ଟଣାଓଟରା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଇତିହାସର
ସନ୍ଧିକ୍ଷଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ; ସଙ୍କଟକୁ
ଏଡ଼ାଇଦେଇ ଆରାମରେ ରହିବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ଅତି ଭୁଲ କଥା ।
ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ତିଆରି କରିନେଇ ପାରିଲେ ନିଜକୁ
ନୂଆ ଅଭ୍ୟାସରେ ପକାଇବାକୁ ଆଦୌ କଷ୍ଟ ଲାଗିବ ନାହିଁ ।
ପୁରାତନର ବନ୍ଧନକୁ ଆପଣା ହାତରେ ଛିଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।
ବେଶୀ ଭିଡ଼ା ଓଟରା କରିବାକୁ ଗଲେ ସେହି ବନ୍ଧନ ଫାଶୀ ଦଉଡ଼ି
ହୋଇ ବସିବ ।

ରୁଷିଆ ଚିଠି

······ଆମର ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ କାମ ଶ୍ରୀନିକେତନରେ; ଏ କଥା ଭଲ କରି ବୁଝିଛୁ । କି ଉପାୟରେ ସମସ୍ତ ଦେଶକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ , ଏଇଟି ଛୋଟ ଆକାରରେ ଆମେ ସେ କଥା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାର ଗ୍ରହଣ କରିଛୁ । ରୁଷିଆକୁ ଆସିଥିଲେ ଏ ବିଷୟରେ ର ଅନେକ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଥାନ୍ତା । ଯାହାହେଉ, ଏଠୁ କିଛି ମସଲା ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଉଛୁ; ଦେଶକୁ ଗଲେ ସେ ସବୁ ଲୋଚନା କରିବା । ନିଜ କଥା ପୁରାପୁରି ଭୁଲିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବଡ଼ କଥା ଅଜି ଆମ ଆଗକୁ ଆସିଛୁ ।

୨୧ । ୧୧ । ୧୯୩୦

ଅନେକ କାମ କରିବାର ଅଛି, ତୁମେମାନେ ରୁଷିଆକୁ ଥିଲେ ତାହା ବୁଝି ପାରିଥା'ନ୍ତ । ଯଦି ବୁଦ୍ଧି ଓ ଉଦ୍ୟମ ଥିବ, ଆପଣା ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବ, ତେବେ ଟଙ୍କା ଯେତେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାମରେ କୌଣସି ବାଧା ଆସିବ ନାହିଁ ।

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାନ୍ତି, କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ପ୍ରେସ୍,
ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ